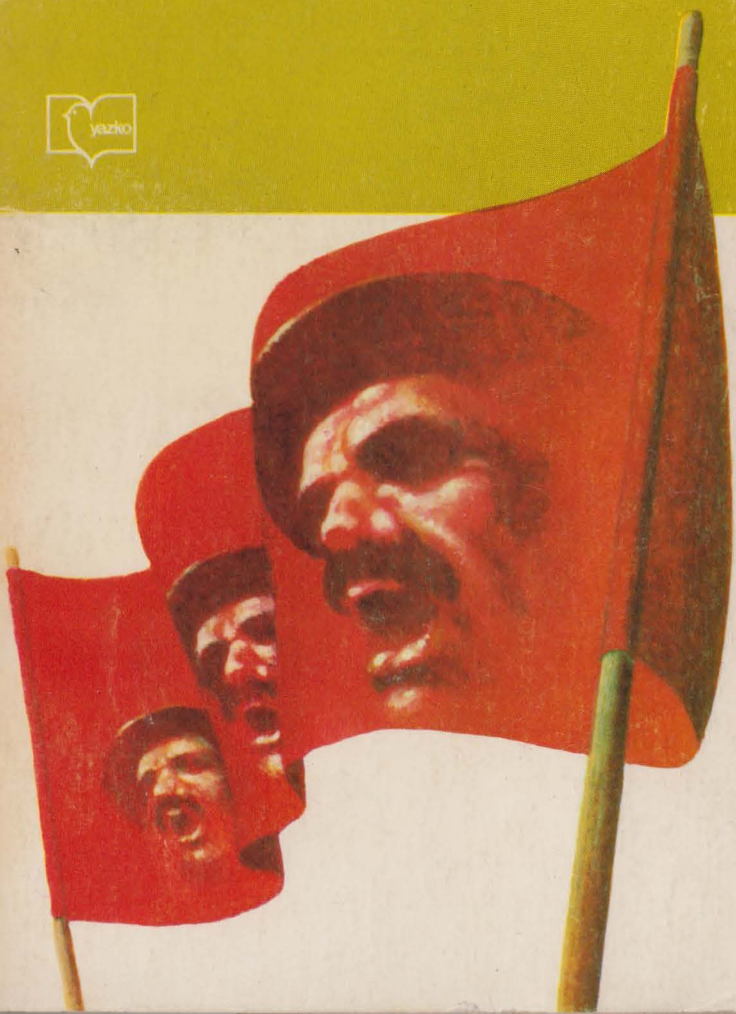
TÜRKİYE'Yİ SARSAN 2 UZUN GÜN

KEMAL SÜLKER

inceleme

yazko

TÜRKİYE'Yİ SARSAN 2 UZUN GÜN KEMAL SÜLKER yazko

TÜRKİYEYİ SARSAN İKİ UZUN GÜN

Belgesel

YAZKO
Arif Paşa Sokak, Kurt İşhanı
Cağaloğlu-İstanbul
27 73 37

Yazarın öteki kitapları:

NAZIM HİKMET DOSYASI / 3. baskı.
NAZIM HİKMET'İN POLEMİKLERİ
ŞAİR NAZIM HİKMET
NAZIM HİKMET'İN GERÇEK YAŞAMI, 1. cilt
NAZIM HİKMET'İN GERÇEK YAŞAMI, 2. cilt
NAZIM HİKMET'İN SAHTE DOSTLARI
SABAHATTİN ALİ DOSYASI
TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK
DÜNYADA VE BİZDE SENDİKACILIK
TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAREKETLERİ / 3. baskı.
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE İŞÇİ SINIFININ DOĞUŞU
TÜRKİYE'DE GREV HAKKI VE GREVLER
SENDİKACILAR VE POLİTİKA
LASTİK-İŞ'İN 25 YILI
GIDA-İŞ'İN 30 YILI
İKİ KONFEDERASYON : TÜRK-İŞ VE DİSK

Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi Tesislerinde
dizildi, basıldı, ciltlendi.
Kapak: Erkal Yavi
İstanbul 1980

TÜRKİYEYİ SARSAN İKİ UZUN GÜN

KEMAL SÜLKER

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi

S U N U Ş

15/16 Haziran 1970 eylemi, sol kanatta değişik deyimler kullanarak kendi anlayışlarını savunan gruplar, partiler arasında ilk kez birleştirici bir etken oldu. O yıl TİP yayın organı Çark-Başak'ta şöyle deniyordu :

«Ankara, Adana, İzmir ve asıl İstanbul-Kocaeli işçileri yalnız kendi sınıflarının demokratik haklarını savunmadı, tüm emekçilere karşı girişilen anti-demokratik saldırılara karşı çıktı. 100 bini aşkın işçi özgürlüğü müjdeleyen mavi iş tulumlarıyla yollarda, meydanlarda demokratik hakları yok etmeye çalışan egemen sınıflara «dur!» dedi, tüm emekçilerin sözcülüğünü yaptı.»

Yine TİP'in 1970'de yayın organı olan Emek Dergisi, Temmuz 1970'de şunu belirtti :

«İşçi sınıfının büyük direnişi, Cumhuriyet tarihinin siyasi nitelikli ilk işçi hareketidir. Bu hareket, birçok sorunu ışığa çıkarmıştır.

«Büyük direniş bir yandan işçi sınıfının toplumsal güç dengesi içindeki büyük ağırlığını gösterirken, öte yandan büyük burjuvazinin derhal paniğe kapılmasına ve bütün gücünü bu hareketi bastırmak için seferber etmesine yol açmıştır.»

Aydınlık Sosyalist Dergi'nin vardığı gözlem şu olmuştur :

«15/16 Haziran direnişi, işçi sınıfının devrimci gücüne güvenmeyen küçük burjuva sosyalizminin iflâsını ilân etmiştir.»

Aydınlık Sosyalist Dergi (Tem. 1970, s. 21) «Bü-

yük işçi direnişi, Türkiye toplumunun 20. yüzyıla gerçekten girmekte olduğunu gösteren bir tarihi olaydır. Bütün engellere rağmen, bütün hedef şaşırtmacalarına rağmen yüzbin işçinin bilinçli olarak direnişe geçtiği bir ülke, gerçek uygarlık doğrultusunda epey yol almış olan bir ülkedir.» gerçeğini vurguladı.

Emekçi dergisi ise, 1970'deki anlayışını 1979'da da yineliyordu «İşçi sınıfı, siyasal arenada ağırlığını o güne değin görülmedik bir biçimde ortaya koyunca, işbirlikçi patronlar temsilcisi partiler ve Türk-İş, Ali Baba'nın çiftliğindeki horozlar gibi ötmeye başladılar: «İhtilal Provası». Oysa olanlar ne ihtilal provasıydı, ne de ihtilalle en ufak bir ilgisi vardı. Burjuvazi bunu bilmiyor muydu? Ama yürekleri ağızlarına gelmedi değil.» (S. 28)

Günlük basında Çetin Altan, İlhan Selçuk, Refik Erduran, Prof. Cahit Talas, Prof. Muammer Aksoy, Prof. Kenan Tunçomağ ve nice nice yazar ve bilim adamları 15/16 Haziran olayını çeşitli yönlerden ele aldılar, savundular, değerlendirdiler. Bu eylem, gerçekten tarihimizde bir dönüm noktasıydı. TİP'in, sonra da CHP'nin Anayasa Mahkemesi'ndeki mücadelesi, bu yüce mahkemenin tarihi kararı ile olayın hangi demokratik olmayan girişimlere karşı tepki olduğunu kanıtladı, hükme bağladı

TİP'in 12 Mart faşizmi sonrasında kapatılmasını izleyen yıllarda, 15/16 Haziran işçi sınıfının gönlünde yaşandı. 12 Mart döneminden sonra ilk kurulan Sosyalist Parti, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP), kuruluş gününü 15/16 Haziran işçi direnişinin en doruk noktasına vardığı günü, kuruluş tarihi olarak kabul etti. DİSK de ilk kez Sayın Abdullah Baştürk'ün genelbaşkanlığında DİSK Yürütme Kurulu kararıyla, 15/16 Haziran eylemini 8. yılında kitlesel bir şekilde kutladı. Spor-Sergi Sarayı'nda, 15/16 Haziran bir kez daha vurgulandı ve

işçi sınıfının günümüz istemleriyle yankılandı.

TİP yeniden kurulurken, bu kez işçi sınıfının birlik, mücadele ve uluslararası dayanışması günü olan 1 Mayıs'ı kuruluş günü olarak saptadı. Böylece sosyalist partiler işçi sınıfına ve işçi sınıfı hareketine olan saygılarını belirtirken, DİSK'in 1977 Aralık'ında görevi devralan Baştürk ve arkadaşları yönetimi, 15/16 Haziran geleneğini yeni kuşaklara ve genç işçilere aktarmak için büyük özveri gösterdi, büyük kitle eylemleriyle Türkiye işçi sınıfını ileri mevzilere doğru götürerek yeni zaferler sağladı.

15/16 Haziran eyleminin belgelere dayalı bir hikâyesini bir film akışı içinde vermeye özenen bu yapıtı, o gün yaşamlarını yitiren Mehmet Gidak, Yaşar Yıldırım ve Mustafa Baylan'ın anısına saygıyla sunuyorum.

DİSK Genel Başkanı Baştürk'ün 8. yıldönümünde 15/16 Haziran'ı değerlendirirken belirttikleri gibi «15/16 Haziran'da işçi sınıfı toplumdaki öncülüğünü tartışılmaz bir biçimde ortaya koymuş, o güne kadar işçi sınıfı dışındaki 'güç'lere bel bağlayan birtakım küçükburjuva aydınlarının yanlış düşüncelerini, ham hayallerini yıkmıştır.»

İşçi sınıfının, güçlü deneyler kazandıktan sonra başlattığı ve başardığı 15/16 Haziran eylemini, DİSK'in öncülüğünde geleneksel kitle toplatıları ile yaşatmayı başaranlara sevgiler, saygılar...

Kemal SÜLKER

İŞÇİ SINIFINI KURTARMAK

İşçi sınıfı, 1961 Anayasa'sıyla kısıtlı da olsa grev hakkına kavuşmuştu. Anayasa sosyalizme açıktı. Sendika kurma özgürlüğü 1960 öncesine göre genişletilmiş, sendikaların politika yapması, her alanda görüşlerini anlatması yolu açılmıştı. Ama, sendika ve işkolu federasyonlarının üst örgütü Türk-İş Konfederasyonu, emperyalistlerin, sınıf uzlaşmacıların elinde bir araç durumuna düşmüştü. Yabancı kaynaklı paralarla beslenen bu örgüt, yabancı şirketlerin Türkiye'deki işyerlerinde yapılan grevlere karşı çıkmakla kalmıyor, yerli firmaların büyükçelerinin fabrikalarındaki grev eylemlerini de kınıyor, üyesi sendikaların başlattıkları grevleri kırıcı bir tutum izliyordu.

İktidara gelen partilerin işçiden yana olup olmadıklarına bakmadan hepsiyle işbirliği yapıyor, işçiler ve genellikle emekçi kitleler aleyhine çıkarılan yasaları sessizce kabulleniyor, birkaç demeçle eleştiri hakkını kullandığını sanıyordu. Yasaların tanıdığı haklarını kullanmıyor, «Ben partilerüstü politika izlerim, işçilerin politik bilinç elde etmesine çalışmam» diyordu.

Etkin grevleri yürüten üyesi sendikaların işverenlerle yaptığı yasal mücadele karşısında onlara yardımcı olması gerekirken grev yapılan işyerlerinin patronlarıyla anlaşıyor ve hakkı, yetkisi bulunmadığı halde «Kıbrıs bunalımı»nı ileri sürerek dev-

let radyosu aracılığıyla «grevleri durdurma kararı aldım, grevler sona erecek» diye buyruk çıkarıyordu. Bu ortamda, işçileri bu uzlaşmacıların, uluslararası tekellerin hizmetinde işçi sınıfının sömürülmesine önayak olanların pençesinden kurtarmak gerekiyordu. Anayasa işverenlere işçileri topluca çıkarma hakkı, lokavt yetkisi tanımamıştı. Ama Türk-İş yöneticileri lokavtı, grev hakkına eşit, zorunlu bir özgürlük aracı sayıyor, lokavtı savunuyorlardı.

İşçi sınıfı, sömürücülere karşı mücadele için kurdukları sendikalarını işçi sınıfı gerçeğine sırt çeviren bir üst örgütün yönetici kliğinin elinde tutsak kalamazdı. Ne yapılmalıydı?

Türk-İş üyesi Türkiye Maden-İş, Basın-İş, Lastik-İş Sendikası başkanları bu soruyu yanıtlamak için kafa kafaya veriyor, ödenti nedeni ile Türk-İş Genel Kurulu'na alınmayan Gıda-İş Sendikası ve bağımsız yeraltı maden işçilerinin örgütü Türk Maden-İş yöneticileri ile toplantılar düzenliyorlardı.

Ne yapılmalıydı?

İşçi sınıfının çıkarlarını korumak ve geliştirmek, ancak güçlü bir mücadele ile olasıydı. Mücadeleyi tek tek sendikaların yürütmesi başarıyı güçleştirirdi. Devrimci bir atılımla bu sendikal mücadeleyi planlamak, koşullarını sağlamak ve başarıya ulaştırmak için birleşmek gerekirdi. Bütün işçilerin kurtarılması, Türk-İş egemenliğinin sarsılması, giderek sona erdirilmesi ancak üst düzeyde örgütlenmeyle elde edilebilirdi.

Beş sendikanın genelbaşkanları, uzun süren görüşmelerden sonra, yalnız bu beş sendikayla değil, bağımsız sendikaları da toplantıya çağırmak, hep birlikte Türk-İş'e karşı devrimci bir konfederasyon kurmaya karar vermek yolunu denemeliydi. Bu başarılabilirse işçi sınıfının bir bölümünü olsun yerli, yabancı sermayecilerin amaçlarında birleşen kişile-

rin egemenliğinden kurtaracak ilk adım atılmış olacaktı.

Toplantılar toplantıları, tartışmalar tartışmaları izledi. Sonunda beş yiğit sendikacı ve arkadaşları Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu kurma kararına vardı. Amerikan dolarıyla beslenen Türk-İş'in karşısında işçi sınıfının alın teriyle kazanılan paradan alınacak ödentilerle yaşayacak, işçi sınıfının tarihsel çıkarlarını savunacak bir örgüt kurulacaktı...

Kısa adı DİSK olarak belirlenen yeni örgüt kendini şöyle tanıtıyordu :

«Konfederasyonumuz, işçi haklarını en önde savunacak, işçi haklarının ayaklar altına alınmasına asla göz yummayacaktır... İç ve dış sömürücülerin Türkiye'de diledikleri gibi at oynatmalarına karşı çıkacak, sömürü düzeni yerine sosyal adaletin gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışacaktır... DİSK, işçi sorunlarını cesaretle ve bıkıp usanmadan izleyecek, başarı için çaba harcayarak, politikasını kendi sınıfsal anlayışına uygun olarak yürütecektir... İşçi sınıfının devlet yönetiminde ağırlığını koymasını, kula kulluk yönetimi ve düzeni yerine her yönden eşitlik ve kardeşlik düzenini kurmayı amaç edinecektir. İşçi sınıfının yurt sorunlarını çözmede etkin bir rol oynamasını sağlayacaktır... DİSK, Türkiye'nin geri kalmışlıktan kurtarılmasını en başta gelen görevi sayacaktır. Bir yandan sanayileşmeye, bir yandan üretimi arttırmaya, bir yandan kalkınma yükünü emek ve gelir ilkesine dayamaya özen gösterecektir... DİSK, bilimi en geçerli önder ve emeği en yüce değer bilecektir.»

Hazırlıklar bitince 12 Şubat 1976 pazar sabahı kurucu sendikaların delegeleri akın akın en yeni giysileriyle Çemberlitaş Şafak sinemasına girmeye başladılar. Kuruluşu hazırlayanlar, sendikalarında çok başarılı olmuş işçilerdi. Maden-İş Başkanı Kemal

Türkler orta boylu, ağır hareket eden, mavi-yeşil gözleri dik dik bakan, iyi taranmış saçları, koyu renk elbisesiyle salonun ön bölümünde ayakta, Rıza Kuas' la konuşuyordu. Kuas, uzun boylu, güleç yüzlü, heyecanlıydı. Lastik-İş Sendikası'nın Genel Başkanlığı'na geldikten sonra bu işkolunda örgütlenmeyi hızlandırmış, Türk-İş yöneticileri ile sık sık kavga yapmış bir işçiydi. Kemal Türkler'e

«Halil efendi, gelsin bu heyecanlı işçilerin kararlılığını görsün» diyordu. Halil Efendi dediği Türk-İş'in Genel Sekreteri'ydi, Lastik-İş'in, Maden-İş'in gelişmesini köstekleyici çabalarını gizli gizli yürütmüş, ama bu oyunları kısa sürede ters tepki yapmıştı. Gerçekten Şafak Sineması, işçi sınıfının aldatılmasından ve sömürücülere yem edilmesinden kurtarılacaktı. Bunu çok iyi bilen Gıda-İş Sendikası Başkanı Kemal Nebioğlu, ötede bir sendika temsilcisiyle konuşurken şöyle diyordu :

«Türk-İş'in içyüzü bu kongrelerden sonra daha açıkça ortaya çıkacak.»

Yanında duran Basın-İş Sendikası Başkanı İbrahim Güzelce, ince yüzü, zayıf yapısı ile söze karışıyor :

«Bugün, işçi sınıfına parlamentonun kapılarını da açacak bir girişimi selamlayacağız. Tarihin bütün dönemlerinde böyle olmuştur. DİSK'in bu ilk kuruluşunda temsil ettiği işçilerden sağlayacağı gelir, Türk-İş'in bugünkü göstermelik varlığının on defa ötesinde bir gücü ifade edecektir.»

Dinleyen sendika temsilcileri «Öyle olacaktır» diye Güzelce'yi destekleyen Kemal Nebioğlu'nu da düşündüklerini söylemeye davet ettiler. Nebioğlu

«Türk-İş, bugüne kadarki tutum ve davranışıyla sendikalar arası gerçek bir dayanışmaya gidilmesini engellemiştir. DİSK, işçi sınıfının derlenip toparlanmasını sağlayacaktır.»

Şafak Sineması'nın ön bölümünde arkadaşlarıyla

duran Kemal Türkler, dört sendikanın delegelerinin yerlerini aldığını görüyor, vakit geçirilmeden olağanüstü kongrelerin birbirini izleyerek Türk-İş'ten ayrılma ve DİSK'i kurma kararının alınmasını istiyordu. Sohbete dalan Kuas, Nebioğlu ve Güzelce'ye işaret ederek «gelin» dedi. Kongre başlayacaktı. Kuruluş kongrelerinden sonra uçurulacak güvercinleri sağlamakla görevlendirilen Şinasi Kaya, Türklere:

«Reis, diyordu, 15 güvercini sağladım. Ayaklarına da beyaz, kırmızı kordelalar taktık, işçi sınıfının kurtuluşunu sağlayacak kongrelerimiz bitince hep birlikte güvercinleri de özgürlüklerine kavuşturacağız.»

Şinasi Kaya, uzun boylu, her konuda verilen görevi yerine getirebilen, çevresi geniş, sözü dinlenir bir sendikacıydı.

Kongresini yapan Zonguldak maden işçilerinin devrimci temsilcisi Mehmet Alpdündar, geniş omuzlu, iri yapısı ve mücadeleden yılmadığını belirten dik ve kararlı bakışlarıyla bu inançlı topluluk içinde gelişmeleri mutluluk duyarak izliyordu.

Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş sendikalarının delegeleri sinemanın ön sıralarını değiştire değiştire örgütlerinin olağanüstü Genel Kurullarını yaptılar. Türk-İş'ten ayrılma kararı verdiler. DİSK'i kurmayı kararlaştırdılar ve salon alkışlarla çınladı... Böylesine coşkulu ve heyecanlı anda, Türk-İş Genel Merkezi'nin gönderdiği yıldırım telgraf geldi. DİSK'i kuran sendikaları onur kuruluna verdiklerini bildiriyordu bu telgraf... Bu haber bir anda salona yayılınca yine alkış koptu. Sendika temsilcilerinin, tok, sert, dolu dolu sesleri birbirine karışıyor, ama açıkça şu sözler duyuluyordu

«Sendikalarımızı onur kuruluna verenleri işçi sınıfının onur kurullarında yargılayacağı günler uzak değil... Onurunu yitirenler onlar! Yaşasın DİSK! Yaşasın işçi sınıfı!»

BİLİM ADAMLARI VE YAZARLAR DİSK'İN KURULUŞUNU ALKIŞLADI

Disk'in kuruluşunu aydın çevreler önemli bir gelişim olarak karşıladılar. Profesör Haydar Kazgan, güçlü sendikacılık yanında işverenlerin desteğiyle sarı sendikaların kurulmasını eleştiriyor, DİSK'in kuruluş gerekçesini haklı buluyor, şöyle diyordu :

«Sendika hürriyetinin geniş olduğu her ülkede olduğu gibi, bugün Türkiye'de de güçlü işverenler bu hürriyeti kendi lehlerine kullanmak imkânını bulmuşlardır. Güçlenen ve bu güçlenmeyi sendikacılık, milli ekonomi ve işletmecilik bilgileriyle takviye ederek işçinin üretim içindeki payını ve menfaatlerini işveren karşısında gerçek anlamda koruyacak hale gelmiş olan bir sendika, hemen yanında bir sarı sendikanın bitiverdiğini görmektedir.»

Kazgan'a göre «bilinçlenen sendikacılığımız artık işçi menfaatlerinin işyeri ve hatta işkolu seviyesinde yapılan toplu sözleşmelerle değil, fakat milli ekonomide bu menfaatlere öncelik tanıyan politikalarla korunabileceğini idrak etmiş duruma girmektedir.»

Profesör Kazgan, Türk-İş'in «biz genel politikaya girmeyeceğiz» anlayışını eleştiriyor, işçi çıkarlarını koruyabilmek için toplu sözleşme ve grev oyunun yeterli olmayacağını belirtiyor, bunun bilincine varmayan Türk-İş'e karşı, bunun gereğini yerine getireceklerin örgüt kurabileceklerini, bunun da hakları olduğunu vurguluyordu.

Hukukçu Engin Ünsal da, işçi haklarının hükümetler tarafından verileceği anlayışındaki Türk-İş yöneticilerini eleştirdikten sonra işçi haklarının korunmasında gerekli duyarlığı gösteremeyen Türk-İş'in dış yardımla bile geçerli bir eğitimi yapamayışını kınıyordu. İlerici yazar Refik Erduran, «Partiler üstünde kalalım» parolasıyla politikanın dışında tutulmak istenen işçilerin olaylar üstündeki bilinçli etkisinin varlığına dikkatleri çekiyor, Türk-İş'in uyutmacasını şöyle dile getiriyordu :

«Bizim işçilerimize ise şu ninni söylenmiştir :

«Siz etliye sütlüye karışmayın, partilerden hiç birini kızdırmayın, öylece sırf kendi ücretlerinizi arttırmaya bakın.»

Bu ninniyle uyumak işçi için hem küçüklük, hem de aptallıktır.

Küçüklüktür, çünkü üç beş kuruş fazla almak ümidiyle vatandaşın sorumluluktan kaçması, beynini herhangi bir kuruluşun vestiyerine bırakması insanlık haysiyetine yakışmaz.

Aptallıktır, çünkü o yoldan refah sağlansa bile (ki sağlanamaz), öyle refahın hiç bir garantisi yoktur.»

Erduran bunları açıkladıktan sonra, DİSK'in kuruluşunu hatırlatarak şu anlayışını belirtiyordu :

«Son haftaların en sevindirici olayı, toplum hayatımızın bu büyük ihtiyacını karşılamak üzere Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu adlı yeni bir kuruluşun ortaya çıkışıdır.

Bu adın ilk harfleri olan DİSK kelimesine iyi bakın, iyice ezberleyin. Ve sevinin. Çünkü işçi olsanız da, olmasanız da, DİSK sayesinde geleceğinizin aydınlığı şimdiden daha sağlama bağlanmış bulunuyor.»

Çetin Altan, fıkraları sömürücülerin şakağında kırbaç gibi şaklayan bu yazar, Demirel'in Meclis'teki bir konuşmasını ele alıyor ve şunları yazıyordu :

«Geçen gün Demirel Meclis kürsüsünden, Türki-

ye'nin en akıllı müteahhidinin kendisi olduğunu gösteren bir söz söylüyordu

— Gelin bir yerde anlaşalım sizinle... Politikayı kahvelerde, miting meydanlarında, burada (Meclis'te) yapalım. Ama camide, kışlada, fabrikada yapmayalım.»

«Herhalde politikayı camiye sokan bizler değildik.» diyor ve devam ediyordu :

«Fabrikaya gelince...

Demirel, neden işçilerin politika dışı tutulmasını istiyordu? Bu mantık doğrultusunda politika tarlaya da girmemeliydi öyle ise...

Yani işçilerle köylüler karışmamalıydı devlet yönetimine...

Peki kim karışmalıydı?

Mesela kendisi gibi müteahhitler karışmalıydı. İthalatçılar ve ihracatçılar karışmalıydı. Büyük toprak ağaları, montaj firmaları, Amerikan Büyükelçisi ve CIA ajanları karışmalıydı...

Politika Türkiye'de küçük bir azınlığın, yani komprador burjuvazisinin işçi ve köylü kitlelerine atacağı kazığın yağdanlığı olmalıydı... Süslü püslü sözler ve uydurma vaadlarla iyice yağlanmalıydı bu kazık...

Sonra da dolaylı vergilerle, zenginlere devredilecek petrol boru hattıyla, maden sahiplerinden peşin para verip devletin satın alacağı taşlı topraklı kömürlerle halk bir güzel sotaya getirilmeliydi...

Demirel'e göre böyle olmalıydı politika...

Bu uğursuz oyuna karşı halkı uyarmaya çalışanlar ise derhal kodese tıkılmalıydı. Rahat rahat, ferah fahur iyice sömürülmeliydi Türk halkı... Nutuklar çekerek, demokrasi diyerek, temel hak ve özgürlükler diyerek iyice sömürülmeliydi.»

Çetin Altan «işçiler de artık yavaş yavaş uyanıyorlardı» diyor ve DİSK'in kurulduğunu yazıyor, Demirel ve yandaşlarının bu harekete çok canları sıkıldığını bildiriyor, «işçiler bir bilinçlendirilirse, diyor-

du, bir anlarlarsa sömürü düzeninin içyüzünü, halka yağlı balh kazıklar atmak kolay olmayacaktı.»

DİSK'in kuruluşu üzerine suçlamalar, iftiralar yağdıran Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç «işçilere sınıf şuuru değil, milli şuur yararlıdır.» diyordu. Devrimci yazar İlhan Selçuk, Tunç'u tersleyen bir yazısında diyordu ki

«Bütün bu söylenenler politikacıların nutuklarında bol bol tekrar edilen gayrı ciddi birtakım laflardır. Bir komprador politikacısı bunları söylediği zaman insan güler geçer; ne olursa olsun Bay Halil Tunç'u bu seviyede görmek istemezdik... Bu sözleri iktidar partisi organı bir gazetenin başlığında okuduk. Ve sonra üstünde düşünceye daldık: Bay Halil Tunç, işçilerde sınıf şuurunun yaratılmasını istemeyen bir sendikacıdır demek... «Sınıf şuuru yerine milli şuur ikame etmek» gerektiğini iddia ediyor Türk-İş Genel Sekreteri.

Peki bu konuda ne yapıyor Bay Halil Tunç ve ne yapıyor Türk-İş?

Biz Türk-İş yöneticilerini canı gönülden alkışlayabilirdik... Gerçekten milli şuurun uyanması için gayret gösterselerdi, yabancı kumpanların yurdu sömürmesine karşı çıksalardı, Türkiye'yi ipotek altına almış yabancı devlete karşı Türk milliyetçiliğinin icaplarını yerine getirselerdi, Amerikan güdümünden kurtulmak yolunda canlı bir akımın ve ruhun Türk işçisi arasında temsilcisi olabilselerdi, Türk yurduna el atmış emperyalizmin karşısında milli güç olarak kendilerinden söz edebilseydi...»

Türk-İş'in niteliğini şöyle sıralıyordu İlhan Selçuk:

«Bir Türk-İş, ellerindeki mali imkânları komprador (yabancıya aracılık eden) iş çevrelerinin dileklerine göre kullanmakta sakınca görmemiştir.

İki En haklı grevleri baltalamış, işçi menfaatlerinin karşısında yer almıştır.

Üç Kendi çıkarlarından başka bir şey düşünme-

yen bir kısım işverenlerin, işçilere daha güçlü biçimde baskı yapabilmelerini, daha rahatça yürütmelerini sağlamak için kurdukları sendikalardan RESMEN TEŞEKKÜR ALMIŞTIR.

Dört : Komprador iktidarın koltuğu altına girmiştir.»

Ve Fethi Naci, DİSK'in kuruluşunu şöyle yorumluyordu

«Bu olay, yalnız işçi hareketleri tarihimiz bakımından değil, Türkiye'nin politik, sosyal, ekonomik gelişmeleri bakımından da, bağımsızlık savaşımız bakımından da önemlidir.

DİSK, Türk-İş'in hatalı davranışları sonunda rayından çıkarılan, daha doğrusu kapitalizmin lokomotifine bağlanmaya çalışılan Türk işçi hareketini rayına oturtmak için kuruluyor. Bir büyük örgütten ayrılan her grup, genellikle sonunda güçsüz kalmak, ufalanıp gitmek tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Fakat Türk-İş'in işçi sınıfının gerçek temsilcilerine karşı itici tutumu ve Türk-İş'te kalarak Türk-İş'i ıslah etmenin imkânsız hale gelişi, devrimci sendikaları yeni bir konfederasyon halinde örgütlenmek zorunda bırakmıştır.»

Böyle karşılanan DİSK'i sağcı yazarlar ve sağcı politikacılar suçlayıcı, karalayıcı bir yol izleyerek gelişmesine engel olmaya çalıştılar. Ama, DİSK 1967' den 1970'e kadar daha güçlenerek, daha bilinçlenerek yaşamını sürdürdü. Türk-İş'in gizli genelgeleriyle örgütlenmesini önlemek için istediği parasal yeni kaynak bile DİSK'i güçlenmekten ve amacı yönünde eğitim yaparak işçileri sınıf bilinciyle donatmaktan geri bırakmadı.

Bu gelişme, Türk-İş kadar, hatta ondan da çok burjuva partilerinin en güçlüsünü, Adalet Partisi'ni ve onun iktidarını telaşlandırdı. Ne yapmalıydı ki, DİSK'in yaşamına son vermeliydi? İşçilere yönelttikleri DİSK'i karalama propagandası ters tepki yapı-

yordu. Çok okunan yazarlar, DİSK'i tutuyordu. DİSK, hiç bir yasadışı toplantı yapmıyor, hiç bir gizli çalışmaya yönelmiyordu. Yasa açısından DİSK'i suçlamak olanak dışıydı.

Adalet Partisi iktidarı ve onun başı, kendi kendilerine soruyordu:

Ne yapmalıydı?

Ne yapmalıydı ki, DİSK'in büyümesi, gelişmesi, güçlenmesi önlenmeliydi?

BURJUVAZİNİN VE İŞBİRLİKÇİLERİNİN DİSK'İ YOK ETMEYE YÖNELİK ÇABALARI

İşçilere sınıf bilincinin verilmesi, sömürü çarkının anlatılması, iktidarın gayrı milli politikasının eleştirilmesi, Türk-İş'in içyüzünün açığa çıkarılması DİSK'in kuruluşuyla bir bir ve hızla gerçekleşiyordu. İşçi sınıfının eyleme geçerek burjuvazinin çıkarlarına dokunması onları telaşlandırıyordu. Bu akımı önlemek için «Anayasa Nizamını Koruma Yasası»nı Meclis'ten geçirmeye yöneldiler, tasarı tutmadı, geri alındı. Grev hakkını kısıtlamayı denediler. Sökmedi. DİSK Yürütme Kurulu toplanıyor, Çemberlitaş'taki küçücük Genel Merkez'inde, büyük memleket davalarını işçi sınıfı açısından ele alıyordu. Toplantıda DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, Genelbaşkan Vekilleri Rıza Kuas ve Kemal Nebioğlu ile Genel Sekreter Kemal Sülker bulunuyordu. Kuas, son seçimlerde (1969) yeniden TİP milletvekili olarak Meclis'e girebilmişti. Adalet Partili milletvekillerinin koridorlarda, lokantada ve hatta Meclis Komisyonları'nda DİSK'in başına çorap örmekden söz ettiklerini duyduğunu anlatıyor, grev hakkını kısıtlayıcı yeni bir tasarı üstünde çalıştıklarını bildiriyordu.

Geniş pencereli odada, Genelsekreterlik masası etrafında toplanan yöneticiler, henüz Kuas'ın sözünü ettiği grev hakkını kısıtlama konusunu görüşmeye geçmemişlerdi ki, telefon çaldı. Genel Sekreter:

«Buyurun, dedi, ben Sülker.»

Karşısındakinin Yürütme Kurulu üyesi ve Basın-İş Sendikası Başkanı Ehliman Tuncer olduğunu anlayınca :

«Başkan, dedi, toplantıya başlamak üzereyiz. Konu önemli. Rıza Kuas da Ankara'dan geldi, sizi bekliyoruz...»

Kemal Türkler hemen atıldı :

«Acele gelmesini söyleyin, fazla vaktim yok..»

Sülker, konuşmasını sürdürdü

«Ehliman Bey, Başkan acele gelsin, diyor, konu çok önemli, fazla vakti yokmuş Başkan'ın...»

Az sonra, yakındaki Basın-İş binasından gelen Ehliman, özür dileyerek yerini aldı. Ehliman Tuncer, orta boylu, temkinli, işçi hakları karşısında duyarlı bir sendikacıydı. Basın-İş'te az kişiyle önemli sürtüşmeleri çözümlemede birinci derecede görev almakta olduğundan DİSK'ten çok Basın-İş'in sorunlarına kendisini vermişti. Ama DİSK'te kararlar, tepeden inme alınmıyor, toplantılarda tartışmalar yapılıyor, Genel Sekreter karar defterine varılan sonuçları yazdırıyor, ona göre hareket ediliyordu. Gıda-İş Genel Başkanı Kemal Nebioğlu, Ehliman'ın geç gelişine sinirleniyor, ama bunu sözle değil, odada bir aşağı, bir yukarı yürüyerek ve hiç konuşmayarak anlatıyordu.

Rıza Kuas, canı tez bir sendikacıydı. Burjuva partilerinin oyunlarına içerliyor, küfrü basıyor, DİSK Genel Başkanı Türkler ise :

«Küfretmekle sorunları çözümleyemeyiz. Ne yapacağımızı konuşalım» diyerek gündeme geçilmesini önerdi.

Gündem tek maddelikti. Demirel iktidarının grev hakkını sınırlı da olsa tanıyan 275 sayılı yasada yapılacak değişikliklere karşı nasıl önleyici bir çaba harcanabilirdi? Genel Sekreter konuyu açıkladı, tasarı maddelerini okudu. Kuas alabildiğine kızmıştı :

«Tasarıyı DİSK'e gönderdim, daha önce ne yapacağımızı ben gelmeden de kararlaştırabilirdiniz...

Geç kalıyoruz, geç!..» diye konuştu. Yüzü dalga dalga kızarmış, bakışları sertleşmişti. Yanmakta olan sigarası kül tablasında durduğu halde yeni bir sigara yaktı. Öteki yöneticiler, yasanın kolayca çıkarılamayacağını biliyor, telaşa yer olmadığını söylüyorlardı. Kemal Türkler görüşlerin açıklandığını bildirerek toplantıyı bitirmeye çalıştı. Gerçekten de görüşlerde tam bir uyum ve birlik vardı. CHP milletvekillerine durum bildirilecek, tasarının sakıncaları anlatılacak, DİSK de bildiriler çıkararak üye sendikaları bilgilendirecek, işçilerin bu yasa tasarısına karşı tepkileri yönlendirecekti. Türkler şöyle özetledi görüşünü

«Adalet Partisi, varlığına önem vermediği, haklarına saygı göstermediği, isteklerini gerçekleştirmediği işçi sınıfına grev hakkını çok göremez. Biz buna izin veremeyiz. İktidar işçi sınıfına oyun oynamaya kalktığı gün, işçi sınıfını, Anayasal haklarına sarılmış olarak karşısında çelik bir kale gibi bulacaktır.»

Bunları söylerken, on binlerce işçinin greve çıktığını görür gibiydi. Gözleri çakmak çakmak, yüz ifadesi gergin ve ne söylediğinin farkında olmanın ciddiyeti içindeydi. Kemal Nebioğlu

«Şunu da Genel Sekreter arkadaşımız, vereceği bir demeçte belirtsin isterim.»

Kemal Sülker :

«Tabii, buyurun, söyleyin fikrinizi...» dedi. Nebioğlu, konuşma diline hâkim bir sendikacıydı. Kürsüde nutuk söyler gibi sert, tane tane konuşuyordu. Sözleri bitişik odadan rahat rahat duyulabilirdi.

«Görüşüm şu, dedi Nebioğlu, Bakanlar Kurulu'nun grevi erteleme süresini üç aya çıkarmaya kalkışması, sınıflı toplumlarda demokratik düzenle bağdaşmayacak bir tasarruftur. Toplu sözleşmede yer alan hakları tanımayacak bir işverene karşı sendikanın grev hakkını kullanmasını önlemek, işverenle-

rin sömürüsünü güçlendirecek, işçi sendikasını parçalayacak, işçileri tedirgin edecek bir girişimdir. DİSK buna müsaade edemez. Tamam mı Sülker?»

«Öyle Başkan, bunu da not ettim. Sizin ekleyeceğiniz bir görüş var mı Rıza Bey?»

Kuas, bir şeyler düşünüyor ve düşüncesine dalmış bulunuyordu ki, birden silkindi :

«Efendim,» dedi. Başkan Türkler takıldı Rıza Kuas'a

«Yine hayallere dalmışın, bak Sülker soruyor, verilecek demeç için ekleyeceğin bir görüşün var mı?»

Kuas, Demirel'in şivesiyle :

«Vaaa, dedi, şunu belirtelim : Hükümet, yeni tasarı ile grev hakkını kökünden yok etme peşindedir. Anayasa'da var olan, uğrunda bunca çile çekilen grev hakkını yok etmeye Demirel iktidarının da gücü yetmeyecektir. Grev hakkını işçi sınıfının elinden almayı amaçlayan bu tasarıya ben Meclis'te karşı çıkacağım, Meclis'te de, Senato'da da benim gibi, bizim gibi düşünenler yok değil, bunu Demirel iktidarı görecektir. Yağma yok!»

Konuşulanları ve Genel Sekreter'in yazdıklarını dikkatle izleyen Ehliman Tuncer, Kemal Türkler'e dönerek :

«Başkan, dedi, tarihi bir hakikatı da sayın Sülker daha iyi bilir ya, grev hakkıyla oynayanların sonu hüsrandır. Mesela İttihat ve Terakki Fırkası grev hakkını kısıtladı, sonunda bu partinin liderleri ülkeden kaçtılar. Demokrat Parti iktidarı grev hakkını vereceğini vaadede vaadede işbaşına gelebildi, ama vermedi bu hakkı, tanımadı... Sonu ne oldu? On yıl öncesini anımsayalım, değil mi?»

«Doğru, dedi Kemal Sülker, bunları da hatırlatmada yarar var. Hani hiç bir iktidar artık gözü kara, keyfi bir yönetimi sürdüremez. Şunu da ekleyebiliriz : CHP, işsizlik sigortasını vaadetti, çıkarmadı. Tarım iş kanunu bu dönem Meclis'ten geçecek, dedi, gerçek-

leşmedi. İş Kanunu tek işçi çalıştıran işyerlerine de teşmil edeceğiz dedi, sözünde durmadı. Bunun cezasını 1950'deki genel seçimlerde gördü, iktidarda iken muhalefete geçti.»

Kemal Türkler, ağızlığını temizlemeyi bıraktı, sigara paketini cebine koydu ve kalktı :

«Toplantımız bitmiştir, Genel Sekreter arkadaşımız kendi adına bir demeç verecek, bu saydıklarımızı, söylediklerimizi derleyip toparlayacak. Şimdi biz sendikalarımız aracılığıyla bu girişimi üyelerimize intikal ettirelim, kamuoyu oluşturmayı da Genelsekreterlik sağlasın.»

Şubat 1970 başında Genel Sekreter'in demeci basına duyuruldu. Kemal Sülker şöyle başlamıştı demecine :

«Hükümet yeni tasarı ile grev hakkını kökünden yok etme peşindedir. Ama, hemen belirtelim ki, Anayasa'da yer alan, uğrunda bunca çile çekilen grev hakkını yok etmeye kimsenin, hiç bir partinin gücü yetmeyecektir. Sömürünün alabildiğince hızla yayıldığı, işçi sınıfının ise daha hızla bilinçlendiği bu ortamda işçi sınıfının kutsal hakkının kılına bile dokunulamaz. Geniş bir işçi topluluğunun var ettiği DİSK'i Işçi sınıfının bağrından söküp atmak da kimsenin haddi değildir. Bunları amaçlayan herhangi bir tasarı Meclis'in, yasalaşmamış tasarılar dosyasında yer alıp duracak, hazırlayanları tarih mahçup edecektir. İşçi sınıfı, tasarıyı savunanların ve imzalayanların ihanetini affetmeyecektir.»

DİSK, tasarının niteliğini belirten ve üyelerin bu tasarıya karşı uyanık olmalarını sağlamalarını öneren bir genelgeyi üye sendikalara gönderdi.

Akşam karanlığı basıyor, Kumkapı ve Yenikapı yönlerinde ışıkların yandığı DİSK'in pencerelerinden görülüyordu. Oda sessizdi; ama yarınlar çok gürültülü olabilirdi. DİSK'in gelişmesini, işçi sınıfının haklarını kullanmasını önlemeye yönelik girişimler, DİSK

tohumunun yeşerdiğini, burjuvazinin rahatının kaçtığını gösteriyordu. Ama işçi sınıfı, yenilmez bir güç olduğunu tarih boyunca kanıtlamıştı. Hapis, sürgün, işkence, öldürme, örgütleri kapatma ne İttihat ve Terakki Fırkası'na yaramıştı, ne CHP'ye iktidarını sürdürme fırsatı bırakmış, ne Hitler'i intihardan, ne Mussolini'yi yerde sürüklenip asılmaktan kurtarmıştı. Demokrat Parti bile, en güçlü olduğunu sandığı bir dönemde tarihe karışmıştı.

Tasarı kanunlaşamazdı. DİSK yöneticileri bu inançla dağıldıktan sonra evlerine çekilmiş, yorgunluklarını çoluk çocuklarıyla ilgilenerek gidermeye çalışıyorlardı.

YENİ HEDEF : DİSK'İ KAPATMAK

Türk-İş olabildiği kadar grevlerden kaçınırken DİSK'e üye sendikalar hem greve gidiyor, hem de grev süresince işverenin uyması zorunlu yasal gereklere özen gösteriyordu. DİSK sendikaları yöneticileriyle gizli kapaklı uzlaşmaya gitme işverenler için olası değildi. İşçi sınıfına ihanete, sınıf bilinciyle hareket eden sendikacıların yanaşmadığı pek çok işveren kesimince anlaşılmıştı. DİSK dışındaki sendikaların yöneticileri de, DİSK'in izlediği devrimci yolu öğrenen ve beğenen üyelerine söz geçiremeyince, istemeyerek greve karar vermek zorunda kalıyorlardı. Türk-İş içindeki sendikaların önemli bir bölümü kamu kesiminde çalışan işçileri, işveren durumundaki bürokratlar, ya da oy kaygısıyla hareket eden politikacılara etki yaparak örgütleyebilmişti. Bu sedenle grevlerin kamu kesiminde de kendisini göstermesi ihtimali iktidarı düşündürüyordu.

DİSK'in kuruluşundan sonra artan grevlerde hep «DİSK parmağı» aranıyordu. DİSK kurulmadan önce —örneğin 1966'da— kamu kesiminde 7, özel kesimde —çoğu DİSK'i kuracak olan sendikalarca olmak koşuluyla— 37 grev olmuştu. DİSK'in kurulduğu 1967 yılında özel kesimde 52 grev, kamu kesiminde de 50 kadar grev uygulanmıştı. 1968'de kamu kesiminde 10 grev görülürken, DİSK'in etkin olduğu özel kesimde 43 grev eylemi gerçekleştirilmişti. Böylece

kamu kesiminde 1967'de grev günü 1847 iken, özel kesimde 2398'i bulmuştu. 1968'de ise kamu kesiminde grev gün sayısı 258'de kalırken, özel kesimde grev günü 850'ye yükselmişti. 1967'de kamu kesiminde greve giden işçi sayısı 6.946, özel sektör işyerlerinde ise grevci işçi sayısı 2.520'de kalıyordu. 1968'de ise, kamu kesiminde greve katılan işçi sayısı 17.000'e çıkarken, grevci işçi artışı özel kesimde de görülüyor ve aynı yıl içinde 3.700'ü bulan işçi greve çıkıyordu. Bir gözleme göre «kamu kesiminde greve katılma yüzdesinin azalmasına karşılık, özel kesimdeki katılma oranı artmakta» idi.

Aslında sendikaların devrimci görüşü hızla benimsemelerine, özellikle 1966 ve onu izleyen yıllar yaşam düzeyinin giderek düşmesi etken oluyordu. 1968'den başlayarak tekelci burjuvazi, işçi sınıfı üzerindeki ekonomik baskılarını arttırıyor, toplu sözleşme düzeni Türk-İş topluluğu içinde işçilere yeterli haklar sağlayamadığı için, ezilen ve sömürülen işçiler DİSK'e akın ediyordu. DİSK'in, işçi istemlerini saptayarak sendikaların toplu sözleşme çağrılarında bulunması ilkesi, özel kesim işyerleri işçilerinin DİSK'te toplanmaları sonucunu veriyordu. Hatta bu yolda sert işçi eylemleri görülüyor, sarı sendikalarla anlaşmak isteyen işverenlerin işyerlerinde direnişler başlıyordu; buna karşı, ceza yasalarının baskıcı hükümlerini harekete geçirmek isteyen işverenler görülüyordu. Fakat bu durumda, işçiler daha etkin mücadeleye girdikleri için işçilerin mahkemelere verilmesi çıkar yol sayılmıyordu. Örneğin Derby lastik fabrikasında DİSK kurucu üyelerinden Lastik-İş toplu sözleşme yapacakken işveren, sarı bir sendikayla anlaşıyor ve onunla işçiler adına sözleşme yapmaya kalkışıyordu. İşçilerin direnişi ve yapılan sözleşmeyi kabul etmemesi, DİSK'in referandum ilkesini hayata geçirme mücadelesine olanak veriyordu. İşçilerin direnişi ve sendikaların uğraşı sonucunda yargıç ka-

rarıyla yapılan oylama sonunda (8 Temmuz 1968), 950 işçiden 930'u Lastik-İş'e üye oldukları gizli oyları ile anlaşılıyordu. Derby olayı, basında şöyle niteleniyordu :

«Türk-İş, bir yandan bugünkü aksaklıkları düzeltememenin aczi içinde iken, öte yandan sarı sendikaların kurulmasına 'Dur' diyememiştir. İşte Derby olayı, bu gerçeği ortaya koymuştur. Karşısındaki sendikanın DİSK'e üye olması sebebiyle Türk-İş, hatta böyle bir kuruluşu arkadan desteklemiştir de...» (Yeni Gazete, 10.7.1968)

1969'da da benzeri olaylar görülüyor ve her direniş ve eylem sonunda, DİSK sendikalarının işyerlerinde çoğunlukta olduğunun anlaşılması Türk-İş gibi, tekelci burjuvaziyi de sinirlendiriyordu. Benzer durum 1970'de de yaygınlaşıyor, Auer işyerinde sarı sendikalarla toplu sözleşme girişimine karşı DİSK kurucu sendikalarından Maden-İş, İş Mahkemesi'ne başvurarak işyerinde tespit yapılmasını istiyor (25.1. 1970); sonuç devrimci sendikayı haklı çıkarıyordu. Böylece, DİSK'in üye sayısını azaltmaya yönelik sahte anlaşmalarla işçiler adına sözleşme yapmak yolları, bir ölçüde işçi eylemleriyle ve DİSK sendikalarının uyanık mücadelesiyle tıkanıyordu.

Bir sosyalist araştırmacıya göre, «Türkiye'de 1924-1925'lerden beri ilk kez kendiliğinden yoğun ve sert işçi direnişleri, fabrika işgalleri, jandarma ve polisle çatışmalar oldu. 1970 yılında özel sektörde, gerçek işçi ücretleri yeniden azaldı.»

İncelemeci, 1968-1970 döneminde tekelci burjuvazinin, işyerlerinde çalışan işçilerin DİSK'e bağlı sendikalara geçebilmek için sert mücadeleleri göze aldıklarını da belirtiyordu.

Gerçekten de 1968-1969 yıllarında bir yandan gereksinmeler artıyor, öbür yandan işçi ve emekçilerin gelirlerinde düşme görülüyordu. İşçilerin, Türk-İş içinde de DİSK'e bağlı sendika üyeleri gibi grev ve de-

ğişik eylem türlerine başvurmaması için, Amerikan örgütü AİD, Türk-İş'e parasal yardımlarını artırıyor, sendikacıları ABD'ne «eğitim» amacıyla çağırıyor ve onları besliyordu. 1960-1970'i kapsayan 10 yıl içinde, AİD yoluyla Türk-İş'e ödenen paralar 13,5 milyon TL'yi buluyordu. Ayrıca OECD 382.000, İCFTU örgütü 733.000 liralık yardım yapıyordu. Çalışma Bakanlığı da 1 milyon liraya yakın ödemeyle Türk-İş'i destekliyor, SSK da Türk-İş binası için milyonu bulan bağışı, bu konuda yasa çıkartarak sağlıyordu. DİSK'in gelişmesi karşısında Türk-İş sendikacılarını bu örgüt içinde tutabilmek için, DİSK'i kurulduğu 1967 ve onu izleyen 1968'de 200 sendikacı ABD'ne «eğitim amacıyla» gönderildi. Oysa daha önce yılda 30 işçinin ABD'ye çağrılması planlanmıştı.

Adalet Partisi, Türk-İş'in içinde egemenliğini sürdürmek için hep Genel Merkez kontenjanından Türk-İş üyesi sendika yöneticilerinden birkaçını milletvekili adayı göstermiş ve Meclis'e girmelerini sağlamıştı. Böylece yeni İş Kanunu Tasarısı'nın, AP'nin koruduğu büyük burjuvazi ve ithalatçı, ihracatçı kesiminin çıkarına göre yasalaşmasının savunusunu, bu kontenjan milletvekillerine yaptırıyordu. Bunlara karşı iki TİP'li milletvekili Rıza Kuas ve Kemal Nebioğlu, işçiler aleyhine olan pek çok maddenin değiştirilmesi için parlamentoda (1965-1972) mücadeleyi sürdürüyordu. Benzer durum, Sendikalar Yasası'nda yapılması AP'ce planan ve AP'li sendikacılarca desteklenen tasarıda da görülüyordu. Tasarı Türk-İş'in desteği, AP yöneticilerinin isteği ve İşverenler Örgütü'nün onayı ile şekillenmişti.

Türk-İş, 8. Genel Kurul'unu 11 Mayıs 1970'de Erzurum'da toplamıştı. Kongreye sunulmak için hazırlanan Çalışma Raporu'nda DİSK'i kolsuz kanatsız bırakmak ve kapanmaya mahkûm etmek amacı güden tasarı için şöyle bir sunuşta bulunuluyordu :

«Mevzuatımızda '274 ve 275 Sayılı Kanunlar' olarak herkes tarafından yakından bilinen bu yasalarla ilgili çalışmalarımızın iki safhası vardır. Bunlardan birinci safha, Meclislerin tatile girmesinden önceki devreye rastlar. Bu devreye konfederasyonumuz tasarılar üzerinde uzun süren çalışmalar yapmış ve hazırladığı tekliflerini o zamanki işçi milletvekillerimiz (yani AP genel merkez kontenjanı ile Meclis'e giren AP'li milletvekilleri) aracılığıyla Meclis'e intikal ettirilmişti. Meclis'te, tekliflerin süratle kanunlaşması amacı ile bir karma komisyonda görüşülmesi yolunda gayret gösterilmiş, bu gayretin başarıya ulaşmasına rağmen, Millet Meclisi'nin çalışma döneminin sona ermesi yüzünden teklifler kadük olmuştur.

Karma Komisyon, görüşlerimizin büyük bir çoğunluğunu benimsemiş bulunmaktaydı. Tasarıların gerek Meclis'e intikalinde, gerek Karma Komisyona sevkinde ve gerekse Komisyon çalışmalarında, yardımlarını esirgemeyen, başta Karma Komisyon eski başkanı ve değerli arkadaşımız Kaya Özdemir olmak üzere diğer işçi milletvekillerimiz Hasan Türkay, Enver Turgut ve Mustafa Ertuğrul'un yaptıkları hizmete huzurunuzda teşekkürü bir borç biliriz.»

Bu dört AP'li milletvekili imzasıyla Meclis'e verilen tasarı, sonradan Türk-İş Yönetim Kurulu'nca yeni bir komisyona verilmiş, başka milletvekillerinin verdikleri aynı konudaki değişiklik önerilerini içeren tasarılar da ele alınarak yeni bir tasarı hazırlanmıştı. Sendikalar Yasası ile Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt yasalarını değiştirmeyi amaçlayan Türk-İş tekliflerinin 11 Mayıs 1970'e kadar yasalaşması bekleniyordu.

İş Hukuku'yla ilgili tüm bilim adamları ise, bu tasarılar için şu ortak görüşü açıklıyordu :

«Başlıca amaçlarından birinin, Türk-İş'in ve dolayısıyle Türk-İş yönetici kadrolarının Türk sendika hareketi içindeki hakimiyetini garantilemek olduğu

anlaşılıyordu. DİSK'i tasfiyeyi öngören bu tasarılar, Meclis içinde TİP milletvekili ve DİSK kurucularından Rıza Kuas, Meclis dışında ise DİSK yöneticilerince gösterileceği bilinen tepki nedeniyle bir hayli çekingenlikten sonra Meclis gündemine alınabildi.» Bu nedenle kadük olan tasarıları, sonradan 1969 Ekim seçimlerinde Meclis'e giren AP'li sendikacılarla CHP'li sendikacıların bir kısmı tasarıları ortaklaşa savunuyorlardı. Bu milletvekilleri şunlardı

Adalet Partisi'nden :

Hasan Türkay, Enver Turgut, Şevket Yılmaz, Orhan Sorguç.

CHP'den : Burhanettin Asutay, Emir Postacı, Bahir Ersoy.

CHP milletvekillerinden sendikacı Abdullah Baştürk ile Osman Soğukpınar, DİSK'i tasfiyeyi amaçlayan hükümlere karşı çıkıyordu. Bu nedenle ortamı elverişli bulan Türk-İş yöneticileri (Demirsoy, Tunç), Adalet Partili arkadaşları ve işin içyüzünü iyice bilmeyen bazı CHP'li sendikacı milletvekilleri aracılığıyla Kasım 1969'da daha önceki tasarıyı yeniden Meclis'e sunmalarını sağlıyor ve sabırsızlıkla yasalaşmasını bekliyorlardı. TİP Milletvekili Rıza Kuas, DİSK Genel Başkanvekili olarak durumu biliyordu. Bu nedenle DİSK'in yetkilileriyle hukukçuların hazırladıkları aynı konudaki iki tasarıyı Meclis'e veriyor ve DİSK'i kapatmayı amaçlayan sendikalar yasasının ve grev hakkını kısıtlayan, toplu sözleşme düzeni ile Türk-İş'e çıkar sağlamayı amaçlayan tasarının önlenmesine çalışıyordu.

Kuas'ın Meclis Başkanlığı'na verdiği tasarılar (26 Şubat 1970) Türk-İş'çe önemsenmiyor, ama gerekçesi yüzlerine kırbaç gibi inen şamarlar oluyordu. Kuas'ın belirttiği eleştirilerden birisi şöyleydi :

«Türk-İş Konfederasyonu'nun amacı, hükümetin dümen suyunda gitmek, emperyalist Amerikalılarla sıkı fıkı olmak ve onlardan dolar almaktır. Konfe-

deral yetkiler ve kuruluş biçimi ile tasarılar, nerdeyse adresini gizleyerek yalnız Türk-İş'e verilecek ve tek konfederasyonlu dönem başlatılacaksa, bu faşistçe bir yöneliş olacaktır. İşçi sınıfı faşist usullere, eninde sonunda patlamalarla karşı koyacaktır ve faşist anlayış sona erdirilecektir.»

Ne var ki, Türk-İş, sendikacılıkta tekel kurmaya kararlıydı. Hükümet bunu istiyor, işveren konfederasyonu buna çalışıyordu. Bunun sonucu olarak, Erzurum'da toplanan Türk-İş Genel Kurulu'nda konuşma yapan Çalışma Bakanı Turgut Toker, gerine gerine ve çekinme gereği de duymadan şunları söylüyordu :

«Yeni değişiklik tasarısı ile DİSK'in canına ot tıkanacaktır. DİSK varken Genel Grev hakkını tanımamız mümkün değildir.»

Bu konuşmanın basına yansıması şöyle oluyordu

«İdeolojilerin âleti olan sendikalar temizlenecek.» (Dünya, 15 Mayıs, 1970)

«Türk-İş'ten başka konfederasyon kalmayacak» (Milliyet, 16.5.1970)

Burjuvazi, emin adımlarla DİSK'i ve ona bağlı sendikaları ortadan kaldırıcı çalışmalarını sürdürüyordu.

DEVRİMCİ SENDİKACILAR KENETLENDİ

Çalışma Bakanı AP'li Turgut Toker'in Türk-İş Genel Kurulu'nda Erzurum'da yaptığı konuşma, hazırlanan bir tasarının DİSK'i ortadan kaldırmayı amaçladığını apaçık ortaya koyunca, DİSK'e üye sendikaların yöneticileri Mayıs ayının 3. haftasında kendiliğinden bir araya geldiler. Aralarında birbirlerini çekemeyenler vardı. Bir ikisinin tutumu kuşkuyla izleniyor, ama onlara bir şey söylenmiyordu. Birisi CHP yi körü körüne tutuyor, bu partiye yönelik eleştirileri yumuşatmaya çalışıyordu. Ama, CHP ile AP'nin bazı konularda birleşmeleri ve ortak kararlarıyla bazı olumsuzlukta ileri gitmeleri, bu CHP'liyi de uyarmaya ve olup biteni sınıfsal açıdan ele almaya yöneltmişti. Bu sendikacı, 1970'lerde sık sık yazılarından ve çevirilerinden dolayı suçlanan, tutuklanan yazarları okuyup sevdiği ve gözündeki perde sıyrıldığı için şöyle diyordu :

«CHP ile AP'liler birleşip sendikalar yasasını değiştirme girişiminde anlaştı, CHP susarak AP'yi destekliyor. Bazı CHP'li milletvekilleri ise Ortanın Solu'nu unutarak kendilerini Türk-İş'in temsilcisi sayıyor ve aynı görüşleri Karma Komisyon'da savunuyorlar. Savunulacak görüşler sendikacılıkta tekel yaratmayı sağlayan öneriler değil, genel grevi yasalaştırmaya yönelik anlayıştır.»

Mayıs 1970 sonunda DİSK Yönetim Kurulu toplan-

tıya çağırılıyor, Turgut Toker'in DİSK'i kapatmayı amaçladıklarını anlatan demeci ele alınıyordu. 3 Haziran günü DİSK Genel Merkezi'ne gelen yönetim kurulu üyeleri birbirinden daha ateşli, daha heyecanlıydı. En durgunu ve kararlısı Genel Başkan Kemal Türkler'di. Kitleye güveninden, verilecek kararların mutlaka gerçekleşeceğinden kuşkusuz haliyle, toplantıyı açtı. Genel Sekreter Kemal Sülker, gündemin tek madde olduğunu ve daha önce yöneticilere duyurulduğunu bildirdikten sonra

«Yine hatırlatayım, dedi, gündemimiz, 274 ve 275 sayılı yasaları değiştirerek DİSK'i tasfiye etmeyi amaçlayan iktidar ve Türk-İş karşısında devrimci örgütlerin eylem planlamasıdır. Biliyorsunuz, Turgut Toker Erzurum'da baklayı ağzından çıkardı. Artık yitirilecek zaman kalmadı.»

Genel Başkan, önce Yönetim Kurulu üyelerinin görüşlerini açıklamasını istiyor, ona göre bir senteze varılmasını yararlı buluyordu. Yönetim Kurulu üyelerinden Hilmi Güner, düzgün ve edebi cümleler kurmaya önem veriyordu. Hür Mensucat İşçileri Sendikası Başkanı Salih Çetin, DİSK'e iğreti girmiş bir sendikacıydı. Sendikacılık bilgisi dışında her konuda yalın kattı. Lastik-İş temsilcisi aslında tekstil işçisi olan Celâl Beyaz heyecanlı, acele acele konuşan, sert öneriler yapan bir sendikacıydı. Avni Erakalın, deneyi bol bir sendikacıydı. Yıllarca Tekstil Sendikası'nın Genel Sekreterliğini yapmış, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin başkanlığına kadar yükselmişti. Bilgili, açık sözlü idi, düşüncelerini kestirmeden söylerdi. Basın-İş Temsilcisi Mustafa Baştan, sessiz, durgun, ama inanmış yapısı ile dikkati çekiyordu. Şinasi Kaya, Maden-İş'in önde gelen Genel Başkan Vekili'ydi, Türk Demir Döküm Fabrikası'ndan sendikacılık yüzünden çıkarılmış, rahat konuşan, sendikacılık bilgisi geniş, biraz da işveren çevreleriyle ilişkl kurarak onların havasını öğrenmeye yönelik çabaları

bulunan bir kişiydi. Ne var ki, bu tutumuyla Maden-İş Genel Başkan Vekillerinden Hilmi Güner'le sevişmiyorlardı. Hatta birbirlerini çekemedikleri söylenirdi. Kemal Nebioğlu ise Gıda-İş Genel Başkanı ve DİSK Genel Başkan Vekili olarak söz almayı sonralara bırakıyordu. Tane tane, ağır ağır konuşuyor, sözlerine kitleleri etkileyici jest ve mimiklerle güç katarak, hemen kürsü konuşmacısı havasına giriyordu. DİSK Genel Sekreter Yardımcısı İbrahim Çetkin, akılcı önerilere ağırlık veriyor, İstanbul işçilerinin bilinç düzeyini daha yakından bilemediği için söze karışmaktan çok, verilecek görevi yapmaya hazır bir tutumu yeğ görüyordu.

Daha önceki toplantılarda Genel Başkan Türkler, DİSK'i yok etmeyi hedef alan tasarıya «karşı görüşle» ve «karşı tasarıyla» çıkılmasını önermişti. Hazırlanan Komisyon raporları tasarının içeriğini adamakıllı irdelemiş ve Anayasa'ya, Avrupa Sosyal Anlaşması'na, Birleşmiş Milletler Çalışma Teşkilatı'nın sözleşmelerine aykırılığını apaçık kanıtlamıştı. Bu bakımdan DİSK Yönetim Kurulu üyeleri arasındaki kişisel sürtüşmeler, Turgut Toker'in demeciyle bir anda unutulmuş, tüm DİSK sorumluları, tek kalp, tek dimağ olarak karşılaşılan tehlikeyi nasıl atlatacaklarının planıyla ilgiliydi.

Tüm konuşmalarda ortak görüşler şöyle saptanıyordu :

DİSK'i ve devrimci örgütleri görev yapamaz duruma getirmek için girişilen Anayasa'ya aykırı tasarıları kanunlaştırma yolunun doğuracağı sonuçları anlatmak için Ankara'ya bir Uyarı Heyeti gönderilmeliydi.

Genel Başkan Kemal Türkler'in başkanlığında kurulacak Uyarı Heyeti, tasarılar yasalaştığı takdirde doğacak sonuçları bir bir anlatmalıydı. Başvurulacak kişiler şunlar olmalıydı : Cumhurbaşkanı, Başbakan, Anamuhalefet Partisi Genel Sekreteri, Milli Güven-

lik Kurulu Genel Sekreterliği, Milli Birlik Grubu Parlamenterleri...

Tasarıları protesto etmek için birçok kentte ve yerlerde girişilecek eylemlerin neler olması gerektiğini saptamak amacıyla bir Eylem Komitesi kurulmalıydı.

Bu görüşler kararlara dönüşüyordu. Uyarı Heyeti'nde Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu, Rıza Kuas, Kemal Sülker, Celâl Beyaz, Ehliman Tuncer olacaktı. Eylem türlerini saptayacak Eylem Komitesi şöyle oluştu

Kemal Nebioğlu başkanlığında Hilmi Güner, Salih Çetin, Celâl Beyaz, Avni Erakalın, Mustafa Baştan, Şinasi Kaya...

Nebioğlu söz aldı

«Bizim Komite'nin toplanması, eylem türlerini görüşüp tartışması için Cuma gününe kadar bize vakit verilsin. Bugün Çarşamba. Biz akşam ve yarın görüşüp kararlara varır, Cuma günü de Yönetim Kurulu'na önerilerimizi sunarız.»

Bu istek yerinde görüldü, DİSK Yürütme ve Yönetim Kurullarının ortak toplantısı Cuma'ya ertelendi. Ama basına da 3 Haziran kararları duyuruldu.

DİSK yöneticileri toplantıdan çıktıktan sonra, ayrı ayrı semtlere dağıldılar. Sendikacılardan bazıları, daha önce karar verdikleri lokallere giderek arkadaşlarıyla akşam yemeğini yemeye biraz vakit geçirmeye başladılar. Konu, dönüp dolaşıyor, Sendikalar Yasası'nda yapılacak ve DİSK'i yok etmeyi amaçlayan tasarıya getiriliyordu. Celâl Beyaz Bakırköy'de bir restoranda bekleyen bazı Lastik-İş yöneticileri ve işyeri baştemsilcileriyle sohbete daldı. Rıza Kuas'ın küçük kardeşi Niyazi Kuas da Beyaz'ı bekleyen grup içindeydi. Niyazi Kuas, DİSK'te neye karar verildiğini sordu. Beyaz :

«Ankara gideceğiz, gitmeden de eylem programı hazırlayacağız» dedi. Derby Fabrikası sendika temsilcisi ise :

«Gerçekten tasarı, DİSK'i, sendikamızı işlemez hale mi getirecek?» diye sorunca Beyaz; heyecanla ve biraz da yüksek sesle :

«Tabii, dedi, adamların niyeti bu... Ama, kapıp kaçan mı? DİSK, buna karşı koyacaktır. Bilesin ki, tasarı, propaganda edildiği gibi güçlü sendikalar kurulmasını amaçlamıyor. Asıl maksatları, bütün yetkileri Genel Merkezi Ankara'da bulunan, üyesi en çok olan, yani Türk-İş'e vermek... Böylece Türk-İş'in izlediği partilerüstü politika ile işçi sınıfını uyutmak istiyorlar. İşçiler bilinçlenip kendi sınıflarının çıkarını kollamasınlar istiyorlar. İstiyorlar ki, hükümetler kuyruk sallayan sendikacılarla işbirliği yapıp para babalarının keyfini kaçırıcı grevlere gidilmesin, direniş yapılmasın, eyleme geçilmesin... Yani işçi sınıfını toplu sözleşmelerle işverene ucuza satsınlar, kendileri de çıkarlarını sürdürsünler...»

Emekli bir işçi olan Nazif Yumru, şarap bardağını yere bıraktı, gözlerini aça aça, çok çile çekmiş bir işçinin düşünceli sesiyle sordu :

«Desene işin içinde iş var... Peki, ne yapacaksınız?»

Niyazi Kuas, genç bir sendikacı olduğu halde, bilinçli olmanın gücüyle söze karıştı :

«Ustacığım dedi, ne yapacaksınız? diye sormanı sana yakıştıramadım. Sen ki, bize geçmişin ne kadar zahmetli bir işçilikle dolu olduğunu anlatırsın. Ne yapacağız? diye soracaktın... DİSK, tabanına güvenir. Ustalarına güvenir, ağabeylerine önem verir. Bir şey olacaksa, hep birlikte yapacağız. Sen de kendine düşeni yapacaksın, değil mi?»

Nazif Yumru Usta :

«Niyazi, beni mahçup ettin, dedi. Ama doğrusunu sen söyledin. Hadi şarabımızı işçi sınıfının dirliği için birliğimize kaldıralım.»

Gülüşerek şaraplarını yudumladılar. Celâl Beyaz, hızını alamamışcasına konuşmasını sürdürdü

«Adamlar olup bitenden habersiz davranıyorlar. Artık Türkiye'de tek işçi konfederasyonu yok. DİSK kurulmuştur, görev başındadır. Ölü doğduğu sanılan çocuk gelişmiş, gerçek sendikacılığın mücadelesini vermeye başlamıştır. Hatırlar mısınız? Türk-İş'in dönek başkanı Seyfi, DİSK kurulunca, 'onlar ancak diskotek kurabilirler, iki çıplak bir hamama yaraşır, DİSK konfederasyon olarak yoktur, ölü doğmuştur' demişti... Görsün şimdi ölü mü doğmuş DİSK, yoksa gürbüz mü?»

Niyazi Kuas, ceketini çıkarıp sandalyesinin arkasına taktıktan sonra :

«Hepimiz biliyoruz, dedi, sarı konfederasyona üye olmuş pek çok işçi, toplu sözleşmelerle işverene satıldıklarının farkında... Her yönden kıskıvrak bağlanmışlar... Ama bizim sendikaların toplu sözleşmelerinin işçilere neler getirdiğini anlayınca, onlardan kopup bize gelmeye çalışıyorlar. Biz Lastik-İş olarak, pek çok işyerini taradık; işçi arkadaşlarımız, bizim üyemiz olmak için can atıyorlar. Geçen yıla kadar 35-40 işyerinde sözleşme yapmıştık. Şimdi 59 işyerinin toplu sözleşme yapılması planlandı. Ya, işte böyle Nazif Usta?»

Celâl Beyaz, Lastik-İş'te başorganizatör olarak çalıştığı için olup bitenleri iyi biliyordu. Niyazi Kuas'ı doğruladı

«Bakın DİSK sendikası olarak Lastik-İş'e katılan işyerlerinden aklıma gelenleri sayayım : Rekor Lastik, Korozo Düğme, İkiz Lastik, Baby Lastik, İlk Kalem Ticaret, Bufalo Düğme, Plastik-İş Adî Komandit İşyeri, Radius Kollektif Şirketi, Konveyor Kauçuk...»

Daha sayacaktı ki, Çapa Plastik Fabrikası işçilerinden, konuşulanları dinleyip azar azar şarabını yudumlayan Aydemir Bulut :

«Yeter be Celâl Ağabey, dedi, hepsini sayarsan dudakların kurur, bir şişe şarap daha istersin..

Gülüştüler.

Ama yaşam acı acı gelişiyor, DİSK'ciler eylem türlerini kararlaştırmak için ertesi gün toplanacaklarından Celâl Beyaz, Aydemir'e hak veriyordu

«Doğrusu arkadaş, dedi, saymakla bitiremem. Sonra eksik de söyleyebilirim. Hadi son yudumlarımızı alalım da ben Bahçeliev'e yollanayım.»

Celâl Beyaz gibi, Kemal Nebioğlu da, Şinasi Kaya da, Hilmi Güner ve Mustafa Baştan da düşünceleri eylem türüyle dolu olarak uykuya daldılar.

DİSK'TE HEYECANLI BİR OTURUM

DİSK Yürütme Kurulu üyeleri sabah erken saatte sendikalarına giderek günlük işlere göz attılar. DİSK Genel Sekreteri ise, doğruca Çemberlitaş'a DİSK Genel Merkezi'ne gitti. Basının bir gün önceki bildiriyi ne ölçüde değerlendirdiğine baktı. Basın, olup bitenlere uzak bir yaklaşım içindeydi. Saat henüz dokuzu on geçiyordu. Telefon çaldı. DİSK'i arayan Milliyet Gazetesi muhabirlerinden Özer Oral'dı. O günkü toplantıdan önemli bir şey çıkıp çıkmayacağını soruyordu. Kemal Sülker :

«Az sonra Yönetim Kurulu toplantımız var, DİSK Direniş Komitesi'nin getireceği raporu görüşeceğiz. Sonunda bir bildirimiz olur, size hemen gönderirim.» dedi.

Gazeteci arkadaş eylemin, ya da direnişin ne olacağını, DİSK'e gelirse sonucu hemen öğrenip öğrenemeyeceğini soruyordu. Genel Sekreter, bunun mümkün olamayacağını anlattı. Bildiri, bütün gazetelere birden gönderilecekti.

DİSK Genel Sekreteri bu ilgiden memnunluk duydu. Özer Oral, ciddi, güvenilir bir meslektaşıydı.

Genel Başkan gelmişti. Genel Sekreter'in odasına girince bakındı

«Daha kimseler yok mu?» dedi, saatine baktı.

«Neyse saat ona on var. Sizde ne var üstad?» dedi.

«Gazetelere göz attım. Henüz fazla bir ilgi yok. Bildirimizi kısaca vermişler. Bakalım bugünkü toplantı sonunda bülten yayınlarsak onu nasıl değerlendirirler?..»

Yönetim Kurulu üyeleri birbiri arkasından odaya girdi. Hepsi gelmişti. Sülker :

«Salona geçelim, dedi, öğleye kadar sonuç alırsak basına saat 13'e kadar bildiri gönderebiliriz.»

Toplantı açılınca Genel Başkan, DİSK Eylem Komitesi Başkanı Kemal Nebioğlu'na söz verdi. Nebioğlu, Rapor'da imzası eksik olan Salih Çetin'e :

«İmzalayın, dedi, senden sonra daktilosunu tamamladık.»

Son imza da atıldıktan sonra Nebioğlu :

«Raporumuz hazır. Onu okumakla yetineceğiz. Arkadaşlarımız soru sormak zahmetine katlanırlarsa cevaplarımız olacaktır» dedi. Nebioğlu, bazı üyeleri süzdükten ve siteminin etkisini gözledikten sonra raporunu okudu :

«Komisyonumuz toplanarak 274-275 sayılı yasalarla Anayasal direnişleri kırmak için getirilen baskı ve terör kanunu karşısında tutumumuzun ne olacağını müzakere etmiş ve aşağıdaki eylemleri gerekli görmüştür.»

DİSK Yürütme ve Yönetim Kurulu üyeleri dikkat kesilmişti. Sigara bile içilmiyor, herkesin başı, Genel Başkan'ın solunda oturan Nebioğlu'na dönük bulunuyordu. Nebioğlu, ses tonunu daha da yükselterek devam etti :

«Bunlar :

Ankara'ya gidecek heyetin, kanunun bugünkü Meclis gündeminde bulunması nedeniyle 8 Haziran 1970 Pazartesi günü görüşmelere başlamak üzere Ankara'da bulundurulmasına, bu gidişle ilgili basın bildirisinin yarınki Cumartesi sabahı basına verilmesine, bu bildiride; gidişin nedenleri; hükümet; sendika özgürlüğünü yok edici tutumundan vaz-

geçmediği takdirde yapılacak uyarıların, eylem biçimlerinin ikaz mahiyetinde belirtilmesine, Heyet'in Ankara'daki temasları sonucunda yapacağı basın toplantısından sonra İstanbul'da 100.000 adet bildiri hazırlanıp eylemin gün ve tarihinin işçilere ve halka duyurulmasına, duvar afişleri bastırılıp asılmasına, yerlere yazı yazılmasına, bir saatlik bir genel greve Anayasa'ya dayanarak bir kısım bölgelerde gidilmesi ve çeşitli direnişlere başvurulması uygun görülmüştür. Saygı ile arz olunur.»

Komite Raporu'nun okunması bitince Nebioğlu raporu Genel Başkan'a uzattı. Nebioğlu, Salih Çetin, Celâl Beyaz, Şinasi Kaya, Hilmi Güner ve Mustafa Baştan'ın imzaları raporun ciddiyetini daha da belirginleştiriyordu.

Konuşmalar, raporu uygun bulma şeklinde gelişti, Uyarı Heyeti'nin hazırlanması istendi. Afiş için ilişkilere geçilmesi için bazı arkadaşlara görev verildi. Bir saatlik Genel Grev'in yasal dayanağının Anayasa'da olduğu vurgulandı. Çünkü iktidar, Anayasa çizgisi dışına düşmüş ve Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına, demokratik ilkelere bağlı bir hukuk devleti olma niteliğine sırt çevirmişti. 11. maddede temel hak ve hürriyetlerin Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak yasayla sınırlanabileceğinin getirileceği yer alıyor, fakat bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulmayacağı açıkça belirtiliyordu. Ayrıca 12. maddede hiç bir kimseye ve aileye, zümreye veya sınıfa üstünlük tanınmayacağı yer almıştı. 45. maddede sendikaların serbestçe kurulması güvence altına alınmıştı.

Bütün bunlar daha önce ayrıntılı olarak belirtilerek DİSK Genel Başkanlığı'na bir raporda yer alıyordu. Celâl Beyaz, Avni Erakalın ve İbrahim Çetkin'den oluşan Komisyon Raporu'nun sonunda şu inanç da belirtilmişti :

«Türk emekçilerini ve Türk toplumunu ekonomik ve politik özgürlüğe kavuşturmak isteyen güçlerin bütün demokratik ülkelerde mevcut dayanışma ve sempati grevlerini şiddetle arzuladığı bir ortamda var olan kısıtlı hakları da ortadan kaldırma teşebbüslerine karşı tepkinin çok şiddetli olacağını düşünmemek ancak Türk ulusunun çıkarlarına değil, yabancı kapitalistlerin ve onların bir avuç işbirlikçisinin yararına çabalayan akılsız bir iktidarın harcıdır. Böyle bir zihniyetin temsilcilerinin akıllarını başına getirmek ise (Anayasa'nın verdiği bütün hakları çetin bir direniş biçimiyle kullanarak) Türk işçi sınıfının ve onun gerçek temsilcisi DİSK'in görevidir. Bu görev yapılacaktır.»

Eylem Komitesi'nde yer alan Celâl Beyaz, bu görüşünü yinelediği için 1 saatlik grevi Anayasa'ya uygun buluyor, öteki arkadaşlar da Anayasa'da yer alan direniş hakkını, Anayasa çizgisi dışına düşen Demirel iktidarı için inançla savunuyorlardı.

Bu oturum sonunda konu ile ilgili olarak kısa bir bildiri yayınlanması uygun görüldü. Kamuya verilen bilgi şöyle oldu :

«3 Haziran 1970 tarihinde İstanbul'da Genel Merkez'de olağanüstü toplanan DİSK Yönetim Kurulu çalışmalarını 5 Haziran 1970 tarihinde sona erdirmiştir. Bu toplantıda hükümetçe değiştirilmek istenen 274 ve 275 sayılı yasalarla ilgili tasarılar ele alınmış ve devrimci sendikaların çalışmalarını engellemeyi amaçlayan bu tasarılara karşı, Anayasa haklarının savunulmasına karar verilmiştir.»

Uyarı Heyeti ancak 10 Haziran Çarşamba günü Ankara'ya gidebilecekti. Pazartesi günü Genel Sekreter Cumhurbaşkanı'na, CHP Genel Sekreteri'ne ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'ne gönderilecek mektupları ve tasarılarla ilgili eleştirileri yeni baştan hazırladı. Genel Başkan da Başbakan'a yazılacağı kaleme aldı. Bu yazılar, 9 Haziran Salı

günü postaya verildi. Başbakan Demirel'e gönderilen mektup, Türkler'ce başka bir üslupla yazıldı. Tasarılar yasalaştırılırsa, eylem türlerinin sertleşeceği bildiriliyordu.

Başbakan'a gönderilen mektup şöyleydi:

«Sayın Süleyman Demirel
Başbakan
Ankara

Hükümetinizin, sadece İşveren Sendikaları Konfederasyonu ile Türk-İş'in görüşünü alarak hazırladığı ve Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu hakkındaki değişiklik tasarıları, Anayasa'ya Milletlerarası 87 ve 98 sayılı sözleşmelere aykırıdır.

Bu tasarılar kanunlaştığı takdirde, Anayasa teminatı altında bulunan SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜ ile Toplu İş Sözleşmesi yapma ve GREV hakkı dolaylı yoldan kaldırılmış olacak ve Anayasa'ya karşı olacaktır. Ve bu sebeple de esasen adı geçen Kanunların mevcut şeklinde dahi dolaylı şekilde adı geçen ilkeler ve haklar kısıtlanmış olmasından dolayı gün geçmeden yer yer (FİİLİ DURUM, İŞGAL, OTURMA, DİRENME) ismi ile patlamakta olan olaylar artacak ve kanun değişikliği huzur getirme yerine, işçileri anarşik bir ortama itme zorunluğunda bırakmış olacaktır.

Hükümetinizin yanlış ve Anayasa'ya aykırı bir tasarıyı Büyük Millet Meclisi'ne götürmüş olması, iktidarınızın bitaraf bir yönetim anlayışına sahip olmamasından ve partizanca bir tutumdan ileri gelmektedir. Çünkü, hükümetiniz, işçi sınıfı ve çalışma hayatı ile ilgili bir tasarı hazırlarken, işçi teşkilatlarının görüşünü almayı düşünebilmiş olmasına rağmen, bu kesimde sadece Türk-İş'in görüşünü almış ve yeterli görmüştür. Böylece anti-demokratik bir çizgiye düşmüştür.

Diğer yandan DİSK'in ikinci bir işçi konfederasyonu olarak varlığını unutmuş gibi görünürken, DİSK'in unutulmadığı, Çalışma Bakanı'nın Türk-İş Kongresi'nde son konuşmasından sonra anlaşılmış ve bu tasarıların DİSK'i yok etmek için hazırlandığı öğrenilebilmiştir. Bu da hükümetinizin partizanca bir tutumundan ileri gelmektedir.

Sonuç olarak, bu tasarılar Anayasa'ya ve milletlerarası sözleşmelere aykırıdır. Ve buna karşı çıkmak, Anayasa uyarınca en tabii bir haktır.

Hükümet, yalnız bir grup vatandaşın değil, bütün milletin temsilcisi olarak işbaşındadır. Hükümetin partizanca bir tutumla, yalnız bir grup vatandaş lehine hareket tarzı, Anayasa'ya ve milletlerarası kurallara aykırıdır ve suçtur. Bu tasarılarla ilgili DİSK'in görüşü özet olarak ilişiktedir. Bu tasarıların kanunlaşması hali iyi değil, aksine kötü sonuçlar vereceği açık ve meydandadır.

Onun için Hükümetinizin bitaraf bir görüş açısından hareketle, bu tasarıları Büyük Millet Meclisi'nden geri almasını ve bilâhare DİSK'in de, diğer kuruluşlarla aynı seviyede ve ölçüde görüşü alındıktan sonra yeniden hazırlanarak Büyük Millet Meclisi'ne verilmesini talep ediyoruz. Aksi takdirde Anayasa'daki direnme haklarımızı kullanacağımızı şimdiden belirtiriz.

Keyfiyet arzolunur.

Saygılarımızla
Genel Başkan
Kemal TÜRKLER»

DİSK olarak böylece, devletin en yetkili ve ilgili makamlarına tepkinin ne olacağı anlatılmış oluyordu.

Ankara'ya giden Uyarı Heyeti'nin mektup gönderdiği makamlara sunacağı Muhtıra da hazırlanmıştı. Muhtıra'da şu noktalar üzerinde duruluyordu :

Tasarılar Anayasa ilkelerini ihlâl niteliğindedir.

Bu tasarılarla özgür sendikacılık, toplu sözleşme ve grev yapma özgürlükleri yalnız bir zümreye tanınmakta, bu zümre dışındaki bütün işçilere ve işçi örgütlerine ise yasaklanmaktadır.

Tasarılar, DİSK'i ve tüm özgür sendikaları ortadan kaldırma amacı gütmektedir. Ama DİSK ve üye örgütler Anayasa haklarına sımsıkı sarılarak sonuna kadar mücadele edecek ve direneceklerdir.

Tasarılar yasalaştığı takdirde çalışma hayatı anarşi içine itilecek, sendikacılık alanında bir zümreye diktatörlük tanınacaktır; DİSK ve üye sendikaları bu diktatörlüğü asla kabul etmeyecektir. Doğacak olayların sorumluluğu, tasarıyı getiren hükümete ait olacaktır.

Bu tasarılar geri alınmalıdır. Yapılacak değişiklik bir işyerinde hangi sendikanın gücü varsa, yani işçiler gerçekten hangi sendikanın üyesi ise o sendikaya toplu sözleşme yapma hakkını tanımaya yönelik olmalıdır.

Uyarı Heyeti uçakla Ankara Esenboğa havaalanına iner inmez doğruca otele giderek odalarında telefon başında ilgililerden randevu almaya koyuldular.

ANKARA'DA GEÇEN İKİ GÜN

«Efendim, ben DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, Sayın Başbakan'ı ziyaret etmek istiyoruz, acaba vakitleri müsait mi? Makamında değil mi?.. Peki ne zaman Başbakanlığa gelebilir? Ya... Acaba Meclis'e gitsek... Orada da mı görüşemeyiz? Peki biz size telefon numaramızı versek, beyefendi gelince telefon etmeniz... Mümkün olamaz mı? Peki, teşekkür ederim...»

DİSK Genel Başkanı sinirli sinirli telefonu kapattı. Uyarı Heyeti üyelerine :

«Belli ki bizimle görüşmek istemiyor. Ya da Özel Kalem Müdürü atlatmaya çalışıyor. İsterseniz öğleden sonra Başbakanlığa gidelim, orda ise görüşmede ısrar ettiğimizi bildirelim, günah bizden gitsin...»

Ehliman Tuncer, itiraz etti :

«Reis, dedi, Ankara'ya geleceğimizi gazeteler yazdı. Mektupla da randevu istedik. Süleyman bu, kendisini ziyaret edeceğimizi düşünmüştür ve Özel Kalem'e bizimle görüşmek istemediğini bildirmiş ve Başbakanlığa uğramamıştır bile...»

Rıza Kuas, milletvekili olmanın verdiği olanakları kullanmak istedi :

«Arkadaşlar, dedi, öğleden sonra Meclis var. Ben orada Başbakan'ı görmeye çalışırım, randevu verirse...»

Kemal Sülker atıldı :

«Adamın niyeti görüşmemekse, sana da randevu vermez, bizi de kabul etmez.»

Türkler ısrar etti :

«Öğleden sonra bir ara Başbakanlığa gidelim, hiç olmazsa ileride «mektupla görüşme isteğimizi belirttik, telefonla randevu istedik vermedi, Başbakanlığa gittik, bizi almadı» deriz. Başbakanlığa da sokmaz değiller ya?»

Telefonla CHP Genel Merkezi'ni arayan Nebioğlu :

«Biliyoruz, Kurultay var, Sayın Ecevit çok meşgul. Ama yerini biliyorsanız, ya da size telefon ettiği olursa bizim DİSK Uyarı Heyeti olarak Ankara'da bulunduğumuzu, kısa bir süre için kendilerini ziyaret etmek istediğimizi bildirin. Bizim telefon numaramızı yazın lütfen... Evet, görüşmek üzere, saygılar bizden efendim.»

Celâl Beyaz, hızlı hızlı heceleri yutarcasına sordu :

«Ecevit de mi kabul etmeyecek? Bu CHP yok mu, yok mu bu CHP?»

Nebioğlu hemen sözünü kesti

«Dur be Celâl... Şimdi CHP'yi eleştirmenin sırası değil. Ecevit, yaklaşan Kurultay'da İnönü ile kozunu paylaşmak için çalışıyor. Bir aydan az vakti var Ecevit'in. Bir yere çekilmiş, Kurultay konuşmasını hazırlıyormuş. İstanbul İl Örgütü karışıkmış, onunla da ilgileniyormuş bugün. Bizim kendisini görmek istediğimizi mutlaka bildirecek, bize telefon edecek, o kadar...»

DİSK Genel Başkanı, Milli Birlik Grubu'ndan Senatör Ahmet Yıldız'ı, o yoksa Suphi Karaman'ı, ya da Vehbi Ersü'yü aramada yarar gördü. 1965 seçimlerinde Tekirdağ'dan TİP milletvekili olan Nebioğlu, parlamento telefonlarını bildiği, hatta çıkacak görevliyle konuşma türü hakkında deneyi bulunduğu için telefonla görüşme görevi kendisinin oluyordu.

Telefon görüşmeleri olumlu geçti. Senatör Ahmet Yıldız, DİSK Uyarı Heyeti'ni Senato'daki Grup salonunda bekliyordu. Türkler :

«Nebioğlu, dedi, bir de Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'ni arayalım, sonra da çalışma programımızı günlere ve saatlere göre böleriz.»

Nebioğlu «Ha!» diyerek ceplerinde bir şeyler baktı. Sonra bir telgraf kâğıdı çıkardı :

«Türkler, dedi, biz İstanbul'dan ayrılırken Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nden bir telgraf geldi, Sülker, dışardaydı. Telgraf bende kaldı. Genel Sekreterlik, sendikalar yasasıyla ilgili değişikliklerin Milli Güvenlikle ilgili olmadığı için görüşme isteğimizin yerinde bulunmadığını bildiriyor. İşte telgraf...»

Türkler, telgrafı bir daha okuduktan sonra :

«Paşa gönülleri bilir, biz sorumlu kişileri uyarma görevimizi yaptık. Peki öyle ise, ilk iş olarak öğleden sonra Ahmet Yıldız'ı ve arkadaşlarını görelim.»

Nebioğlu'nun yol göstericiliğiyle Milli Birlik Grubu toplantı salonuna girilince, en yakın dostlara karşı gösterilen bir sevgi ve ilgiyle karşılandı DİSK Uyarı Heyeti... Ahmet Yıldız, Sami Küçük, Vehbi Ersü, Suphi Karaman, Suphi Gürsoytırak DİSK heyetini buyur etme yarışı içindeydiler. Bir ara Başbakan Demirel'in özel kalem müdürünün kendilerini nasıl atlattıklarını söylediler. Ahmet Yıldız, tatlı şivesi, esprili cümle kuruşu ile süslediği görüşlerini söylemeye hazırlandı

«Beyler, dedi, Süleyman'ın işi zor. Biliyorsunuz, daha ay başında profesörler ve binlerce öğrenci burda Ankara'da Anayasa'ya saygı yürüyüşü yaptılar. Bu, Demirel'e saygımız yok yürüyüşü idi. Sonra ne oldu, Personel Kanununu allayıp pullayıp Meclis'e verdiğini söyleyen Demirel'in beklediği alkış yerine teknik elemanlardan oluşan 20-25 bin teknik eleman boykota geçti. Başbakan ne de olsa, köylü kökenli. Çobanlığıyla iftihar ediyor. Eee, bu mantık,

kendisine karşı olanların yayınlarını kısması sonucunu veriyor. Rahat uyuması için yalnız kendisini övenleri okuması lâzım. Tuttu, kâğıt fiatlarını yüzde 25 arttırdı... Bunu protesto edenlerden önemli bir grup baba, Kadıköy'den, sizin oralardan İstanbul'a geçip kâğıt ve kitap pahalılığını protesto için vapura binmişler. Hadi vapur biletlerine yüzde elli zam! Köylünün çarıklı erkânı harbi'nin mantığı böyle... 'Daha ileri giderseniz ey gençlik, bakın size ne tuzaklar, ne oyunlar, ne kazıklar hazırladım' dercesine, AP'li şiddet yanlılarının tutumundan kendilerine güvence çıkan Türkeş'in komandoları Karadeniz Teknik Üniversitesi'ni bastılar, öğrencileri yaraladılar. Bunun anlamı büyüktü. Ama sağduyulular, doğrusu bu sağduyu yerine solduyu diyeceğim, evet solduyulu bilinçli insanlar hareketsiz kalmadı. Personel Kanununu, hem meslekleri, hem ekonomik çıkarlarıyla bağdaştırmayan İstanbul'daki hekimler, eczacılar, hastabakıcılar da harekete geçti, yürüyüş yaptı. Başbakan bunları görmezlikten gelemezdi. Eh, şimdi sizler, işçi sendikaları temsilcileri, Anayasa profesörleri, doktorlar, teknik elemanlar gibi yumuşak, kibar, nazikçe, diplomasi diliyle konuşmuyorsunuz. Dobra dobra söylüyorsunuz. Peki Demirel budala değil, aksine çok akıllı ve hesaplı... Sizi kabul ederse ona 'saygılarımızı sunarız efendim, evet efendim sepet efendim' demeyeceğimizi çok iyi bilir. Yüzüne karşı onu eleştirmenize ve yaptığına pişman edeceğinizi söylemenize fırsat verir mi, ben de onun yerinde olsam...»

DİSK yöneticileri birden :

«Estağfurullah» deyince salonda gülüşmeler oldu.

Senatör Gürsoytırak, bu aradan yararlanarak :

«Daha dün, siz daha iyi biliyorsunuz, İstanbul Üniversitesi üç gün kapatıldı. Bugün, belki daha gazetelere bakmadınız, radyo dinlemediniz, gençlik

arasındaki çatışmaları körükleyenler 14. genç olarak öldürülen İmamoğlu'nun bugün cenazesi kaldırılırken yine olaylar çıkmış, Teknik Üniversite yurdunda birkaç genç yine yaralanmış... Başbakan'ın derdi, kocaman başından daha büyük.»

Türkler, Nebioğlu, Sülker, Beyaz, Tuncer yanlarında oturdukları senatörlere ayrı ayrı yönlerden 274 sayılı sendikalar yasasındaki aksaklıkları anlatıyorlardı. Senatörlerin hemen hepsi tasarıyı okumuş, not almışlardı. Tasarı Senato'ya gelince eleştirici olarak Grupiarı adına Vehbi Ersü'yü görevlendirdiklerini bildiriyor ve Ersü'nün DİSK'in eleştirileriyle daha da güçlü konuşma yapması için notlar verilmesini öneriyorlardı.

Uyarı Heyeti, yüksek bir moralle Milli Birlik Grubu salonundan ayrıldı.

Başbakanlığa gitmede kararlı oldukları için oraya yöneldiler. Polislerin barajlarını aşarak Başbakanlık binasına girince, Özel Kalem'e gitmeden önce sağdaki bir küçük odaya alındılar. Görevli memur, Başbakanlık Özel Kalemi'yle telefonlaştı, hep :

«Peki Beyefendi, Başüstüne Beyefendi, Olur Beyefendi...» diye diye telefonu kapattı. DİSK Genel Başkanı'na bakarak :

«Sayın Başbakan henüz makamına teşrif etmemiş. Özel Kalem nerede olduğunu bilmiyor. Sizin burada beklemenizi de boşuna zahmet sayıyor. Başbakan'la görüşebileceğinizi ne bugün, ne yarın, hatta Cumartesi bile mümkün bulmuyor efendim.»

Bu sözler, Başbakanlığın kesin tavrını anlatıyordu. DİSK'cilerin özel kalemle olsun görüşmesi, oraya kadar çıkması bile Başbakan'ca yasaklanmıştı. Başbakan DİSK'i tanımak istemiyor, ama DİSK'i kapatmayı amaç bilen tasarıyı çıkartma kararını koruyordu.

Yapılacak bir şey kalmamıştı. Ankara'daki sendikacılarla görüşmek için DİSK Bölge Temsilciliği'ne

gıden DİSK Heyeti, olup bitenler hakkında Bölge Temsilciliği'nin verdiği bilgileri dinlediler. Akşam yemeğini de Genel Başbakan'ın önerisine uyarak hem ekonomik, hem sağlıklı, hem lezzetli diye işkembe çorbası ve nohutlu pilavla geçiştirdiler.

Gece otelle dönünce, Uyarı Heyeti'nin her biri ayrı ayrı düşünceye daldı. Genel Sekreter Kemal Sülker, ortamı hiç de elverişli bulmuyordu. Yaralı boğa önüne gelene saldırırdı. Bu insanlar için de doğal bir içgüdüydü. Adalet Partisi Genel Başkanı birbiri üstüne yara alıyordu. AP Haysiyet Divanı boyuna çalışıyordu. Daha Şubat ayında bir senatör ve üç milletvekilini Parti'den çıkarma kararı vermişti. Birkaç gün sonra da altı milletvekili, AP Genel İdare Kurulu'ndan istifa etmişti. Bunu eski Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem'in ayrılması izlemişti. Bir süre sonra, bir senatör daha AP'den ayrılmış, Şubat ortalarına doğru Demirel Kabinesi'nin bütçesi on farkla reddedilmişti.

Bu olağanüstü bir gelişme olmuştu. Adalet Partisi'nde bir «Dosyalı Muhalefet» doğuyor, partide ayrılmalar, çekişmeler ve özellikle Başbakan Demirel ve yakınlarına karşı kendi ekonomik çıkarlarını fazlaca gözetmeden doğan suçlamalar fiskos sınırını aşıyor, Meclis koridorlarında söylenir oluyordu. Erdemsiz girişimlerin varlığını bilen bir milletvekilinin «Dosyalı Muhalefet» deyimine Demirel çevresinin gösterdiği tepki, daha ağır bir yanıtla karşılaşıyordu «Bu sözümden alınanlar, çıkar ortaklığı üyeleridir!»

Bu «Dosyalı Muhalefet»in varlığından tedirgin olan Demirel ve çevresinin içinde bulunduğu psikolojik sıkıntıyı iyi anlayan Türk-İş yöneticileri, Demirel'in arkasında onu koruyacak «bir milyonluk bir Türk-İş topluluğu»nun varlığıyla oyalıyor ve AP içindeki bunalımı, Türk-İş'teki bunalımı çözmeye yardımcı bir etken sayıyordu. «Dosyalı Muhalefet»in varlığını

Türk-İş ekibi kendi menfaatlerini sağlayacak bir araca dönüştürmeye özen gösteriyordu. Bu ortamda Demirel, kadük olan tasarının yeniden Meclis'e verilmesi için Genel Merkez Kontenjanı'ndan milletvekili yaptırdığı sendikacıları harekete geçirmiş, AP'nin Meclis aritmetiğinden yararlanarak tasarının gündeme süratle alınması yoluna yeşil ışık yakmıştı.

Bütçenin reddiyle istifa eden Demirel, manevralarını sürdürmüş, transferlerini yapmış, olumsuz oy kullanacak olanları Meclis'e gelmemeye ikna ettirmiş ve yeni kabinesini kurmuştu. Bu kez 60 oy üstünlüğüyle güvenoyu almayı bilmişti.

Demirel yine Başbakan'dı ama, çevresi ve yakınları için söylenenler, çıkarı için yasalara sırt çevirmeleri sürdürenler için söylenenleri duymuyordu artık. Meclis Grubu'nda söylemişti ya: «Ben Divan-ı Âli'den de ötesinden de korkmam. Alnım açık, yüzüm ak.» Artık bunları söyleyen bir Başbakan'ın dedikoduları dinlemeye vakti olmayacak, arkasında «1 milyonluk destekçi üretimi ellerinde tutan» Türk-İş varken, onları memnun etmekle önemli bir aşamaya varacaktı. Ama toplumsal bunalımı, bu Türk-İş Grubu'nun desteği önleyemiyordu. Çeşitli toplumsal kesimlerde biriken ekonomik güçsüzlüğün ve sıkıntıların birikimiyle yüzeye vuran memnunsuzluk yer yer patlamalara dönüşüyor; boykotlar, işgallar, protestolar birbirini izliyordu. Özellikle Üniversite ve yüksek okullarda çıkan çatışmalar, gençlere kurşun sıkmalar, cinayetler, komando zulmü Demirel iktidarının çözemeyeceği boyutlara varıyordu. Aslında bu görüntüler, alt yapıda egemen olan sömürüden, bağnazca eğitimden, gizli-kapaklı ideolojik eğitimle yeniden güçlendirilmek istenen faşist girişimlerden kaynaklanıyordu. Anayasal haklarını savunan gençler, işçiler tatmin edilecek yerde bunlara Anayasa düşmanlığıyla karşı çıkılıyor «Yahya Han Formülü» gündeme getiriliyordu.

Sülker, demokrasi üstünde Demokles'in kılıcının dolaştığı yargısına vararak uykuya daldı.

11 Haziran Perşembe sabahı DİSK Genel Başkanı'nın odasında toplanıldı. Rıza Kuas beklenirken oda telefonu çaldı. Türkler traş olmaktaydı, Nebioğlu telefon alıcısını kaldırdı :

«Kuas, ben Nebioğlu, seni bekliyoruz, dedi, evet hepimiz Türkler'in odasındayız. Gel de Ecevit'e gidelim... Geç kalma, gel...»

Odaya getirilen kahvaltılar yenilirken kapı açıldı ve Rıza Kuas girdi.

Şen, şakacı ve iyimserdi

«Daha doymadınız mı? Yeyin bakalım yeyin, nasıl olsa sendikalarınız kapatılacak, aylarca işsiz kalacaksınız, fırsat bu fırsat, yeyin bakalım, yeyin...»

Kendisi de bir zeytin tanesi alarak bir koltuğa oturdu. Türkler de traşını tamamladığından odaya geldi. Kuas :

«Arkadaşlar, dedi, Meclis'in bugünkü gündeminde 274'ü değiştirecek tasarı var. Öğleden sonra ben Meclis'e gideceğim. Mutlaka konuşma yapacağım. Sülker bana acele bir konuşma hazırlasın, zira dün gece hiç uyuyamadım, kafam yerinde değil. Ecevit'in randevusu sat kaçtaydı?»

Nebioğlu yanıt verdi :

«Saat 11'de... Şimdi saat ona on var.»

«Tamam, dedi Kuas, Sülker hemen daktilo başına geç, bana görüşlerimizi belirten bir konuşma yaz, saat 11'e on kala buradan çıkarız. Sizi tam onbirde CHP Genel Merkezi'ne götürürüm.»

Kuas'ın bu görüşü hemen paylaşıldı. Sülker, beraberinde getirdiği daktilonun başına geçti. Kemal Türkler konuşmuyor, gözlerini boşluğa dikmiş düşünüyordu. Hem DİSK'in, hem de üye sendikaların en güçlüsü olan Maden-İş'in Genel Başkanı'ydı. Pek

çok sendikal mücadelenin üstesinden gelmişti. Anayasa'da grev hakkı tanındıktan, ama ilgili yasa çıkarılmadan İstanbul'da Kavel Kablo Fabrikası'nda sendika temsilcilerine yapılan baskı ve ödenmeyen ikramiyeler nedeniyle işçilerin başlattığı 36 gün sürdürülen eyleme can vermişti. Fabrikada kazanılan zafer, yasaya konulan bir geçici madde ile pekiştirilmişti. Böylece greve katılanlar aleyhine açılan davayı durdurmak ve işçileri bağışlatmak mümkün olmuştu.

Bunu başka grevler, direnişler izlemiş, hemen hepsinden Maden-İş kazançlı çıkmış, bir bakıma işçilere önemli ekonomik ve sosyal kazanımlar sağlanmıştı. Şimdi DİSK'in ve dolayısıyle üye sendikaların işçileri için yeni bir dönem başlayacaktı. Meclis gündemine geldiğine göre DİSK'in başına çorap örecek tasarı yasalaşacaktı. Bunun etkilerini ortadan kaldırmak için neler yapılmalıydı? Türkler bunları düşünüyor, vardığı sonuçları tartıyor, başarı şansını oranlıyordu.

Odada, DİSK Genel Sekreteri'nin daktilo sesinden başka bir şey duyulmuyordu. Nebioğlu gazeteleri okuyor, Kuas yanında getirdiği seçmen mektuplarını okuyarak notlar alıyordu. Ehliman Tuncer elindeki zinciri döndürüyor, pencereden gelip geçenleri izliyordu. Celâl Beyaz da sandalyede oturmuş, sigara üstüne sigara yakıyordu.

«Benim yazım bitti,» dedi Kemal Sülker, birkaç sayfalık metni Kuas'a uzattı. Kemal Türkler yerinden kalktı. Saate baktı. «On bire yirmi var, hadin çıkalım» diyerek oda kapısına doğru yürüdü. DİSK uyarı heyetindekiler Genel Başkanlarını izlediler.

CHP Genel Merkezi'ne girdikleri vakit, Özel Kalem'de ilgiyle karşılandılar. Görevli

«Sayın Ecevit, sizi bekliyor efendim» dedi.

Yan kapıdan CHP Genel Sekreteri'nin odasına girince Ecevit ayağa kalktı. Olabildiği kadar nezaket

ve saygıyla DİSK Heyeti'ndekilerin ellerini sıktı, geldiklerine teşekkür etti, yer gösterdi. Ecevit'in yüzünde belli bir yorgunluk izleri vardı. Konuyu Genel Başkan açıkladı

«Biliyorsunuz, dedi, DİSK'i ortadan kaldırmayı amaçlayan bir tasarı bugün Meclis'ten geçecek, Sayın Kuas Meclis gündeminde olduğunu bildirdi. Bu tasarı...»

Sözünü bitirmemişti ki Bülent Ecevit :

«Biliyorum, diye söze başladı. Doğrusunu söyleyeyim, ben Kurultay hazırlığıyla uğraşıyorum. Tasarıyı tümüyle incelemedim. Ama Parti'nin İşçi Komitesi'nin görüşlerini öğrenmiştim. Onlar bir sakınca bulmadıklarını bildirmişti. Ama basında yer alan görüşlerinizi ve tepkilerinizi okudum. Sizleri haklı buluyorum. Tasarının bu kadar antidemokratik ve Anayasa ilkelerine aykırı olacağına ihtimal vermemiştim.»

Türkler, yeniden söze başladı. Tasarıyı eleştiren Muhtıra'yı uzattı.

«Biliyoruz, vaktiniz çok az, bizi kabul ettiğiniz için size teşekkür etmek isteriz. Bilmiyorum, Meclis'te yapılacak bir karşı koyma ihtimali kaldı mı?»

Ecevit, bunu olası görmediğini, CHP'li milletvekillerinin Türk-İş yöneticileri, ya da Türk-İş'e üye sendikaların Genel Başkanları olduğunu hatırlatarak :

«Ancak Senato'da CHP olarak tasarıya karşı çıkabileceğiz. Ben Grup yöneticileri arkadaşlarımla konuşacağım. Hatta Parti Çalışma Meclisi'ni toplantıya davet edeceğim. Bu konuyla ilgilenen Şeref Bakşık arkadaşımla görüşeceğim. Anayasa'ya aykırı bir yasaya CHP olarak olumlu oy veremeyiz.»

Bülent Ecevit, demokrasiyle ilgili ve sendikaların işlerliği konusundaki görüşlerini açıkladıktan sonra :

«Sayın DİSK'li arkadaşlar, dedi, duyarlığınızı, tepkilerinizi anlıyor ve bir ölçüde hak veriyorum. Sena-

to'da görüşülürken Tasarı'yı en iyi şekilde eleştirmek için arkadaşlarımı uyaracağım. Sanırım arkadaşlarım da benim gibi, sizin gibi Anayasa'ya ve uluslararası sözleşmelere aykırı hükümlere gereken eleştirileri yapacaklardır.»

Ecevit'in yanından ayrılan DİSK Uyarı Heyetl'nin yüreklerine su serpilmişti. CHP Genel Merkezi'nden ayrılırken geleceğe olan umutları artmıştı. Doğruca Kuas'ın evine gittiler. Beraber yemek yiyecek, Kuas Meclis'e gidecek, kendileri de Kuas'ın evinde onun dönüşünü bekleyeceklerdi.

Kuas'ın evindeyken telefon çaldı. Bir ajanstan telefon ediliyor, bir gün önce DİSK Bölge Temsilciliği'nde yapılıp o sabah basına dağıtılan bildiri ile ilgili sorular soruluyordu. Gazeteci :

«Efendim bildirinizde 'Sömürücü çevreler Anayasa'nın, bir gün devrimciler eliyle hayata uygulanmasından ve kendi çıkarlarının sona ermesinden korkuyorlar. Bu nedenle, iktidar ellerindeyken tüm devrimcileri örgütsüz bırakmaya çalışıyorlar' diyorsunuz. Buradaki sömürücü çevrelerden kimi amaçlıyorsunuz?»

Celâl Beyaz, telefondaki soruyu

«Bir dakika müsaade edin, dedi, Genel Başkan burada, onun cevabını alayım da...»

Türkler sinirlendi

«Kimmiş konuşan? dedi, her önüne gelene açıklama yapılır mı Celâl?»

Celâl Beyaz, telefonu eliyle sımsıkı kapamış, yavaş sesle :

«Ne kızıyorsun birader, dedi, ben de bir şey söylemedim ya... Sen cevap ver.»

Ve telefonu DİSK Genel Başkanı'na uzattı. Türkler :

«Kardeşim, bildirimiz açık. Kimi kastettiğimizi siz

kendiniz cevaplayın. Mademki gazetecisiniz, kimleri kastettiğimizi siz daha iyi bilirsiniz. Anayasa'dan şikâyetçi olanlar kimlerse, Anayasa dışına çıkanlar hangi politikacılarsa onlardır kastettiklerimiz, sömürücü çevreleri biz mi size öğretelim? Müsaadenizle...»

Telefonu kapattı.

Bildiri, gerçekten sert yazılmıştı. Ama, DİSK'i ve ona bağlı sendikaları yok etmek isteyenler varken suskunluk olamaz, görüşleri yalvaran bir dille belirtmek yakışmaz. Uyarı Heyeti'nin ortak görüşleri bildiride yer almıştı son kez.

İşçilerin temel haklarını yok etmeyi amaç bilen girişimler, gençliğe yönelmiş saldırılar, devrimci öğretmenlere ve tüm devrimci güçlere karşı uygulanan baskılar, Anayasa'yı rafa kaldırma çabaları olarak yorumlanmıştı. Şimdi de sendikalar ve grev yasalarını değiştirmek için sürdürülen çabalar, iktidarın bazı sömürü ve işbirlikçi çevrelerle yaptığı pazarlığın sonucu olarak değerlendiriliyordu. Böylece Anayasa'nın özgür sendikacılık ilkelerini ve bu ilkeleri perçinleyen öteki hükümlerini tümüyle tahrip girişiminin gündeme getirildiği açıklanıyordu. Yerli ve yabancı sömürücülerin, işbirlikçilerinin kör ihtirası yüzünden toplumun yeni bunalımlara itilmekte olduğu belirtiliyordu.

Bildiri, niçin DİSK'i kapatmaya yöneldiklerini de şöyle açıklıyordu :

«Bizi örgütsüz bırakmak istemeleri 'köylüye toprak, herkese iş, her aileye konut verilmesi'ni istediğimizdendir. Bizi hedef seçmeleri 'dış ticareti, bankacılığı, sigortacılığı devletleştirmeyi' zorunlu görmemizdendir. Bizi susturmaya kalkışmaları 'bütün doğal kaynaklarımızı yabancıların ve yerli işbirlikçilerinin ipoteğinden kurtarmak' amacını işçilere anlatmakta olduğumuzdandır.»

Bildiri şöyle sonuçlanıyordu :

«Özgür sendikacılığa vurulmak istenen prangaların halkalarını hazırlayanlar Anayasa'ya bağlı güçlerin balyozlarıyla bu zincirlerin nasıl birer birer kırıldığını göreceklerdir.»

Bir yayın ajansının, bildirinin bir bölümünü alarak yorum yapmaya DİSK Uyarı Heyeti'ni zorlamasının altında başka nedenler yatmalıydı. Telefon konuşması, iktidar çevrelerine bağlı bir gazetecinin DİSK yöneticilerini suçlamaya, belki de tutuklamaya yönelik bir çabasıydı. DİSK bunu önlemişti.

Rıza Kuas, ikindi vakti, hızla odaya girdi

«Meclis 15-20 kişiyle toplandı ve tasarının tüm maddeleri kabul edildi. Artık mücadeleyi işçiyle yapacağız. Halk Partisi Senato'da karşı çıkarsa, kanunun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurma yolu da açılır. Biz de TİP olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvurabiliriz. Böyle şey olmaz! Anayasa Mahkemesi mutlaka bu yasayı iptal eder.»

Odaya ağır bir sessizlik çöktü. Hemen herkes birer sigara yaktı. Kimse konuşmak istemiyordu. Derin sessizliği bir süre sonra Genel Başkan Türkler bozdu :

«Arkadaşlar, artık burda vakit geçirmeye değmez. Biz otele gidelim, rahatça bir durum değerlendirmesi yapalım. Kuas, sen de gelir misin?»

TİP Milletvekili, evde bazı telefonları beklediğini söyledi ve ekledi :

«Ben vereceğiniz her kararda varım. Sonuna kadar dayanacağız.»

Bunu öteki DİSK'cilerin :

«Dayanacağız, başarı sağlayacağız!» sözleri izledi.

Otelde yapılan uzun görüşmelerde hemen otomobille Ankara'dan ayrılma, İstanbul'a giderek Yönetim Kurulu'nu olağanüstü toplantıya davet etme, sonra işyeri temsilcileriyle konuşma kararı alınarak otel hesabı kesildi.

CUMHURBAŞKANI SUNAY'IN DAVETİ

DİSK Uyarı Heyeti, 12 Haziran Cuma sabahı İstanbul'da DİSK Genel Merkezi'ne geldikleri vakit, sekreter, Cumhurbaşkanı Genel Sekreterliği'nin telgrafını verdi. Kemal Türkler, hemen arkadaşlarına durumu anlattı :

«Cumhurbaşkanı benim başkanlığımdaki bir heyeti yarın saat onbirde Çankaya'da kabul edecekmiş. Her ne kadar iş işten geçtiyse de, bu daveti kabul etmek lâzım. Ben İstanbul'dan ayrılamam. Nebioğlu ile Sülker, bu akşam uçakla Ankara'ya gitsin. Rıza da Ankara'da. Onu da alırsınız, DİSK'i temsil eden heyet olarak Çankaya'ya gidersiniz. Siz uçak işiyle uğraşın. Sülker Yönetim Kurulu üyelerini saat ondörtte DİSK'e çağırsın. Olağanüstü toplanalım. Kurula Ankara temaslarımızı anlatalım. Sonra Eylem Komitesi'nin önerilerini yeniden değerlendirelim. Hemen işyerlerinde Anayasal Direniş Komiteleri kurmak isteyen arkadaşları serbest bırakalım. Toplantı yapsınlar, Meclis'e, hükümete, Cumhurbaşkanı'na, parti genel merkezlerine, nereye isterlerse telgraf çeksinler. Yarın ve pazar günleri neler yapacaksak, Yönetim Kurulu'nda onları görüşelim.»

Öğleden sonra Yönetim Kurulu tam kadro ile toplandı. Basında tasarının Meclis'te kabul edildiği haberinin okunması sinirleri bir hayli germişti. Yönetim Kurulu'nda temsil edilmeyen sendikaların başkanları

da toplantıya çağrılmıştı. Avni Erakalın, Nejat Öktem, Remzi Çakar, Turgut Gökdere, Dinçer Doğu toplantıya katılan sendika başkanlarındandı. Kimya-İş adına gelen Nejat Öktem'le Dinçer Doğu yan yana oturuyordu. Dinçer Doğu daha sakin, Öktem ise adamakıllı sinirliydi. Turgut Gökdere'ye sonuçta yasanın Anayasa Mahkemesi'nce iptal edileceği kanısı egemendi, fazla telâşa gerek yok anlayışını toplantı öncesinde söylüyordu. Remzi Çakar, genç, deneysiz, umursamaz bir sendikacıydı. Zaten seramik işkolunda fazla önemli bir birikim sağlayamamıştı.

Toplantı başlamadan, salona hiç bir telefon bağlantısı yapılmaması sekretere bildirildi. Toplantı başladıktan sonra hiç kimse toplantı salonuna girmeyecek, dikkatler dağıtılmayacaktı. Bunlar bildirildikten sonra DİSK Yönetim Kurulu ve Başkanlar Kurulu ortak toplantısı başladı. Genel Başkan Türkler, kısa bir konuşma yapacağını söyleyerek söze başladı :

«Arkadaşlar, dedi, Sendikalar Kanunu'nu değiştiren yeni tasarı, ekspres süratiyle Millet Meclisi'nde üç buçuk saat görüşülüp kabul edildi. Adalet Partili, Halk Partili ve Güven Partili milletvekillerinin oylarıyla yeni tasarı işçilerin serbestçe sendika seçme özgürlüğünü yok ediyor. Memleketimizde faşist sendikacılığı getirmenin temelleri atılmaktadır. Bundan sonra Türk-İş dışında bulunan işçi sendikalarına, yani sendikalarımıza hayat hakkı tanınmayacaktır. İşçiler üyesi olmadıkları halde, haraç şeklinde Türk-İş'e aidat ödemek zorunda kalacaklardır.

Arkadaşlar, Türk-İş'e tanınan sendika diktatörlüğü, çalışma hayatına baskı, terör ve ıstırap getirecektir. Konuyu, bunları gözönünde tutarak ele alacaksınız. Herhalde DİSK, bu meselenin Anayasa çizgisi içine sokulması mücadelesini verecektir. Bu mücadeleyi elbirliğiyle verecek ve mutlaka başarıya

ulaştıracağız. Buna mecburuz.»

Toplantıya katılan ve Maden-İş'i temsil eden Şinasi Kaya ile DİSK Genel Sekreter yardımcısı İbrahim Çetkin dirsekleriyle birbirini dürterek yaklaşan facia karşısında dudaklarını ısırdılar. Serçip-İş Sendikası Başkanı Remzi Çakar, yasanın bu kadar ağır olduğuna ihtimal vermemiş olacak ki, gözlerini dehşetle açmıştı, dudağı sarkıyordu. Dinçer Doğu, işçilerle hemen her gün yanyana olduğundan, işçi sınıfının böyle bir felâkete geçerlik tanımayacağına kesin inanç besliyor, fazla bir telâş göstermeden yana olmadığını arkadaşı Nejat Öktem'e fısıldıyordu. DİSK Genel Başkanı konuşanlara dik dik baktıktan ve onların susmasını bekledikten sonra sözlerine devam etti

«Arkadaşlarım, işin şakaya gelir yanı kalmamıştır. Bu durum karşısında kesin eylem biçimlerini saptamak için toplanmış bulunuyoruz. Daha önce Eylem Komitesi'nin önerilerini dinlemiştiniz. Az sonra o raporu Genel Sekreterimiz size yeniden okuyacaktır. Düşünüp taşınıp neyi kararlaştıracağımızı, hangi noktalara ağırlık verilmesi gerektiğini görüşeceğiz. Bu toplantıda aldığımız kararları yarın yine saat 14'te burada üye sendikalarımızın Yönetim Kurulları ile ortaklaşa yapacağımızı toplantıda görüşeceğiz. Orada da bazı ilke kararları alacağız. Pazar günü de, Lastik-İş Sendikamızın Merter'deki binasının üst katında henüz tamamlanmamış büyük bir salonu vardır, orda İstanbul'daki işyerlerimizin sendika baştemsilci ve temsilcilerini toplayacağız. Bunu yarın Sendikalarımızın Yönetim Kurullarında konuşup mutlaka sağlamalarını isteyeceğiz. Pazar günü sendika temsilci ve yöneticileriyle saat onda başlayacak toplantıda Meclis'in kabul ettiği tasarı anlatılacak, tabanın sözünü söylemesi istenecektir. Bu istişarî toplantılardan sonra 15 Haziran Pazartesi sabahı Yürütme Kurulu toplanıp önerileri göz-

den geçirip kesin uygulama kararları alacaktır. Şimdi Genel Sekreter, Eylem Komitesi'nin raporunu yeniden okuyacaktır.»

Toplantı, Eylem Komitesi Raporu'nu yeniden onaylamakla sona erdi. Nebioğlu ve Sülker de Yönetim Kurulu'ndaki arkadaşlarına veda edip Ankara'ya gitmek üzere Yeşilköy Hava Limanı'na hareket ettiler. İkisi de konuşmaları dinlemekten ve heyecanlı sözlerle dopdolu olarak arabaya bindiklerinden, tek kelime bile konuşmuyorlardı. Her şey söylenmiş, her olasılık üzerinde durulmuştu. Gerekirse işçiler eylemlerinde özgür bırakılacaktı. Ama şimdi hemen işçiler «Anayasal Direniş Komiteleri» kuracak ve tasarının yasalaşmasını protesto edecek telgrafları Ankara'ya yağdıracaklardı.

Uçak yolculuğu sakin geçiyordu. Hostes, olanca nezaketiyle nane şekeri ve çiklet sepetini uzatıyordu. Sıra Nebioğlu ve Sülker'in yan yana oturdukları koltuğa gelince hiç biri uzatılan ve ikram edilenlere bakmayınca Hostes :

«Çok dalgınsınız sayın baylar, nane şekeri almaz mısınız?» dedi.

Nebioğlu, gülerek :

«Şeker alalım, dalmışız» dedi, sonra da :

«Zihnimiz o kadar acı şeylerle dolu ki, izninizle üç şeker alacağım» dedi. Hostes de güldü. Ama Nebioğlu yine de tek şeker almakla yetindi.

DİSK Genel Başkan Vekili Nebioğlu ile Genel Sekreter, Esenboğa Hava Alanı'na indikten sonra hemen bir arabayla Rıza Kuas'ın evine yöneldiler. Kuas, arkadaşlarıyla Meclis'te olup bitenleri konuşuyor, bir taraftan da yemek yiyorlardı. Çankaya'nın davetinden haberli olan Rıza Kuas :

«Bundan bir netice çıkacağını sanmıyorum. Ama mademki daha önce biz randevu istemiştik, o da

tasarı yasalaştıktan sonra bizi davet etmeyi tercih etmiş, öyleyse gidelim.» diyordu. Kuas bu arada bazı parlamenterlere veryansın ediyor, «onların ne hukuk bilgisinden, ne Anayasa'dan haberleri var» diyor, Anayasa hukukundan doktora vermiş olsalar bile, sınıflı toplumlarda onların her şeyi egemen sınıf yararına yorumlayacağını hatırlamak istemiyordu.

13 Haziran Cumartesi sabahı saat on birde Rıza Kuas'ın kullandığı otomobilden Nebioğlu ve Sülker. sonra da Rıza Kuas Çankaya Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün avlusuna ayak bastılar. Köşke çıktıktan sonra görevliler kimliklerini bir kâğıda yazdıktan sonra Nebioğlu :

«Sayın Cumhurbaşkanı bizi saat onbirde kabul buyuracaktı» dedi ve bir salona doğru yürüdü. Henüz salonda oturup Sunay'ın davetini beklemeye vakit kalmadan görevli :

«Şöyle buyurun efendim, Sayın Paşa Hazretleri içerdeler» diyerek yol gösterdi. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ayakta duruyordu. Girenlere «Hoş geldiniz» dedikten sonra :

«Kemal Türkler yok mu?» dedi.

«Dün buradaydı, İstanbul'a döndü. Emrinizi öğrenince bizler geldik» dedi Nebioğlu. Kemal Sülker de:

«Bugün DİSK Sendikaları Yönetim Kurulları ile toplantı var, ona başkanlık edecek efendim. Biz geldik.» dedi.

Sunay, yer gösterirken; oturduğu masanın bitişiğindeki bir koltuğu işaret etti :

«Heyet adına önce kim konuşacaksa bu koltuğa otursun, daha yakından duyayım sözlerini» dedi. O koltuğa Kemal Sülker oturdu. Kuas'ın evinde karar vermişlerdi. Önce yasanın aksayan yanlarını ve Anayasa'ya aykırı bölümlerini Sülker anlatacak, yasa ile neyin amaçlandığını Nebioğlu açıklayacak, Kuas da Meclis'te çoğunluk bulunmadığı halde tasarının

hızla geçiştirildiğini bildirip yasayı Cumhurbaşkanı'nın veto etmesini isteyecekti.

Kemal Sülker, tasarılardaki hâkim eğilimi anlatmaya çalıştı. Toplu sözleşmede getirilmek istenen yeni hükümlerle, üyesi olmadığı halde işkolu yetkisi alan bir sendikanın herhangi bir fabrika işverenini zorlayacağını, işçileri istemedikleri halde kendi sendikasının üyesiymiş gibi sözleşme ile bağlayabileceğini anlattı. Cumhurbaşkanı, birden ayağa kalktı, hiddetle :

«Olmaz öyle şey, dedi, beni mi kandırmaya çalışıyorsunuz?»

DİSK heyeti de ayağa kalktı. Sülker :

«Aman sayın Başkan, dedi, sizi aldatmaya çalışmak haddimiz mi? Böyle bir şey aklımızın ucundan bile geçemez. Tasarıların özünü ve uygulamaların sonucunu arza çalışıyoruz. Asıl sorun, konfederasyon ve federasyon kurmanın imkânsızlaştırılması ve yeni yasaya göre buna uyulma zorunluğundan sonra DİSK'i kapatma yoluna gidileceğidir. Özgürce sendika ve konfederasyon kurma yolu kapanıyor.»

Cumhurbaşkanı yeniden koltuğuna oturdu, DİSK yöneticileri de oturdular. Sunay, bir süre düşündükten sonra :

«Bana verecek yazılı bir metin var mı? Hazırladınız mı?» dedi.

«Hazır efendim, dedi Sülker, buyurun.»

Bir zarf içindeki muhtırayı Cumhurbaşkanı'na sundu. Kısa bir yazı idi. Kolayca okuması için öyle yapılmıştı. Cumhurbaşkanı'nın vakti az olmalıydı, bütün gününü DİSK'in sayfalar, hatta formalar tutacak eleştirilerini okumaya ayıramazdı. Onun için kısadan gitmeli, ana görüşlerle yetinilmeliydi. Nitekim Sunay, yazıya bir göz attıktan sonra gözlüklerini düzeltti ve :

«Bunu Senato Başkanı'na göndereceğim, dedi, alakasını isteyeceğim.»

Rıza Kuas, duramadı, patlarcasına :

«Sayın Cumhurbaşkanı, sizden ricamız, yasa imza için makamınıza gelince onu veto etmenizi...»

Sunay, birden kalktı ve Kuas'a dönerek :

«Sayın Kuas, dedi, bana bak! Ben her gün Anayasa'da yetkimin ve görevimin ne olduğunu okur, bilirim. Bana vazifemi hatırlatmayınız, yetkimi nasıl kullanmak gerekirse ona ben karar veririm.»

Kuas, heyecanlandı :

«Yanlış anlaşılmasın sayın Başkan, dedi, maksadım...»

«Yeter, dedi Sunay, ben ne yapacağımı bilirim. Yazınızı aldım, Senato Başkanı'na göndereceğim, alakasını isteyeceğim. O kadar.»

Üç DİSK Yöneticisi ayağa kalkıp gideceklerken Sunay, Kemal Nebioğlu'na dönerek :

«Sayın Nebioğlu, dedi, siz bilirsiniz, ben otomobille İstanbul'a filân giderken bazı gençlerin sol kollarını kaldırıp bir şeyler söylediklerini görüyorum. Bazı toplantılarda da böyle yaptıklarını resimlerden anlıyorum. Bunun manası nedir?»

Soru Nebioğlu'na yöneltildiği için, Kuas ve Sülker'in gözleri ona çevrildi. Kemal Nebioğlu ne diyecekti? Beklenmedik bir soruydu bu. Nebioğlu :

«Paşa Hazretleri, ben de görüyorum, belki uzaktaki arkadaşlarına 'buraya gelin' der gibi bir işaret... Belki bir anlamı vardır, ne diyebilirim, oluyor böyle işaretler efendim...»

Cumhurbaşkanı :

«Ziyaretinize teşekkür ederim. Ben yazınızı Senato Başkanı'na göndereceğim... Ben vazife ve selahiyetimin neler olduğunu her gün okur, hatırlarım...»

Üç DİSK yöneticisi başlarıyla selâm vererek küçük odadan çıktılar. Görevliler de onları uğurladı. Otomobile bindikten ve Köşk'ün ana giriş kapısından çıktıktan sonra Kuas kıs kıs gülüyor ve Nebioğlu'na soruyordu :

«Sayın Nebioğlu gençler niçin sol kollarını kaldırıyor?»

Üç DİSK yöneticisi güle güle Anıttepe'ye Rıza Kuas'ın evine gittiler. Sülker, apartman kapısına gelince Rıza Kuas'a :

¡«Anahtarınızı çıkarıp daire kapınızı açınız!» diye emretti. Rıza Kuas :

«Ben bu daireye her gün gelip gidiyorum. Bana vazifemi öğretmeye kalkmayınız sayın Sülker» dedi. Yine gülüştüler.

TEMSİLCİLER TOPLANTISI

Lastik-İş Sendikası'nın Merter Sitesi'ndeki sendika binasının merdivenleri tıklım tıklım doluydu. Yedi kat binanın üst toplantı salonuna gitmekte olan işyerleri temsilcileri mola vere vere henüz mozaikleri dökülmemiş basamakları çıkıyorlardı. Temiz giyimli ve traşlıydılar. Kimi kasketli, kimisi başaçıktı. Hemen hemen hepsinin gömlek yakaları açıktı. Bazılarının ceketleri kollarındaydı. Sıcak haziran günü bir de yüz basamak merdiveni çıkmak kolay olmuyordu. Saat onda yedi yüz kadar işyeri sendika temsilcisi sandalyelere yerleşti, yarım saat kadar daha bekledikten sonra toplantıya gelenler sekiz yüz kadar oldu.

Toplantıyı DİSK Genel Başkanı yönetecekti. Yönetici masasında Milletvekili ve Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas, Gıda-İş Başkanı ve eski TİP milletvekili Kemal Nebioğlu, sağ ve sol yanında yer aldı. Bazı gazeteciler de salonun bir yanında not alıyorlardı. Pencereler camsızdı, zaten camlar takılmış ve pencereler kapanmış olsaydı salon hem sıcaktan, hem sekiz yüz kişinin nefesi ve sigara dumanıyla oturulmaz hale gelecekti.

Sendika temsilcileri gişigüzel oturmuşlardı. Arçelik'ten gelenler ile Derby Lastik Fabrikası'ndan gelenler öyle öbek öbek yer almamış, salona dağınık şekilde oturmuşlardı. Bir basın işçisinin yanında bir

cam işçisi, onun yanında bir metalürji işçisi oturuyordu. Birbirlerine kendilerini tanıtıyor, ayrı işkollarından oldukları halde hemen kırk yıllık dost gibi birbirlerine yakınlık gösteriyorlardı.

DİSK Genel Başkanı, işaret ederek toplantının başlanacağını söyleyince salonda çıt çıkmıyordu. Kemal Türkler, tok ve yüksek bir sesle söze başladı :

«Arkadaşlar, sizlere 274 ve 275 sayılı kanun tasarıları hakkında bilgi vermek için konferans niteliğindeki bu toplantıyı düzenledik. Bu konuda sizlere Genel Başkan Vekili olan iki arkadaşım ayrı ayrı bilgi verecekler. Sonra isteyenler, bu tasarılar ve kanunlaşma aşamasına giren Sendikalar Yasası hakkındaki görüşünü anlatabilir. Ben size kısaca Ankara ziyaretimiz hakkında bilgi vereceğim. Biliyorsunuz, tasarılar sendika kurma özgürlüğünü ortadan kaldırıyor, grev hürriyetlerini kısıtlıyor ve sendikacılık alanında Türk-İş diktatörlüğünü kuruyor. Ankara'da Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri sayın Ecevit'e de, Milli Birlik Grubu senatörlerine de bunları anlattık. Bu hususta, size madde madde Kemal Nebioğlu izahat verecek. Buyurun Nebioğlu...»

Kemal Nebioğlu, tasarıların önemli maddelerini okuyarak açıklamalar yaptı. Sonra da :

«Görüyorsunuz ki arkadaşlar, Anayasa'ya aykırı bir yasama girişimiyle karşı karşıyayız. Bu girişime karşı yasal her yönden mücadelemizi sürdüreceğiz. Sizler de bu mücadelenin içindesiniz. DİSK Miting kararı verirse, bunu yarın sabah görüşeceğiz, hepinizi izini alınmış miting alanında bulacağız, orda buluşacağız.»

Rıza Kuas'a sıra geldi.

Kuas, Meclis'te yaptığı konuşmaları özetledi. Birleşmiş Milletler Çalışma Teşkilatı'nın Cenevre'de yapmakta olduğu toplantıda sendika özgürlüğünü savunan konuşmalar yapıldığını bildirdi ve Türki-

ye'nin de kabul ettiği sendika özgürlüğüyle ilgili sözleşmelerin varlığını açıkladı, sonra da :

«İnanıyoruz ki bu yasalar Anayasa Mahkemesi'nden geri çevrilecektir. Ama o zamana kadar atı alan Üsküdar'ı geçer mi? Buna imkân vermeyeceğiz. Her türlü yasal yoldan gideceğiz, Meclis'te sözlü sorularla konuyu yeniden kamuoyuna intikal ettireceğiz. Anayasa'ya aykırı bir zihniyeti Anayasa Mahkemesi hâkim kılamayacaktır. Onların Türk-İş'e tanıdıkları diktatörlüğü boşa çıkaracağız.»

Toplantıda heyecan son noktasına vardı. Temsilciler, bu değişikliğin asla kabul edilemeyeceğini söylüyorlardı. Salon uğulduyordu. Toplantı Başkanı Kemal Türkler sükûneti sağladıktan sonra :

«Konuşmak isteyenlere söz vereceğim» dedi.

Çelimsiz, esmerce bir sendika temsilcisi söz istedi.

«Sarı sendika şebekelerinin hışmına uğramış arkadaşlarınızdan biriyim. Eğer anlatıldığı gibi sendika seçme özgürlüğümüzü elimizden alacaklarsa, DİSK bize öncülük etmekten alakonacaksa bu nasıl adalettir, bu nasıl güçlü sendika kurmadır? Güçlü sendika inanmış, sınıf bilincine sahip işçilerin üye oldukları sendikalardır, bizim sendikalarımızdır; bizim sendikalarımızın kurup yaşattığı DİSK'tir. Biz gözbebeğimiz gibi DİSK'i korumayı bileceğiz. DİSK, gökten zenbille inmedi, onu hepimiz var ettik, var edeceğiz.»

Uzun boylu, sıska denecek kadar zayıf, mavi gözleri çakmak çakmak bir işçi temsilcisi söz aldı:

«600 işçinin çalıştığı fabrikamızda arkadaşlar bana 'git, konuş, bizim adımıza konuş! Devrimci sendikaya girmeden önce işverenimizin bize yaptıklarını anlat' dediler.

Arkadaşlar, DİSK sendikasına girmeden önce müdürümüz tuvalete giderken personel müdüründen marka almamızı uyguluyordu. Beş kişilik hela varken, yalnız iki kişiye tuvalete gitme markası veriyordu. Kıvransak da, altımızı kirletsek de tuvalete

gidemiyorduk. Her gün bozuk kıymayla pişirilen makarna ve hoşaf veriliyordu. Fazla mesaiye zorla kalıyorduk, ama zam farkını vermiyorlardı. Kardeşlerim, daha neler neler... Ama DİSK sendikasına girdik. Yöneticilerimiz bu bozuk işleri düzeltti, yemeklerimiz iyileşti, fazla mesailerimizi aldık, yıllık iznimiz arttırıldı, hela sorunu diye bir şey kalmadı. Yeni yasa tasarısı geriye dönüşü, yani Türk-İş diktatörlüğünü getirecekmiş! Aile namusumuzu korurcasına sendikalarımızın ve üst kuruluşumuzun varlığını koruyacağız. Yürütme Kurulu bizim görüşlerimizi öğrenerek karar versin, mitingse miting, grevse grev, yasal ne yol varsa karar alsın, biz hazırız arkadaşlar!»

Bu konuşmalar, başka sendika temsilcilerinin konuşma isteğini kamçıladı. «Ben Haymak için konuşacağım» diye arka sıralardan haykıran bir temsilciye :

«Buraya gel, kürsüden konuş!» dedi DİSK Genel Başkanı. Temsilci kısa boylu, biraz tombulca ve sesi çok ince, ama gürdü.

«Haymak'ta Başbakan Demirel'in kardeşi Şevket Demirel'in astığı astık, kestiği kestiktir arkadaşlar. İş kazasına uğrasak, ücretimiz vaktinde ödenmezse, sendika gazetesini cebimize koysak suç işlemiş sayılıyoruz. Hemen Devlet'in bütün kolluk kuvvetleri fabrikaya dolduruluyor. Verilmeyen ücretimizi istedik diye suçlu oluyoruz. Yemekler için bir öneri yapsak adımız «komünist»e çıkıyor. Ondan sonra gözaltına alınıyor, hakaret görüyoruz. Buna sendikamız karşı çıktı, işler biraz yoluna girdi. Demek şimdi, bizim haklarımızı koruyan sendikaları kapatacaklar, ya da çalışamaz hale getirecekler! Olmaz böyle şey arkadaşlar! Biz ne köleyiz, ne esir. Anayasa bize özgürce sendika kurma hakkını tanıdı, bu hakkı çiğnetmeyeceğiz. Ne lâzım gelirse o yapılsın. Biz verilecek karara şimdiden 'kabulümüz' diyoruz.»

Yakasını ceketinin üstüne çıkarmış, kanarya sarısı gömleğiyle sarışın yüzü daha belirsizleşmiş bir sendika temsilcisi kürsüye doğru yürüdü.

«Adım Namık, işyerim Arçelik, sizi hürmetle selamlarım. Sendikamızın temel ilkelerinden birisi, önemli bir karar vermeden tabanın sesine kulak vermektir. İşte biz işçiler olarak, temsilciler olarak burada işçi sınıfının bilinçli kesimini temsil ediyoruz. DİSK'in isteğiyle toplanmamız boşuna değildir. Anayasal özgürlüklerimizi çiğnemek isteyenlere cevap vereceğiz! İşte buradan haykırıyorum! Sendikalarımızı kapatamayacaksınız! DİSK'in kılına dokunamayacaksınız! Bunu hepinizin önünde haykırdığım için çok mutluyum. Bu ses, yüz binlerce kardeşimin sesidir. Bizi dünün işçisi sanıyorlar. Yağma yok! Artık gözümüz açıldı, işçi sınıfının emeğinin en yüce değer olduğunu hem anladık, hem başkalarına anlatarak kabul ettirdik. Karşılaşacağımız her güçlüğü, disiplin içinde, ortak kararlara vararak yenmesini bileceğiz. Sarı gömlek giyeriz ama, sarı sendikacı değiliz, hakkımızı yedirmeyiz ve işçi sınıfına ihanet edene alkış tutmayız. Biz aslında çok güçlüyüz. Yenemeyeceğimiz bilek, başaramayacağımız iş yoktur. Yeter ki birliğimizi koruyalım, sendikalarımıza sahip çıkalım.

Bu toplantımıza başka anlamlar vermek isteyecekler çıkabilir. Patronlara satılmış gazeteler, bizi başka türlü göstermek isteyebilir. Ama biz, Kurtuluş Savaşı vermiş bir halkın, mazlum bir halkın çocukları, torunlarıyız. Kurtuluş Savaşı'nı ne kadar yokluk, ne kadar engel, ne kadar açlık pahasına kazandıksa sendikalarımızı esir almak isteyenlere karşı kurtuluşumuzu sağlayacak mücadele günleri gelip çattı. Yöneticilerimiz karar versin, miting alanlarında balta girmemiş bir orman heybetiyle toplanalım. Var mıyız arkadaşlar mitinge?»

Salon «varız!» haykırışıyla yankılandı. Konuşmacı,

sözlerine devam etti :

«Altı, yedi asırdır hep onlar yönetti bizi. Şimdi sıra bizde... Biz kendimizi yöneteceğiz, sendikamızı biz kuracak, biz istersek greve gideceğiz. Biz istersek toplu sözleşmeleri imzalayacağız. Türk-İş'in tepeden inmeci oyununu mutlaka bozacağız. Selam olsun hepinize.»

Türk Demir Döküm Fabrikası işçi temsilcisi olduğunu söyleyen geniş omuzlu, orta boylu, atletik yapılı bir genç söze şöyle başladı :

«Otuz iki milletvekili Meclis'te oturmuş, bizim sendikalarımızı, konfederasyonumuzu suyu alınmış limon gibi bir tarafa fırlatıp atacak bir tasarıya oy vermiş! O milletvekillerine oy verme günü ne yapacağımızı biz biliriz. Hangi partiden olursa olsun, onların adının bulunduğu listeleri sandıklara atmayacağız. Onları böyle cezalandıracağız. Bu bizim sınıfsal bilincimizin neticesi olacaktır. DİSK ve sendikalarımız tabandan yönetilir. Tabanın istemediği karar verilmez. Bunu çok iyi biliyoruz. Bu toplantımız, biliyoruz, karar toplantısı değil, danışma toplantısıdır. Ama bize danışıyorlar ya! Burada görüşlerimizi özgürce açıklayalım. Ben diyorum ki, Türk-İş'e üye sendikaların işçileri olan kardeşlerimizi de bu konuda bilgilendirelim ve hep birlikte birbiri üstüne İstanbul'da, İzmir'de, İzmit'te, Ankara'da, Adana'da, Eskişehir'de, Zonguldak'ta mitingler yapalım, 32 milletvekilinin oyunu ve oyununu bozalım. Biz varız! Bu tasarılara karşı her zaman sesimizi duyuracağımızı ilân edelim. Benden bu kadar arkadaşlar, hepinizi sevgiyle selamlarım...»

Yedi, sekiz sendika temsilcisi daha konuştu. Hepsi tasarının Anayasaya aykırılığını anlattı. Vakit de bir hayli ilerlemişti. Başkanlık Divanı'na öneri getirenler kâğıtlarını bırakıp yerlerine gidiyor, oturmuyor ve bir an önce sonuca varılmasını bekliyorlardı. DİSK Genel Başkanı söz aldı. Türkler, kitleleri etki-

lemeyi iyi bilirdi. Hatta nerede alkışlarla havanın coşkuya döndürüleceğini hesap eder, ellerini kullanır, topukları üstüne basarak sesini yükseltir ve özlü bir cümle söyler, kitlelerin alkış yapmasına fırsat verirdi. Bu toplantıda, bu yola gitmedi. Heyecan yerine akıl yolunu göstermeye çalışarak mantığını kullandı. Heyecansız, ama toplantıyı kapatırken kitleye umut veren bir dille söze başladı

«Arkadaşlar, dedi, yirmiden fazla arkadaşımızı dinledik. Hepsi de sendikalar ve grevi düzenleyen yasaların değiştirilmesini öngören tasarının Anayasa'ya aykırılığında birleştiler. Bu girişimin protesto edilmesini önerdiler. DİSK Yürütme Kurulu'nun yarın vereceği karara göre miting istediniz, açık oturum istediniz. Bildiri çıkaralım, broşür bastıralım dediniz. Açık hava toplantısı veya kapalı salon toplantısı ile sesimizi duyuralım önerisini yaptınız. Direniş türü olarak bu yolları gösterdiniz. İstekleriniz çok oldu, değişik oldu, ama vakit geçtiği için hepiniz konuşamadınız. Bir kısım arkadaşlarımız buraya kadar gelerek yazılı pusulalar verdiler. Bütün konuşulan, yazılan şeyler bir noktada toplanıyor: Anayasa'ya aykırı yasalara karşı sesimizi duyuracağız. Ancak bütün isteklerin ve pusulalarda yazılı olanların incelenmesi zaman alacaktır. Bunları yarın Yönetim ve Yürütme kurullarına götüreceğiz. İçlerinden konunen ve fiilen uygun olanları, gerekli bulunanları ayıracak ve bunları gerçekleştirmeye karar vereceğiz. Bu ayın 17. günü yani önümüzdeki Çarşamba günü için teklif edilen miting ve yürüyüş için yarın Valiliğe başvurucağız. Sonucunu hepiniz basın yoluyla, sendika temsilcilik tahtalarına asılacak bildirimlerle öğreneceksiniz. Şimdi hepiniz, DİSK'in kararını bekleyerek evinize inançla, DİSK'e güvenle gidiniz. Geldiğiniz için teşekkür ederiz.»

Alkışlar, salonu çınlattı. Dışarı çıkmış sendika temsilcileri ve işçiler yeniden salona dolmaya başladı-

lar. «Ne oldu? Ne oldu?» diye soranlar, toplantının bittiğini, isteklerini DİSK'in inceleyerek karara varacağını bildirdiler.

DİSK sendikalarının işyeri temsilcileri toplantısına katılanlar, grup grup merdivenlerden iniyor ve birbirlerine «başardık, başaracağız» diyorlardı.

MİLLETVEKİLLERİNİN ŞÖLENLERİ

Pazar günü akşamı, Ankara'nın boğucu sıcağından kurtulmuş bir kısım milletvekilleri İstanbul, İzmir, Antalya ve Kırklareli'nde dinlenmeye çekildiler. Pazar günü akşamı için partilerinin ileri gelenleriyle kentin en serin ve en iyi servisi bulunan restoranlarına, önceden hazırlanan masalara kuruldular. Hasan Türkay da bunlardan biriydi. Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası'nda üfleme işçisiydi, sendika başkanı oldu, Türk-İş Başkanvekili seçildi, Demokrat Parti'den milletvekilliğini sağlayamadı ama Adalet Partisi'ne güvence vererek, bu partiden milletvekili seçilmeyi başardı.

Uzun boylu, gösterişli, akbenizliydi. Tane tane konuşur, kendisine verilen sınır içinde sözlerini tamamlardı. Sosyal Sigortalar Kurumu'na Demokrat Parti yöneticilerince Yönetim Kurulu üyesi seçilmişti. 27 Mayıs hareketinden sonra açığa alınmış, çok kişinin selamı kestiği o aylarda partizanca davranmanın sıkıntılarını ve ıstırabını çekmişti. Bu kez Milletvekili olunca, işverenlerce beğenilen bir milletvekili olmaya özen göstermişti. Sanki, seçimlerde kendisini işçiler mi seçmişti? Adalet Partisi aday göstermeseydi, sittin sene müteahhitlik, ticaret gibi işlerde sürtecekti. Mademki Adalet Partisi Meclis'e bir tasarı sunmuş, Türk-İş de bunu desteklemiş, ya da iki örgüt birlikte bir metinde birleşmişti, kendisine

düşen görev bunu savunmaktı. 11 Haziran'da Meclis'te bunu yapmış olmanın ve görevini yerine getirmenin rahatlığı içinde Boğaziçi'ndeki restorana yöneldi. Bazıları sendikacı, bazıları küçük işveren olan arkadaşları onu görünce ayağa kalkıp yer gösterdiler, onur verdiğini söylediler. Hasan Türkay:

«Duydunuz mu, dedi, DİSK'ciler bugün toplantı yapacaklarmış. Belki de yaptılar.»

Masadakiler alacalı bulacalı bir gruptu. Bir şişe atölyesinin sahibi hemen söze başladı :

«Radyo'da dinledim, Meclis'te vermiş veriştirmişsin...»

Türkay gülümsedi :

«Parti grubumuz adına konuştum. İnancım şuydu : Sosyal hayatımızın temeli saydığımız demokratik düzenin vazgeçilmez unsuru olan hür sendikacılık hareketi, bu tasarı ile büyük bir hamle yapmış olacaktır Hür sendikacılığı daha etkili ve daha güçlü hale getirmek yolundaki vaadimizi bu tasarı ile hedefine ulaştırdık.»

Masadakiler, servis yapanın bol bol meze tabaklarını bırakmasını söylerken «Bravo!» demeyi de unutmadılar. Türkay, dinleyicilerin olduğunu görerek sözlerini sürdürdü :

«Sendikalar kanununu, işçilerimizin isteklerine uygun, işverenlerimizin menfaatlerini zedelemeyen yeni bir şekle bağladık, aksaklıkları giderdik. Böylece bu tasarı, her şeyden önce dürüst sendikacılığı teşvik ettiği için değer kazanmıştır. Bu tasarı, 7-8 kişinin bir araya gelerek gecekondu sendikalar kurmaya set çektiği için önemlidir, arkadaşlar!»

Bir tuğla fabrikasının sahiplerinden alabildiğince bodur, yüzü çiçek bozuğu biri, yerinden kalkarak :

«Sizi tebrik ederim Hasan Beyefendi, dedi, ben işin ehemmiyetini bu kadar bilmiyordum. Demek yalnız işçilerin değil, işverenlerin de haklarını müdafaa ettiniz... He mi?»

Türkay, yerinden kımıldadı, başını, boynunu sıkan gömlek yakası içinde döndürdü ve ekledi :

«Hafız Bey kardeşim, biz milletvekiliyiz. Milletimiz içinde işçisi de, işvereni de, esnafı da, emeklisi de, işsizi de var. Ben hepsinin vekili sıfatıyle haklar ve menfaatler arasında denge kurmaya, uzlaştırıcı bir yol izlemeye mecburum, yemin ederken ne dedik, ne dedik?»

Yeniden «Bravo» sesleri çıkınca, yan masalardakiler Türkay ve arkadaşlarına doğru baktılar, burasının miting alanı olmadığını alçak sesle söylediler ve bir daha benzeri kabalık olursa müdahale edeceklerini anlatır gibi oldular. Ama Hasan Türkay, kendini alamamıştı, yine konuştu :

«Sevgili arkadaşlarım dedi, biraz sonra sohbetimize başlar, rakılarımızı yudumlarız. Garson daha buz da getirmedi zaten... Sizi temin ederim, bu tasarı, küçük üniteler halinde yüzlerce sendikanın işçiyi temsil ettikleri iddiasına son verecektir, güçlü sendikacılığa yöneldiği için de büyük ehemmiyet taşımaktadır. Bilirsiniz, bazı sendikacılar bu mesleği geçim konusu haline getirmek istiyorlar. İşyerlerinde ikilik yaratıyorlar. İşçileri gruplara bölüyorlar, şahsi çıkarları için işçileri vasıta yapıyorlar. İşte kabul ettiğimiz tasarı ile bu tutumlar tarihe karışacak, özlenen güçlü sendikacılık ortamına ulaşmış olacağız. Geniş bir sendika enflasyonuna son vermiş bulunuyoruz... Hadin, yasanın, yeni yasamızın şerefine...»

Kadehler kaldırıldı, çatallar ayıklanmış karides tabağına daldı...

İzmir'de rıhtım sırasında uzayan içkili lokantalardan birinde esmer, iri patlak gözlü, alt dudağı sarkık ve sık sık sol avucuyla dudağını okşayan biri saatine bakıyor, sonra sola doğru bakarak beklediklerinin görünüp görünmediğini anlamaya çalışıyordu. Bu kez saate bakarken, masası başında üç kişinin

durduğunu görerek, heyecanla yerinden kalktı :

«Maşallah efendim, gözlerimiz yolda kaldı. Teşrifiniz gecikti de...»

Gelenler, taksi şirketi çalıştıranlarla bir yap-satçı müteahhitti. Üçü de İzmir'in kaymak tabakasını yemedeydiler. Masasına geldikleri kişiyi, kendileri davet etmiş, yer ve saat belirterek buluşmayı daha Cumartesi'den kararlaştırmışlardı. Esmer ve önce gelen adam :

«Rica edeceğim, dedi, böyle teşrifatı bir yana bırakalım, senli benli olalım. Biliyorsunuz, ben de aranızdan milletvekili seçildim. Hiç değiştim mi? Yine aynı Burhan'ım, aynı Asutay'ım... Yiyelim, içelim efendim. Garson...»

Burhanettin Asutay, CPH'den İzmir milletvekili seçilmişti. Uzun yıllar sendikacılar arasında Halk Partili bilinir, ama o Demokrat Partililerle de, Millet Partililerle de dostça, al takke ver külah arkadaşlık ederdi. İçkiye olan sevgisi, geniş bir meyhane arkadaşlığı yaratmıştı. Bu akşam bazı yedek parça karaborsası ve belediyeye ait bir arazinin parsellenmesi için parti içindeki etkisi gündeme gelecekti. Taksi şirketi sahibi, iyi giyinmiş, papyon kravat takmış, bileği künyeli bir altın zincirle süslü genç irisi :

«Burhan ağabey, dedi, Meclis'te bir hayli başarılı imişiniz. Ben burdaki Maden-İş Sendikası temsilcisiyle konuşuyordum, 'tasarı kanunlaşırsa yok olacağız' diyordu. Başardınız mı bu anarşistlerin sandukasını kapatmayı?»

Asutay'ın yüzü daha bir ciddilik kazandı :

«Vallaha arkadaş, dedi, kanunu tam bir anlayışla Adalet Partili kardeşlerimizle birlikte ele aldık. Zaten hepimizin göbeğini Türk-İş kesmişti. Bu bakımdan hiç mi hiç farkımız yoktu. Sendikacılıkta biraz eskiyimdir. Bizim işçilerimizi tâ Sürücüler Sendikası'nı kurar ve yönetirkenden beri tanırım. Bilmem hatırlar mısın? Türk-İş temsilcisiyken, bütün iş kazası-

na uğrayan, hastalanıp çürüğe çıkarılan işçiler, sigorta paralarını almam için sıraya girerlerdi. Bana çok büyük itimatları vardı. Yani demem o ki, tanırım işçi kardeşlerimi. Fazla sık dokuyup ince elemezler...»

CHP Milletvekili, büyük bir ekmek lokmasını ağzına attıktan sonra, çatalını pirzolaya batırıp önündeki tabağa çekti, sonra :

«Meclis'te dinleyenleri ikna ettim, dedi. Bugün uygar milletler topluluğu içinde, soylu Türk işçisinin gerçek yerini bir kez daha belirtmek ve belirtmeyi temin edecek çok önemli bir kanunun müzakeresini yaptığımızı bildirdim. Milli varlığın dayanılacak ve korunacak en önemli değer kaynağının, yurttaşların emeği ve emeğine değen tüm harekâtının olduğuna CHP grubu olarak inandığımızı da söyledim. İşçinin en tabii hakkı olan âdil bir ücret almasını sağlamak görevimizdir, dedim. Çalışanla çalıştıran arasında doğan anlaşmazlıkları, demokratik esaslara bağlı yollarla çözümlemenin zaruretini ifade ettim. Kinleri sevgiye, düşmanlığı dayanışmaya, karşı karşıya olanları yan yana getirmeye sarfettiğimiz büyük gayretin eseridir bu tasarı, dedim. Biliriz, demokratik düzende tüm ayrıntılarıyla kendini kabul ettiren Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Türk işçisini daha iyi yarınlara ve düzene kavuşturacak bu kanunun Yüce Meclis'te tüm ayrıntılarıyla kabul edileceği kanaatini taşıdığımızı açıkladım. Tasarı kabul edildi arkadaşlarım. Böylece yalnız Türk-İş kalacak, bütün işçiler Türk-İş içinde kaynaşacak... Tabii aidat gelirimiz de, dış yardımlar da artacak. Daha müreffeh bir Türk-İş topluluğu oluşacak. Hadin, şerefe, şerefe arkadaşlar, şerefe...»

Yap-satçı müteahhit sordu:

«Sendikalar Kanunu vardı zaten. Biz sigortaya bildirim yapmıyorduk ama, işçilerimin Allahları var,

haklarını bitamam veriyorduk. Niçin değiştirdiniz kanunu?»

Taksi şirketi sahiplerinden genç kapitalist, garsona birer porsiyon balık ısmarladıktan sonra :

«Sahi, dedi, kanunu niye tadil-madil ediyorsunuz?»

Burhanettin Asutay, su içip boğazını yağladıktan ve avucuyla alt dudağının içini sıvazladıktan sonra

«Efendim, dedi, Sendikalar Kanunu'nun yedi yıllık uygulaması oldu. Birçok aksaklıklarının ve boşluklarının bulunduğu anlaşıldı. Yılların ortaya çıkardığı noksanları bertaraf etmek maksadı ile CHP milletvekilleri olarak bizler bir kanun teklifi yapmış, hükümetimiz bu görüşe yakın bir kanun tasarısını Yüce Meclis'e sevketmişti. Teklif ve tasarılar Geçici Komisyon'da titizlikle incelenmiş, işçi, işveren yetkililerinin görüşleri alınmış, müşterek bir anlayışla müzakereleri yapılan teklifi Yüce Meclis'e takdim etmiştik. Kuvvetli bir sendikacılığın toplumsal hayatımızda bir denge unsuru olacağına inanıyorduk. Sendikacılığımızın güçlü hale gelmesini, bu yeni tasarı ile sağladık. Menfaatler arasında âhenk yaratmak ve denge kurmak zorunluğu vardı. İşçi ile işveren memleketin kalkınmasına menfaat çatışması halinde değil, menfaat dayanışması halinde olduklarında hizmet edebileceklerdir. İşçi ile işveren eğer aralarında menfat çatışması yerine, böyle bir menfaat dayanışması kurarlarsa, iktisadi kalkınma çabasının birçok toplumda açtığı sosyal yaradan Türk toplumu masun olacaktır. Türkiye'de sosyal adalet, içtimai adalet dediğimiz şeyin, bir sınıfın elinde bir başka sınıfa karşı mücadele bayrağı olmayan, milli bir dava haline gelmesini ve görülmesini...»

Boğazı kuruduğu için rakı kadehine elini uzatan Asutay, «müsaadenizle» diyerek iki üç yudum içti, balıktan büyükçe bir lokmayı çatalına takarak yedi ve :

«Nerde kalmıştım?» diye sorunca hiç bir yanıt

alamadı. Belleğini yokladı, elini alnında gezdirdi, dudağını yaladı :

«Hatırladım, dedi, milli bir dava diyordum, evet, içtimai adalet yolunda bu amacın milli bir dava haline gelmesini ve görülmeslni Türk işçileri ve Türk sendika yöneticileri istemektedir. Türk toplumunda kölelik geleneği yoktur. Türk toplumunda aristokrasi geleneği de yoktur. Bu geleneğin yokluğundan, Türkler için haklarda eşitlik duygusu tabiatlarının ayrılmaz bir unsuru haline gelmiştir. Bu geleneklerin yokluğundan Türk toplumu sınıf ayrılıkları şuuru ile, insanlık onurunu zedeleyici bir şekilde bölünmek talihsizliğinden bugüne kadar kurtulmuştur. Sınıf ayrılıkları şuuruna dayanan tehlikeli ve yıkıcı akımlardan, Türkiyemiz onun için bugüne kadar masûn kalmıştır.»

Masadakiler, hayran hayran, ağızları açık şekilde dinliyor, ayakta duran garson da bir şey anlamadan bu lâf kalabalığına kulak veriyordu. Asutay, kendini tutamıyor, boyuna konuşuyordu :

«Kendi tarihimizden devraldığımız bu müstesna talihi, iktisadi düzenimizde ve çalışma hayatımızda iyi değerlendirmesini bilerek, Türkiye için demokratik düzen içinde ve sosyal adalet zemini üzerinde kalkınmanın hiç de güç olmadığı görülecektir.»

Yap-satçı müteahhit, bir yudum rakı alıp kadehi boşalınca yeniden rakı doldurduktan sonra, ortaya doğru konuştu :

«Demek artık her şey halloluyor. Daha bu ay başında Ambarlı Tesis Grup Müdürlüğü'nde 700 işçi işbaşı yaptıkları halde üretime geçmediydi. Demek artık bu taşkınlıklar olmayacak, ha?»

İzmir milletvekili, bir komutan edasıyla :

«Hayır, olmayacak!» dedi. Geçen gün biz Ankara'dayken Üstünçelik ve İtan Firmalarının ortaklığındaki Galvaniz Fabrikası'nda çalışan 400 işçi fabrikayı işgal ettiler. Neymiş, işveren üç işçinin işine

son vermiş... Olabilir. İşveren de bu memleketin kanunlarının himayesinde değil mi arkadaşlar? İşverene bu hak, İş Kanunu'nca tanınmış bulunuyor. Peki, işveren kendi haklarını kullanmasın mı? Olur mu bu arkadaşlar? İşte bu yeni kanun bu taşkınlıkları sona erdirecek, memleket güllük gülüstanlık olacak. Hadin içelim, şerefinize...»

Taksi Şirketi yöneticisi genç, soru dolu bakışlarla Asutay'a bakınca, zeki milletvekili, çatalını bırakıp:

«Bir şey mi soracaktın dostum?»

«Evet ama, bilmem minasip alır mı?»

«Sor bakayım, evvel Allah altından kalkamayacağımız soru yoktur.»

«Şunu diyecektim, gazetelerde okudumdu, geçenlerde Orman Başmüdürlüğü emrindeki Gülek bölgesinde, bilirsin ya, bizim taksiler oraya da müşteri götürür, evet Gülek bölgesinde 500 işçi hem ücretlerinin geç verilmesini, hem de İş Kanunu'nun kendilerine uygulanmamasını protesto ettiler. Peki, İş Kanunu işverenlere haklar tanıyorsa, işçiler niçin bu kanunun uygulanmasını istesinler? Bunu anlayamadım da...»

Asutay, İş Kanunu'nun hem işverene, hem işçiye bazı haklar tanıdığını anlatmaya başlamadan boşalan rakı şişesinin yenilenmesini istedi...

İstanbul'a dönen TİP Milletvekili Rıza Kuas, Lastik-İş Sendikası'nın yöneticileriyle ve bir gazeteci arkadaşıyla Yeşilköy'deki bir lokanta'da oturup sohbet ediyordu. Kuas, Meclis'te, yeni yasa tasarısı aleyhinde en sert ve en gerçekçi konuşmayı yapmıştı. Vicdanen kendisini rahat hissediyordu. Genç ve yaşlı sendikacıların bulunduğu masa, lokantanın uç köşesindeydi. Henüz müşteri de yoktu. Ötede bir masada bir bayan, kız çocuğuyla oturmuş yemek yiyorlardı. Kuas, arkadaşlarının ısrarı üzerine, Meclis'teki görüşmeler hakkında bilgi veriyordu.

«Meclis'te şunu belirttim, tutanaklar şahidim... Dedim ki; bu tasarılar çalışma hayatına çok zarar verecek... Biz burda sendika özgürlüğünü kısıcı tasarı ile vakit geçiriyoruz, ama İsviçre'de 70 devletin işçi, işveren ve hükümet temsilcileri sendika kurma, sendika seçme, toplu pazarlık, grev hak ve hürriyetlerini genişletmeyi amaçlayan toplantı yapıyor. Yani biz geri gidiyoruz. Bu kanun Anayasa'ya taban tabana zıttır, Anayasa Mahkemesi bunu geri çevirecektir. Sendika özgürlüğünü yok eden tasarılarda demokrasiye aykırı bir yönetim, bir Türk-İş diktası getirmeyi amaçlamıştır. Tasarılarla Türk-İş'e imtiyaz tanınmakta, iktidarla aynı politik ve sosyal görüşlerde olmayan, özgür düşünceyi savunan ve Türk-İş dışındaki öteki bütün sendikaları ortadan kaldırmayı istiyor.»

Genç bir sendikacı sordu :

«Demek bunları söylediniz, peki uyanmadılar mı?»

Rıza Kuas güldü :

«Onları uyandırmak için şöyle dedim : Getirdiğiniz tasarı ile en çok üyeye sahip konfederasyon, öteki konfederasyonu ve öteki sendikaları kontrol edecek. Yani en çok oy alan Adalet Partisi, öteki partileri denetleyecek. Yahut şöyle bir örnek verelim; bu tasarıdaki mantığa göre : Türkiye'de en çok işçi çalıştıran Vehbi Koç, bütün Türkiye'deki patronların hesaplarını, kitaplarını, her şeyini kontrol edecek, o ne derse onlar ona uyacak! Arkadaşlar böyle antidemokratik kanun olamaz.»

Kuas, sözü, pazar günü Lastik-İş'in binasında toplanan sendika temsilcilerinin konuşmalarına getirdi :

«Ne dedi arkadaşlarınız? Böyle demokrasiye aykırı yasaya geçit vermeyeceğiz. Sesimizi yükselteceğiz. Türk-İş, bakalım bu suçun altından kalkacak mı?»

EVLERDEKİ TARTIŞMA

Kartal Maltepe'sinde deniz gören üç katlı bir evin üst katında iki kız kardeş yere serdikleri dergi ve kitaplara eğilmiş, sesli sesli ders çalışıyorlardı. Saçlarını ortadan ayırmış, iki yanına beyaz kordelalar bağlanmış olanı, ilkokulun son sınıfındaydı. Küçük kardeşine hiç benzemeyen uzun boylu, esmerce olanı orta ikiye gidiyordu. İkisi de aynı halı üzerinde yere abanmış, dersleriyle uğraştıkları ve sesli sesli kitap okudukları halde ikisi de kendi seslerinden başkasını duymuyorlardı.

Uzun saçları beline kadar örgülü, kırmızı çiçekli bir basma entarisiyle mutfakta çalışan anne, iki gözlü ocakta bir yandan kurufasulyenin pişip pişmediğine ve tuzuna, tadına tahta bir kaşıkla bakarken, bir yandan fokurdayan suyu gözlüyordu.

Fasulyenin kıvamı yerinde olacak ki, tencereyi kapadı, altını söndürdü ve kaynayan suya yarım paket makarnayi boca etti. Çocukların birden

«Anne, biz acıktık!» seslerini duyunca odaya girdi :

«Acıktınız ya! Bakayım saat kaça geldi?»

Köşedeki rafta duran yuvarlak masa saati, akşamın sekizini gösteriyordu.

«Babanız gecikti, isterseniz size fasulye koyayım, onu yiyene kadar makarna da pişmiş olur.»

Küçük kız, biraz şımarıkça :

«Ben babamı beklerim, dedi, ablama koy isterse...

Ben yemem.»

«Öyle ayrı ayrı sofra kuramam, dedi anne, nerdeyse baba da gelir, hep birlikte yeriz, açlıktan ölmezsiniz ya!»

Mutfağa doğru gidiyorken kapının zili uzun uzun çaldı. Bu gelen babaydı.

Baba, orta boylu, biraz etli canlı, ama elmacık kemikleri çıkık ve yanakları çöküktü. İri elleri, kalın bileği, ona ayrı bir nitelik kazandırıyordu. Parmakları küt, tırnakları küçücüktü. İri kara gözleriyle eşine baktı :

«Geciktim biraz, dedi, nasılsınız? Çocuklar ne yapıyor?»

«İçerde ders yapıyorlar, ama az önce acıktık diye feryadı bastılar.»

«Yemek koysaydın!»

Baba, ceketini, ayakkabılarını, kasketini çıkarıp holdeki askıya bırakırken çocukları koşarak babalarına geldiler. Küçüğü kucağına alırken, büyüğü de babasının beline sarılıyordu. Anne :

«Haydi ellerini yıka da balkonda yemek yiyelim, ben masayı hemen hazırlarım.»

Yemeklerini yerlerken baba :

«Bugün arkadaşlarla önemli bir toplantı yaptık, dedi, bizim sendikayı hükümet kapatacakmış, biz yine o üçkâğıtçının sendikasına girmeye mecbur kalacakmışız. Arkadaşlar öyle anlattılar. Hayatımız pahasına kazandığımız hakları ellerimizden alacaklar, Kanun çıkardılar.»

Anne, makarna tenceresini getirmek için mutfağa giderken :

«Nasıl yaparlar bunu? Kanun, manun yok mu oldu ki?»

Baba, acı acı güldü :

«Hanım, kanun yaparak bunu sağlıyorlar. Asıl sorun burda ya... Yarın fabrikada arkadaşlarla konuşup bir karara varacağız. Böyle olmaz... Durmak za-

manı değil... Hani yılanı küçükken öldürmeli, derler. Kanun daha Senato'ya gitmeden bu hesapları boşa çıkarmalı...»

Makarnadan bir iki çatal aldıktan sonra :

«Ellerine sağlık, pek de güzel olmuş» dedi baba ve ekledi :

«Sen konu komşuya bir şey deme... Ben yarın fabrikada arkadaşları toplayıp, bugünkü konuşmaları anlatacağım. Tehlikeyi bir bir anlatacağım. Belki, mitinge gitmeden biz kendimiz bir şeyler düşünürüz.»

Çocuklar, biraz daha makarna istediler. Anne yandaki sehpadaki tencereden çocuklarına yemek koymaya kalkınca, baba

«Ben doydum, dedi. Şöyle bir uzanayım. Yarın neler konuşacağımı aklımdan geçireceğim...»

«Sen bilirsin bey, dedi hanım, ne mümkünse onu yapın, öyle sendika kapatmak, şu, bu olur mu? Üç yıl önce zar zor gündeliğine 20 lira zam almıştın. Ama bu sendikaya girdikten sonra saat ücretine 15 lira zam aldılar, çocuklar için de ayda ellişer lira mı ne verdiler, ikramiyeni ikiden dörde çıkardılar. Bu evde rahat ediyorsak, sendikanın yüzünden... Ne gerekiyorsa onu yapın ya! Öyle şey mi olur?»

İzmit'in tek katlı bir evinde ağır bir sessizlik vardı. Ayakları tutulmuş, gözlerinin feri kaçmış yaşlı bir anne, elindeki tesbihi, ayak ucuna doğru attı. Hırıltılı bir sesle :

«Naciye, Naciye!» diye seslendi.

Naciye, çelimsiz, uzun boylu, sarışın bir kadındı. Evlendiği halde annesini bırakmamış, eşiyle birlikte kaldıkları bu tek katlı, üç odalı gecekondumsu evde, ona bakmayı sürdürüyordu. Eşi, bir fabrikada çalışıyor, ama bugün nedense erken saatlerde evden çıkmış İstanbul'a inmişti. Saat dokuza geldiği halde eşi eve dönmemişti. Böyle geç kaldığı hiç olmazdı.

Çocukları olmamıştı, zaten kendisi de bir fabrikada işçiydi, annesinin torunlarına bakacak hâli yoktu. İstanbul'dan gelen trenin düdüğünü duyunca

«Herhalde bu trenle bizimki gelir» diye düşündü. Annesinin sesini duydu :

«Naciye, nerdesin, boğazım çatladı...»

Mutfakta leğende yıkamakta olduğu gömleği bırakıp odaya koştu :

«Ne var anne?»

«İlâcımın vakti geldi, hiç beni düşünmüyorsun, göğsüme yine ağrı girdi.»

Kadın, başını iki yana salladı, küçük bir ilâç dolabından öksürük şurubu çıkarıp kaşığa akıttı, annesine uzatırken kapı açıldı. Bu, İsmet'ti.

«Hanım nerdesin?»

«Geliyorum, anneme ilâç veriyorum...»

İsmet de kaynanasının kaldığı odaya girmişti zaten...

İsmet, uzun bacaklarıyla bir iki adım atınca ilâcını içen kaynanasının yanına varmıştı, elini öptü ve :

«İyisin bakıyorum, dedi, tesbih çekerken okuduğun duaların tesiri olmuş!»

Gülümsüyordu. Duaya, okuyup üflemeye inancı yoktu. Ama, bu konuda ne eşi ne de annesiyle tartışmayı sevmezdi. Varsın, inandıkları gibi hareket etsinlerdi. O, işini bilir, fabrikada çalışır, arkadaşlarına kitap verir, onların hanyayı, konyayı anlamalarına çalışırdı. İşyerinde sendika temsilcisi seçildi seçileli de izinli olduğu günler yatağına uzanır, aldığı yeni kitapları okur, notlar çıkarır, eşi «ne yapıyorsun?» deyince de «hiç» der, onunla hiç bir konuyu birlikte ele almayı sevmezdi.

«Yarın, beraber Adapazarı'na gideriz, değil mi?» dedi eşi.

İsmet, şaşırır gibi oldu:

«Ne var Adapazarı'nda?»

«Ablama gidecektik ya, kocası da seni görmek

istiyordu. Yarın nasıl olsa izinlisin. Gider, akşam yemeğinden sonra döneriz.»

«Olmaz,» dedi eşi. «Olmaz, izinli olsam da yarın fabrikaya gitmem gerekiyor.»

Canı sıkılan eşi meraklandı :

«Ne var fabrikada, izinliyken?..»

«Sen anlamazsın, ama şunu söyleyeyim, bizim sendikaları kapatacaklar. Hükümet kanun çıkarmış. Bunu önlemeye çalışacağız. Temsilci arkadaşlara durumu anlatacağım. Neye karar verirsek onu yapacağız. Belki de greve gideceğiz.»

Eşini bir telaş aldı :

«Vallaha da bırakmam, billaha da bırakmam. Biz geçen ay greve çıktık, ne oldu? Patron sendikayla anlaştı, greve çıkmayı teklif eden işçileri bir bir çıkardı. Dediği kadar zam verdi, sendikadan ayrılmazsanız sizi işe almam, dedi. Biz de hazırlattığı istifa kâğıtlarını ustabaşının zoruyla imzalamadık mı? Yoksa işsiz kalmayacak mıydım? Nasıl geçinirdik, senin maaşınla yalnız? Vallaha da gitme, billaha da gitme... Her şeyi sen mi düzelteceksin?»

İsmet, kafasına koyduğunu yapardı. Eşiyle tartışmaya gerek duymadı.

«Senin sendikan Türk-İş'e bağlıydı. Bizimki DİSK'e... Neyse, sen karışma da, hani birkaç lokma yemek yiyelim. Ne pişirdin?»

«Etli nohutla bulgur pilavı... Salata da var.»

Eşi, boynuna sarıldı ve :

«Yarın işe gitmeyeceğin değil mi? Greve filan çıkmayacaksın e mi?»

Hanımının boynuna doladığı kollarını çözdü, biraz da sinirli sinirli :

«Sen şimdi yemeğimizi koy da yiyelim, sabahtan beri iki simitleyim.»

Silahtarağa bölgesinde toprak bir yola bakan bahçede beş kardeş düşe kalka oynuyor, yarı kurumuş

dut ağacının dalını koparmaya bakıyor, en büyükleri ortaokulun son sınıfına geçmiş olanı, sert bir öğretmen gibi bağırıyordu :

«Bırakın çamurdan evcik yapmayı, vallahi babam gelince hepinizi şikâyet edeceğim. Yetti be!»

Kayalara vuran güneş, yavaş yavaş çekiliyor, çocukların oyunu, yorgunluğa dönüşürken, bahçeye bakan pencereden annenin sesi geliyordu :

«Yavrular, nerde kaldınız? Gelin gayrı... Baba da nerdeyse gelecek...»

Kalınlı, inceli, çocuk sesleri birbirine karışarak bahçeyi kapladı

«Geliyorum anne!.. Anne, bir dakika!.. Ablama bak, beni çekiştiriyor!»

Uzun boylu, kırmızı yüzlü, kestane rengi saçları kulaklarına doğru uzamış bir genç, anahtarla sokak kapısını açıp içeri adımını atınca, arka kapıdan giren beş çocuğun bağrışıyla yüreğine ferahlık geldi.

«Anne, babam geldi!» çığlıkları üzerine anne, başındaki yazmayı düzelterek kapıya koştu :

«Geciktin Kemal, dedi, çocuklar da havayı güzel buldular. Bahçede şimdiye dek oynayıp durdular.»

«İyi ettiler, dedi, benim yavrular, nasılsınız?»

Üzerine üşüşen çocuklarını okşayıp yürüdü. Bir sandalyeye bıraktı kendisini.

«Amma da başım ağrıyor, dedi hanımına, aspirin var mı?»

Etine dolgun, iri gözleri yüzünün görünümünü etkileyen kadın, biraz telaşlı telaşlı sordu :

«Mühim bir şey değil herhalde, he mi? Dur aspirini getireyim...»

Kemal, aspirini içince bardakta kalan birkaç damla suyu, en küçük kızın merakla dolu gözlerine doğru serpti. Su taneleri çocuğun yüzüne çarpınca :

«Ay!» diye bağırdı «korkuttun beni baba!»

Kemal, hemen yemeğe oturmayı önerdi ve :

«Hanım, dedi, yarın büyük kavga var... Sendika-

larımızı kapatacaklar... Biz de karşı çıkacağız... Ne olur ne olmaz, sen şu altı yüz lirayı al, koy bir tarafa. Cuma günkü avansımızdan bu kadar bir şey kaldı. Benim başıma bir şey gelirse...»

«Aman ağzını hayra aç Kemal, dedi hanımı, ne varmış ki başına bir şey gelsin?»

«Orasını ben de bilmem. Dedim ya, hükümet bize karşı, biz de kendimizi ezdirmeyeceğiz. Biliyorsun, bugün Merter'de toplantı vardı. Sendikalarımızı kapatacak, DİSK'i yok edecek yasa hazırlandığını açıkladı arkadaşlar. Biz de onlara fırsat vermeyiz, dedik. Bizim sendikalarda her şey tabandan sorulur. Biz de, yasal ne varsa yapalım dedik. Dedik ama, ip onların elinde. Bizim yasal dediğimize bakmazlar, bizi tutuklayabilirler. Biz buna da eyvallah, deriz, bilirsin, biz gölgemizin bile çiğnenmesine göz yumamayız. Onun için sen çocuklara bak. Babamı ararsın bir şey olursa. Amca çocuklarına haber salarsın. Zaten dayım buralarda. Onu görürsün. Ne ihtiyacınız olursa onlar karşılar. Beni merak etmezsin. Beş çocuğum sizlere emanet... Derslerine çalışsınlar. İşte bunlar evvel ve sonra söyleyeceklerim. Bir kavgaya giriyoruz. Sen varken gözüm arkada kalmaz. Şimdi haydi hep beraber yemeğe... Bana bir bira aç varsa...»

«Her tuttuğun dal altın olsun Kemal, sen hiç meraklanma. Mademki sen, kavgamız var diyorsun. Biz de kavganın içindeyiz. Hakkımızı yedirmeyiz, dişe diş, göze göz... Namusumuz için çalışıyoruz.»

«Yaşa be hatun!»

Kemal, biradan eşine de koydu. Sanki düğüne gidecekti, öylesine mutlu ve şendi. «Kavgamız var» demişti bir kez. Kavgada yenik düşmemeye kararlıydı.

MİTİNG KARARI VE YÜRÜYÜŞLER

Pazartesi sabahı DİSK Genel Başkanı'nın Başkanı bulunduğu Cağaloğlu'ndaki üç katlı binanın üst katına çıkan DİSK Yürütme Kurulu üyeleri, Genel Başkan'ı odasında bazı yazıları imzalarken buldular. Türkler, imza işini bitirince, DİSK Yürütme Kurulu olarak toplanacaklarını içtelefonla sekreterine bildirdi ve içeri kimseyi almamasını tembihledi. Rıza Kuas dışındaki üyeler hep bir aradaydı. Türkler, pazar toplantısında bulunmayan Genel Sekreter'e kısa bilgi verdi, işçilerin mitinge hazır olduklarını bildirdi ve bu yolda bir kararla işe başlamayı önerdi. Zaten Kemal Nebioğlu ve Ehliman Tuncer toplantıyı izlemiş, konuşmaları dinlemişlerdi. Kemal Sülker de Çarşamba günü Taksim'de miting yapılması önerisini doğru buldu. Yasaya göre Valiliğe bilgi vermek gerekiyordu. Ayrıca Miting Düzenleme Komitesi seçilecekti.

Bu işlemler karara bağlanıp, imzalanan yazı Valiliğe gönderildikten az sonra bazı gazetelerden Maden-İş Sendikası'na telefonlar gelmeye başladı. Sekreter, Başkan odasına gelerek

«Efendim, Hürriyet'ten, Milliyet'ten, Cumhuriyet'ten telefon ediyorlar. İşçiler fabrikalarda üretimi durdurmuş, yürüyüşe geçmişler. Bu konuda görüşmek istiyorlar. Hepsine toplantıda olduğunuzu söyledim. Şimdi Milliyet'ten Hasan Pulur sizinle görüşmek için ısrar ediyor...»

Sekreter hanım heyecanlıydı, soluk soluğa nefes alıyordu. Kemal Türkler, eliyle işaret ederek :

«Atlatıver dedi, 'Dışarı çıktı' de...»

Odaya Maden-İş Genel Başkan Vekillerinden Hilmi Güner girdi.

«Başkan, dedi, işçiler işi bırakmış, yollara çıkmışlar. Gazeteciler bilgi istiyor, ne dersiniz?»

Olup biten hakkında DİSK yöneticilerinin yeterli değil, hiç bilgisi yoktu. Bu bakımdan basına herhangi bir bilgi verilmesi doğru olmayacaktı. Telefonlara yanıt verilmemesi ilke olarak kararlaştırıldı. O sırada Başbakanlık odasına giren Maden-İş Genel Başkan Vekillerinden Şinasi Kaya :

«Reis, dedi, işçiler yürüyor, Arçelik caddeye çıktı. Türk Demir Döküm de öyle... İstanbul-Ankara asfaltı kapanmış. Topkapı'daki işyerleri işi durdurmuş...»

Kaya, hafifçe gülüyordu. Kemal Türkler, onun bu tavrını beğenmedi.

«Sen burda kalma, atla arabana şehri dolaş, ne olup bittiğini doğru olarak bize bildir.»

Kaya, bu tür görevleri çok severdi. Memnun memnun odadan çıktı.

Bu sırada Sekreter hanım kırıtarak odaya girdi :

«Bir sivil komiser geldi, valiliğe gönderdiğimiz miting dilekçesinin cevabını DİSK Genel Sekreteri'ne imza karşılığı verecekmiş...»

«Ben çıkayım, bakalım nedir?» diyerek dışarı çıkan Genel Sekreter, elinde sarı bir zarf ve ince bir kâğıda yazılı Valilik yanıtıyla döndü.

«Valilik mitinge izin vermiyor!» dedi.

Öğleye doğru öğrenilen bilgi şöyleydi :

Değişik işkollarındaki 18 işyerinin tüm işçileri, 15 Haziran sabahı işbaşı yaptıkları halde üretime geçmemişti. Sendika temsilcileri, bölüm ustaları kısa bir görüşme yapmış, üyesi oldukları sendikaların çalışmasını sona erdirecek, DİSK'i kapanmaya mecbur

bırakacak yasa değişikliğini protesto etmeyi uygun bulmuşlardı. İşçisi çok, etkisi büyük olan bu fabrikaların işçileri, sessizce yürüyüş yapmayı ve İstanbul halkını protestolarından haberli kılmayı en önde gelen görev bilmişlerdi. Vinylex, Sungurlar, ECA, Otosan, Silvan, AUER, AEG-Eti, Tikbaş, Doğu Galvanez, Arıtaş, Arçelik, Singer, Türk Demir Döküm, Profilo, Rabak, Magirus, Kavel, İşsan işyerlerinin işçileri kentin değişik semtlerinden yola çıkarak yanlarından geçtikleri fabrikaların işçilerini de yürüyüşlerine davet etmişti. Önceleri işyerinde iş yapmadan oturan işçiler, bunun etkisiz kalacağını görmüş ve sokağa çıkmayı hep birlikte uygun görmüşlerdi.

Böylece Eyüp, Bakırköy, Kartal, Levent ve Sağmalcılar semtlerinde tüm işçiler yürüyüşe geçmişti. Kartal bölgesindeki işyerleri işçilerinin ellerinde bayrak ve flamalar bulunuyor, bunlar da yürüyüşün amacını anlatan bezleri taşıyan işçilerin dikkat çekmesine neden oluyordu. Kartal-Ankara yolu, Yakacık kavşağında işçilerin yolu tümüyle kaplayarak yürümeleri nedeniyle kapanmıştı.

Bakırköy semtinde de Emayetaş ve onları izleyen öteki fabrika işçilerinin işi bırakıp yürüyüşe geçmeleri ilk anlarda kuşku yaratmıştı. İşçiler Bakırköy Adliyesi'nin bulunduğu ana caddeye çıkınca adliyeye baskın yapılacağı sanılmış, ama işçilerin böyle bir niyetleri olmadığı hemen anlaşılmıştı.

İstanbul, çok önemli bir gün yaşıyordu.

İktidarın ekonomik politikası, kitlelerdeki memnun olmayış halini daha da arttırmıştı. Ekonomik darboğaz içinde, kendi yöntemlerinin neden olduğu bunalım döneminde DİSK sendikalarının haklı ücret ve sosyal yardım isteklerine yanıt vermeye yanaşmayan burjuvazi, sendikalaşma ve toplu sözleşme yapma yetkisini, kolayca anlaşageldiği Türk-İş sendikalarına bırakmada yarar görüyordu. Ama işçiler,

işte buna yönelen yasal girişimi protesto için sokaklara dökülmüşlerdi. Kamuoyu, işçi direnişinin nedenlerini yürüyüşçü işçilerin ellerinde taşıdıkları döviz ve pankartlardan öğreniyordu. Ancak bunu önlemek ve dikkatleri işçi isteklerinden başka alana çekmek için Ankara'da hükümetin toplantı yapması gerekiyordu. Oysa Başbakan Demirel İstanbul'daydı ve burjuvazinin yeni istemlerini öğreniyor, partisindeki kaynaşmayı dindirmeye vakit ayırıyordu. Ama bu ortamda Ankara'da kabineyi toplamada, hatta Genelkurmay Başkanlığı'yla ilişki kurmada yarar vardı.

Görülen oydu ki, Adalet Partisi iktidarı, büyük burjuvaziyi kolluyor ve bunlarla yeni bağlaşıklık kuracak paşalarla işbirliğini düşünüyordu. DİSK'e bağlı işçilerin beklenmedik yürüyüşü, Türkiye İşçi Partisi'nin dürtüsüyle olabilirdi. Bu bakımdan hem DİSK'i, hem TİP'i bu eylemin sorumlusu gösterme eğilimi, iktidarı tutan basın organlarının yazı kurulu odalarında konuşulmaya başlamıştı bile...

Ama işçileri ne DİSK, ne de TİP bu eyleme yöneltmişti. Ekonomik zorunluklar işverenlerden hakları olan boyutta zam almayı gerektiriyordu. 1967'den bu yana, işçilerin reel ücretleri düşmüştü. İşbirlikçi burjuvazi, enflasyonun etkilerini azaltmak için işçi ücretlerini düşük tutmayı arzuluyordu. Fiat artışları sürecek, ama ücretler düşük düzeyde kalacaktı. Bunu ancak Türk-İş denetimindeki sendikalar sağlayabilirdi. Ama işçiler, giderek artan sayılarda DİSK sendikalarına kayıyor ve DİSK sendikaları da işçilere ne kadar ücret zammı istediklerini, sosyal ve yan yardımların ne ölçülerde arttırılması gerektiğini sorarak toplu sözleşme ön teklifi hazırlıyordu. Türk-İş böyle bir külfete katlanmıyor, işverenlerle önceden sohbet şeklinde yaptıkları konuşmalarla verebilecekleri ücret zammını ve sosyal yardımı belirtiyor, toplu sözleşmeler de bu düzeyde başlayıp, bu düzeyde sona eriyordu.

DİSK'in tutumu, işçi-işveren arası bu uyumu bozmaktaydı. Bunu önlemek yasa yoluyla gerçekleştirilirken işte işçiler, beklenmedik bir türde eyleme geçmiş, sokaklara dökülmüş, haklarını çiğnetmeyeceklerini bağırmaya başlamışlardı. Üstelik bu eylem, ekonomik olmaktan çok politikti, iktidara karşıydı.

İşçi sınıfının ekonomik-politik mücadelesini üstlenen sendikaların ortadan kaldırılmasını hazırlayan yasaya tepki başlamıştı. Bunun sonunun ne olacağını burjuvazi bilmiyordu. Bu bakımdan işverenler, danışmanları olan profesör ve uzmanları telefonla arıyor, ne olup bittiğini, bunun neye varacağını, bu direniş karşısındaki yasal haklarının neler olduğunu anlamaya çalışıyorlardı.

İşveren danışmanı bilim adamları, ne de olsa gerçeği söylemek durumunda kalıyordu. Bu hareket, gerçekten Anayasa'ya ve batı demokrasilerindeki sendikacılık geleneğine ters düşen bir yasadan kaynaklanıyordu. İşçiler, 27 Mayıs Anayasası'nın tanıdığı sendika özgürlüğünü, özgürce örgütlenme hakkını savunuyor, grev ve toplu sözleşme haklarının Türk-İş yöneticilerince denetimini kabul etmiyorlardı.

İşverenlere yapılan telefonlarla, işçilerin ellerindeki dövizlerde ve pankartlarda «Bağımsız Türkiye», «Amerikan Üslerine Hayır», «Sendika Özgürlüğümüzü İktidara Çiğnetmeyiz» gibi politik sloganların da yazılı olduğu duyuluyordu. Bu da işçilerin siyasal iktidara karşı bilinçle karşı çıktıklarını ve yasaya karşı olmakla da politik mücadele verdiklerini kanıtlıyordu.

Emniyet görevlileri, askeri birlikler caddelere çıkmış, kritik noktaları denetimleri altına almaya başlamışlardı. Yürüyüşün bir ayaklanma, bir çapulculuğa dönüşme olasılığını önceden yok etmek için görevlendirilen güvenlik kuvvetleri, üstlerine verdikleri telsiz bilgilerde, yürüyüşe çıkan işçilerin merkezî bir otoriteden yoksunluğunu vurguluyor, işçilerin

kendi kendilerinin yöneticisi olduğunu bildiriyorlardı. Öğle saatlerine kadar, kenti baştan başa saran yürüyüşün, nereden ve kimlerce yönetildiği hakkında hiç bir kanıt ele geçirememişlerdi. Sadece yürüyüşe çıkan kitleler içinde tanıdıkları işçileri not ediyor, resim çektiriyor ve olup bitenlerin çapulculuğa dönüşmemesine özen gösteriyorlardı. Zaten işçilerin böyle bir niyeti de yoktu. Özgürce üye oldukları sendikaların ve üst kuruluşunun kapatılması girişimine tepkilerini açıklıyorlardı.

Ekonomik iflasın eşiğine basan Adalet Partisi iktidarı, Amerikan doları ile beslenen bir işçi örgütü ile yaptığı ittifakın da işe yaramadığını öğreniyordu.

İSTANBUL'U SARSAN İLK GÜN

Telefonlar, telsizler çalışıyor, gözlemci olarak yollara çıkarılan görevliler, âmirlerinin odasına ceketlerini düğmeleyerek, kravatlarını düzelterek giriyor ve değişik haberleri, soluk soluğa, heyecan duyarak bildiriyorlardı :

- «Fabrika avlusunda beşi bir araya geldi, fısıldaştılar, ayrıldılar, az sonra bütün dairelerde işler durdu. 'Oturma Grevi' başladı. Ama bununla da yetinmediler, 'Kanun değişinceye kadar direneceğiz' diye bağırarak cümle kapısını açtırdılar, sokağa çıktılar.»
- «Maden-İş, Lastik-İş, Kimya-İş, Gıda-İş sendikalarının temsilcileri hareketi başlatmış efendim... Fabrika müdürlerinin beyanı bu efendim. Basın-İş ile Hür Cam-İş sendikaları da üyelerini sokağa çıkarmış efendim... Hayır efendim, henüz hiç bir vukuat yok efendim. Yalnız postahanelere yüzlerce telgraf verilmiş efendim. Sayın Cumhurbaşkanı'na, Başbakan Beyefendi'ye efendim, bir de Milli Güvenlik Kurulu'na efendim, protesto telgrafları vermişler efendim. Memurlar telgrafları çekmeden müdürlerine göstermişler efendim. Hayır efendim hiç bir hakaret, hiç bir suç unsuru yokmuş telgraflarda efendim... Peki efendim, bendeniz Kartal-Gebze bölgesine hareket edeceğim efendim...»
- «Dev-Genç'in tahriki var, diyorlar beyefendi, ama Dev-Genç'ten hiç kimseyi göremedik. Sıradan **işçiler, hiç bir** öncüleri, komut verenleri yok, yürü-

yorlar sadece... Çelik-İş Sendikası'nda arkadaşımız var beyefendi, ondan da bilgi alacağım beyefendi. Eyüp Bölgesi hassas beyefendi, orada bulunacağım beyefendi. Saygılar sunarım beyefendi, emriâliniz efendim. Peki efendim...»

• «Kartal'da Başbakanımızın biraderine ait olduğu söylenen Haymak Fabrikası'nda çatışma oldu efendim. Evet efendim çatışma; ölen yok şimdilik efendim. Direnişçi işçilerin çalıştıkları fabrikaları bir bir tespit ediyoruz efendim... Şimdiye kadar şu fabrikaları... Evet, bir bir söyleyeyim efendim. Başlayayım mı efendim? Peki... Türk Demir Döküm, Sungurlar, Otosan, Singer, Arçelik, Hoover, Rabak, Profilo, Philips, Elektro-Metal, Uzel Traktör, Magirus, AEG-Eti, Türk Kablo, Aygaz, Grundig, Simko, evet Simko... Sonunda 'n' yok efendim Simko... Şâkir Zümre, Auer, Çelik Endüstri... Bu kadar efendim... İşçi sayısı mı? Yetmiş, seksen bini bulur efendim... Bana bildirilenler bu kadar efendim...»

• «Direniş başlar başlamaz haberimiz olamazdı. Hayır efendim olamazdı... Müsaade buyurun, arzı malumat edeceğim... Müsaade buyurun. Şöyle olmuş efendim... Evet, Fabrika Müdürlerinden bilgi aldım, onların anlattıklarını arza çalışıyorum... Sabahleyin normal saatte bütün işçiler fabrikalara girmiş, kartlarını basmışlar. İş elbiselerini giymişler, saat ona kadar hiç bir fevkalâde hal görülmemiş, evet, hiç bir ustabaşı ve emniyet görevlileri şüphelenmemiş. Koruma âmirlerinin de ihbarı vaki olmamış. İki saat kadar sonra makineler durunca, önce arıza var, elektrikler kesilmiş hissi verilmiş. Sonra da işçiler topluca kendi dairelerinden, evet, kendi kısımlarından çıkmaya başlayınca işyeri güvenlik görevlisi Fabrika Müdürü'ne çıkmış, 'Beyefendi, işçiler işi bıraktı, hiç bir istekte bulunmadan işi bıraktılar, şimdi dışarı çıkıyorlar' demiş. Hayır fabrikalarda hiç

bir hasara sebebiyet vermemiş, hiçbir şey söylemeden evet hiç bir metalibatta bulunmamışlar, yürüyüşe geçmişler. Hayır marş söylemiyorlar. Unuttum efendim, bazı fabrikaların ana giriş kapılarına kâğıtlara, kartonlara yazılı afiş asmışlar.. Afişlere ne yazdıklarının tamamını öğrenemedik efendim. Birkaçını not ettim. Bir dakika, kâğıda bakayım da arz edeyim. Birisi şöyle efendim: 'Anayasa'ya aykırı yasa çıkaranlar işçi düşmanıdır' Evet işçi düşmanıdır yazılı. Yani milletvekilleri kastediliyor.. Orasını şu anda bilemem efendim.. iBr başkasını okuyayım: 'Sendika özgürlüğünü alanlara derslerini vereceğiz!' Evet işçiler, yani kendileri ders verecekmiş efendim... Kimlere olduğu açıkça yazılı değil efendim. Daha önemlisi var efendim. Bir beze yazılı olan afişte şunlar yazılı efendim : 'Kanunlar Meclis'ten Geri Alınıncaya Kadar Direneceğiz' diyorlar, öyle yazılı efendim... Otosan işçileri, en gözü kara olanlarmış. Yürüyüşe geçtikten sonra sırasıyla Singer'i, Devlet Malzeme Ofisi işçilerini, Aksan'ı, Eas ve Türkeli'nin işçilerini de yanlarına katmışlar... İşte bunlar, Ankara asfaltında trafiği aksatanlar... Öyle efendim, henüz bir müdahalede bulunulmadı, askeriyeden de bir emir gelmedi bu hususta... Başı boş bir sürü gibi efendim, boyuna yürüyorlar. Caddeleri boydan boya doldurmuşlar efendim...»

- «Maltepe Fabrikası, evet Tekel'in sigara fabrikası tecavüze uğradı efendim. Zorla kapıyı açtırdılar, içeri giremediler. Hayır, hiç bir ateşli silah kullanılmadı. Fabrikanın üç beş camı, atılan taşlarla kırıldı. Hayır, kurşun deliği yok efendim... İşçiler, 'biz Türk-İş'e bağlıyız, çıkamayız' diyorlar. Ben şimdi, fabrikanın itfaiye kısmından telefon ediyorum. Hayır, içeri giren olmadı. Ama dışarıdan uğultu geliyor efendim...»

- «Beyefendi, Eyüp Karakolumuz tecavüze uğradı az önce Başkomiserim. Bizim gözaltına aldığımız

birkaç anarşisti bırakmamızı istiyordu yürüyüşçüler. Gözaltına aldığımız iki işçi bir şey yapmıyordu, 'Sendikamızı kapattırmayacağız' diye bağırıyordu. Onlardı nezarete attığımız... Başkomiserim, bildiğiniz gibi değil... Sekiz on bin kişi yürüyor... Bir anda karakolun içine elli altmış kişi girdi, 'arkadaşlarımızı verin, yoksa fena olur' dediler. Canımıza kıyabilirlerdi, gözleri dönmüştü. Arkadaşlarını çıkardık nezarethaneden, alıp gittiler Başkomiserim, az önce burdan uzaklaştılar da telefon edebiliyorum... İlk tartışma, işçiler Topkapı'ya doğru yürüyüşe geçerlerken oldu Başkomiserim... Polis arkadaşlar, onları durdurmak istemiş. 'Sendikamızı kapattırmayız' diye bağıran iki kişiyi yakalayıp karakola getirdikten sonra, benimle tartıştılar Başkomiserim. Ne yapabilirdim efendim, biz dört kişiydik karakolda... Arkadaşlar tanıyor bir kısmını. Sungurlar'dan var, Elektro-Metal'den var, çoğunluk Demir Döküm'den Başkomiserim. Nezarete aldıklarımızı nasıl mı bırakırım Başkomiserim? Bir inzibat yarbayı geldi Başkomiserim, 'Bırak!' diye bağırdı Başkomiserim, hakiki yarbay Başkomiserim, tanıyorum Başkomiserim... Peki Başkomiserim, kapatıyorum efendim. Ha, bir dakika Başkomiserim, şimdi haber aldım, Gıslavet işçileri de yürüyüşe geçmiş, Eyüp yolunu kesmişler. Bütün araçlar seyrüseferi... Evet trafiği kapamışlar. Gıslavet lastik işçileri Başkomiserim. Peki, sağ olun Başkomiserim...»

• «Komutanım, durumu arzediyorum: Derby lastik işçileri, Bakırköy'e doğru yürüyor. Hayır, hiç bir silahları yok... Profilo ve Grundig işçileri de Gümüşsuyu'na doğru ilerliyor... 'Sendika Anamız, Anayasa Babamız' diye bağıranlar oluyor Komutanım. Az önce haber aldım Komutanım, Rabak işçileri de Şişli'ye doğru yürüyorlarmış... Hepsi DİSK'e bağlı sendikaların işçileri Komutanım. Tamam Komutanım.»

Değişik yerlerden telefonlar, telsizler üstlerine, yetkililere bilgi verenlerin seslerini aktarırken, değişik fabrikalarda kendine güvenen, davasına inanan işçiler görüşmeler yapıyor ve eylem öncesi konuşmalarını noktalıyorlardı.

İstanbul Valiliği'ne bildirilenler, güvenliğin polislerle sağlanamayacağı şeklindeydi. Hemen bütün fabrikalarda, işçiler sessizce işi bırakıyor; fabrika müdürü :

«Ne yapıyorsunuz?» diye sorunca sendika temsilcileri :

«İşçilerin işi bırakmaları size karşı bir hareket değil. 274 ve 275 sayılı yasalarda yapılacak değişikliği protesto amacını taşıyor.» yanıtını veriyordu.

«Fabrikaya bir zarar olacak mı?»

Sendika temsilcisinin yanıtı kesindi :

«Hayır, makinelere gözümüz gibi bakıyoruz. Hiç bir zarar gelmeyecek işyerimize...» diyorlardı. Ama sonradan caddeye çıkıyor, yolu kapıyor, önlerine çıkan fabrikaların işçilerine durumu anlatıyor, onları da işi bırakmaya davet ediyorlardı. Hiç bir fabrika işçisi

«Biz bu işte yokuz» demiyor, onlar da makinelerini durduruyor ve yürüyen işçilere katılıyorlardı. Vilayete verilen haber, heyecan vericiydi :

«İşi bırakan işçiler, yürüyüşe katılmayan işçileri tartaklıyor, fabrikayı taşa tutuyorlar... Olaylar birbirini izliyor. Kartal, Bakırköy, Levent, Sağmalcılar semtlerinde bütün işçiler, işi bırakıp sokaklara döküldüler. Hareketler yaygın bir şekilde, tahripkâr bir durumda devam ediyor. Bunların önlenmesi sağlanamazsa, çok feci neticelerle karşılaşılabilir.»

Vali, telâş içinde Hukuk İşleri Müdürü'nü yanına çağırttı. Durumu özetledi :

«Ne yapabiliriz?»

«Malumuâliniz İller İdaresi Kanunu, bize çok vâsi selahiyetler bahşetmiştir. 11'inci maddenin d fıkra-

sına göre, askerî kuvvetlerle işbirliği mümkün. Ordu Komutanı'na telefon edelim efendim, emrederseniz?..»

«Hemen...»

Haberler geliyordu :

• Kartal bölgesindeki işyerleri işçileri, caddeleri doldurmuştu. Ellerinde bayrak ve flamalarla, Ankara-Kartal yolunu kapatacak kadar ana caddeyi kaplomıştı. Bir yarbayın uyarısı duyuldu:

«Arkadaşlar, işçiler! Trafiği aksatmayınız, yürüyüşünüzü caddenin bir yanını takip ederek yapınız!»

İşçiler, bu uyarıya göre yürüyüşlerini düzenliyor ve caddenin sağını izliyorlardı.

• Saat 14.30 sıralarında, Bakırköy'deki Emayetaş Fabrikası'nın 500 işçisi yola çıktı. Bakırköy Adliyesi'nin bulunduğu caddeyi izleyerek Topkapı'ya inecekledi. Zabıta kuvvetleri, işçilerin önüne çıkarak, dağılmalarını istedi. Direnenlerden iki işçiyi alıp, karakola götürdüler. Ancak kalabalık bir işçi grubu, gözaltına alınacak işçileri, polislerden istedi, direnişin kanlı olacağını düşünen polisler iki işçiyi bıraktı.

• Anadolu yönünde Singer Fabrikası dolaylarında toplanan 3000 kadar işçi, ellerinde pankartlar ve dövizlerle Yakacık'a doğru yürüyüşe geçtiler. Asker ve polis kuvvetleri, yürüyüşçüleri dağıtmaya çalıştı. İşçiler, seslerini yükseltti :

«Kimseye zararımız olmayacak, sendikalarımızı kapatmak isteyenleri protesto ediyoruz.»

Yürüyüşçüler, Yunus Tren İstasyonu'na doğru aktı. Yolcu treni, istasyonda bekliyordu. Bir grup işçi, trene atlayarak, vagondakilere olayı duyurdu :

«Devrimci sendikaları kapatıyorlar, ekmeğimizi almak istiyorlar. Bunu protesto ediyoruz.»

Vagonlardan alkış sesleri duyuldu. İşçiler saat 16.30 sıralarında, Eczacıbaşı İlâç Fabrikası önüne

gelmişlerdi. Sivil bir polis, telefon kulübesine girerek, bir numara çevirdi. Sesi olabildiğince kısıktı

«Eczacıbaşı Fabrikası civarında işçiler, kanunsuz yürüyüşlerini sürdürüyor. İşçilerin durumunu beğenmiyorum. Anormal bir şekilde birikiyorlar. Bazı hareketlere geçebilirler. Acele edilsin...»

Durum askerî birliklere duyurulmuştu. Birkaç bölük asker, bazı binaların çevresinde güvenliği korumakla görevlendirildi...

• Saat 17 dolaylarında yürüyüşçüler, Topkapı'dan Sağmalcılar'a doğru daha büyük bir kalabalıkla ilerledi. Yol boyunca, ayrı ayrı grupların bağırışları duyuluyordu :

«Sendikalar canımız, feda olsun kanımız!»

«Anayasa değişmez, yeni yasa sökmez!»

«Demirel istifa!»

«İşçiyiz, güçlüyüz!..»

Alibeyköyü yönünde görülen işçiler, uzun bir yürüyüş kolu oluşturmuş ilerliyordu. İşçilerin sessiz ve ağır ağır yürüyüşü, bazı kişilere korku salıyordu. İşçilerin ellerindeki pankartlarda şunlar yer alıyordu :

«AP İktidarı bizim değil, işverenin iktidarı!»

«Zincirimizden başka kaybedecek bir şeyimiz yok!»

«Sendikalar Kanunu Değişikliğine Hayır!»

• Kartal'ın Soğanlıköyü'ndeki Haymak Fabrikası önüne gelen yürüyüşçüler, fabrikanın yazıhane bölümünde elleri sopalı, tabancalı bir grup işçinin beklediğini görünce :

«Bu sopalar kime karşı?» diye bağırdılar. İşçilerin birisi :

«Demirel'in kardeşi, bunları Eskişehir'den bizim için getirtti. Grev kırıcısı bunlar!»

Elleri sopalı işçilerden bir grup :

«Defolun! Geleceğiniz varsa göreceğiniz var!» diye bağırınca işçiler yazıhaneye daldı. Masa, sandalye ile üzerlerine saldıran, sopalarını kaldıran kimselerle sert bir boğuşmaya girdiler. Eli sopalı bir işçi

telefona sarılınca, yürüyüşçü işçiler telefonu kapıp yere çaldı. Üzerlerine atılan daktilo makineleri, Haymak Döküm Fabrikası'nın yazıhane camlarını kırarak caddeye düştü. Bir anda yazıhane eşyası parçalanmış, kırılmış, dökülmüştü. Eskişehir'den getirilen işçilerin başı olduğu anlaşılan iri kıyım birisine :

«Ahmet Ağabey, Uğur Ağabey! Bizi öldürecekler!» diye bağırıyor, Ahmet Ağabey de hemen tabancasına sarılıyor, ama dört beş yürüyüşçü işçi, hemen Ahmet Ağabey'in koluna, boynuna sarılarak tabancanın ateşlenmesini önledi. Yabancı işçiler fabrikanın içerisine doğru kaçışınca, yürüyüşçü işçiler, yazıhaneyi ve lojmanlardan birini aramaya koyuldular. İşçiler bol miktarda bıçak, ustura, şiş buldu ve bunları dışardaki arkadaşlarına göstermeye çalıştı. Bu sırada fabrika avlusundaki bir kaptıkaçtıya binen iki kişi, otomobili çalıştırınca, işçiler önlerini kesti. Kaptıkaçtıyı işçilerin üzerine doğru sürmeye kalkınca, yürüyüşçü işçiler daha büyük bir grup halinde, direksiyondaki kişiyi çekip dışarı aldılar, kontak anahtarını kapadılar. Bu sırada öbürünün diretmesi üzerine, araba yana devrildi ve pencere camları kırıldı.

Caddenin ötesinde bekleyen güvenlik kuvvetleri, işçilerin Haymak Döküm ve Fitting Sanayii işyerinden ayrılmalarına kadar hiç bir tepki göstermedi. İşçiler yürüyüşlerini sürdürdü.

İşçiler yürüyordu. Ellerindeki pankartlarda şunlar okunuyordu :

«Bütün kininiz işçilere mi?»

«Yaşasın İşçi Sınıfı!»

«Tüm gericiler, faşistler kahrolsun!»

İşçiler tüm İstanbul'da, Kocaeli'nde başlattıkları yürüyüşü, karanlık basmaya başlayınca sona erdirdiler ve evlerine çekildiler.

GECEYARISINA KADAR SÜREN TOPLANTI

Valilik açısından durum «çok vahimdi»:

Ankara asfaltı işgal edilmiş, trafik satlerce kapanmıştı.

Haydarpaşa-Pendik arasındaki tren hattı, işçiler tarafından kısa bir süre de olsa kesilmişti.

Başbakan Süleyman Demirel'in kardeşlerine ait bir fabrika yazıhanesi tahrip edilmişti.

115 işyerinde yetmiş bini aşkın işçi, sokaklara dökülmüştü.

Polis Karakollarına girilmiş, suçlular polisin elinden alınmıştı.

İşçiler «Demirel İstifa» diye bağırmış, bunu belirten pankartlarla şehri dolaşmışlardı.

İşçiler, Piyade Okulu'nun kamyon ve arabalarına yol verdikleri halde, özel otomobillere geçiş tanımamışlardı.

Polis ve jandarma, hareketin amacı belli olmadığı için herhangi bir müdahalede bulunmamış, askerî helikopter ve keşif uçakları yürüyüş kollarını izlemekle yetinmişlerdi.

Başbakan Demirel, olaylar hakkında geniş bilgi almış, «Ankara'dan talimat vereceğiz» diyerek Dışişleri, Ulaştırma ve Enerji Bakanları ve eşiyle birlikte Hilton Oteli'nden ayrılmış, uçakla Ankara'ya gitmişti.

İşçiler evlerine çekildikten sonra Vali, Emniyet Mü-

dürü ve öteki güvenlik yetkilileri bir durum saptaması için toplandılar. Başbakan'ın Ankara'ya giderken gazetecilere söylediği sözler, valilikçe ilk direktif sayılıyordu. Başbakan :

«Türk devleti, kanunları hâkim kılacak güçtedir, demişti. Kanunsuzluğun her çeşidinin bu zamana kadar hakkından geldik, bundan sonra da geleceğiz. Türk kanunlarının tanıdığı haklar istismar edilemez. Bu gibi hareketlerin içine girenlerin tahriklere âlet olduğu bir gerçektir. Kanunsuzluğa âlet olmanın sonu yoktur.»

İstanbul ve Kocaeli'ndeki işçi eylemleri Türk-İş yöneticilerini de şaşkına çevirdi. Bu örgüte üye sendikaların yöneticileri, grup grup toplantılar yaptılar. Metal işkolunda uzun süre Genel Başkan olarak işverenlerle anlaşan başkan, toplu sözleşmeyi imzalıyor, işçiler «gık» demiyordu. Ama şu DİSK ortaya çıktıktan sonra tüm rahatı kaçmıştı. Hatta geçen yılki sözleşmeden sonra alkış beklerken, işçiler üzerine yürümüş, polislere sığınmasaydı linç edilmiş olacaktı. Sendika binasının eşyalarını kıran, parçalayan işçiler, kendi resmini de çividen çekip camını kırarak üst kat pencereden caddeye atmışlardı. Daha işe yeni giren bir kimya işçisi resmin üstünde tepinmiş, polislerin koruması altında olduğu halde kendisine bağırmıştı :

«İşçileri satmanın cezasını daha da çekeceksin!»

Sonra hışımla üstüne yürümek istemiş, koca Genel Başkan olarak tir tir titremişti. Şimdi önem vermedikleri DİSK, bu kadar işçiyi sokağa döktüğüne göre... Sendikalarının kapısına kilit mi vurulacaktı?

Bu düşüncelerle tartışıyordu Türk-İş'te...

«Bu DİSK'cileri ibret-i âlem için asmalı!» diye bağıranlar, ateşlerini içki kadehinde söndürüyorlardı.

Türk-İş Konfederasyonu Genel Başkanı Seyfi Demirsoy da, Genel Sekreter Halil Tunç'u yanına alıyor ve İstanbul'dan ayrıntılı bilgi vermesi için Bölge

Temsilciliği'ne talimat yolluyordu. Pazartesi'ni Salı'ya bağlayan geceyarısına kadar süren toplantıda başka yöneticiler de yer alıyor, umduklarının tersi çıktığı için ne gibi önlemler alınmasını konuşup duruyorlardı.

Türk-İş'in sorumluları, Güven ve Adalet Partisi ileri gelenleriyle ilişki kuruyor, İstanbul ve Kocaeli olaylarının işçileri aldatma sonucu başladığı ve solcuların «kızıl ihtilâl» hazırlıklarının bir görünümü olduğu görüşü onlara anlatılmak isteniyordu.

Vali ve tüm emniyet görevlileri toplantıdan ayrıldıkları vakit, yoğun bir çalışmanın sinir bozucu etkisi altındaydılar. 16 Haziran Salı günü, bakalım nelerle karşılaşacaklardı. Bazı basın organları, işçilerin solcu tahriklerle sokağa döküldüğüne işaret ediyordu. Bir gazete «Aşırı solcu anarşist DİSK'in tahrik ve tertibiyle sokağa dökülen solcu işçiler fabrika bastı» diyordu. Bir başkası «Solcular, komünistler tozu dumana katıyor!» diye feryadı basıyor ve sonra «Dev-Genç milleti bölmeye çalışırken, DİSK işleri durduruyor, DİSK'in tamim ettiği maddeler, ihtilâl metodlarını andırıyor» diye manşet atıyordu. Büyük ve etkin bir gazete de aynı teşhisi koymuş «Solcuların tahrik ettiği işçiler olaylar çıkardı» diye yazmıştı. İktidarı tutan yarı resmî bir gazete «Solcu DİSK'in tahrik ettiği işçiler, 20 fabrikada dün boykota başladı» diye başlık attıktan sonra, «Kartal'da bir fabrikayı kısmen tahrip eden işçilerin kavgasında bir kişi ağır şekilde yaralandı» diye olayı abartmış, ancak yaralının ağır olmadığı, resmî makamlara duyurulmuştu. Bunların gerçekten «solcu» ve belki de «kızıl ihtilâl» peşinde olmaları ihtimali, yetkili makamların kafasına çivi gibi çakılıyordu. Ankara asfaltında, bazı önemli depo ve dairelere doğru işçilerin yürüyüşünü engellemek için askerler barikat kurmuştu, ama işçiler hep birlikte ve bir anda ba-

rikata yaklaşır yaklaşmaz ileri atılmışlar, barikatı yarmışlardı. «Silah kullan» komutu verilmediği için, asker ateş açmamıştı. Barikatın aşılmasında, kadın işçilerin de ön safta yer almasının etkisi vardı, işçiler sadece yürümüştü.

Bir yetkili, Vali'ye :

«Bunların gözü çok pek Vali Beyefendi, demişti, asker kordonunu yarıyor, fabrika kapısını açtırıyor, hiç korkmuyorlar. Bunların sendikalar yasasındaki değişiklik için yürüyüşe geçtikleri iddiası da fiilleriyle tekzib ediliyor.»

Vali sormuştu :

«Nasıl kendi kendilerini yalanlıyorlar?»

Yetkili güvenlik sorumlularından olan sivil memur:

«Demirel istifa, diyorlar. Kahrolsun Amerikan emperyalizmi, diyorlar; ölünceye kadar mücadeleye edeceğiz, diye bağırıyorlar efendim, demişti; hani sendika kanunundaki değişiklikti maksatları. Bunda Amerika'nın ne alakası var, emperyalizmin ne münasebeti var? Sonra Başbakan'ın istifası, kanunun kabul edilmiş olmasına halel getirmez ki. Bunda bir bit yeniği olduğu muhakkak Vali Beyefendi...»

Bunları anlatan, yeni yasanın Türkiye'de Amerikan tipi bir sendikacılığı amaçladığını unutuyor ve ABD'nin Türk-İş'i parayla desteklediğini, DİSK'in sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışını önlemede yarar gördüğünü bilemiyordu.

Sigarasından bir nefes çektikten sonra :

«Bir müşahedemi arz edeyim, demişti, Maltepe'yi takiben yol üzerindeki işyerlerinin işçilerini alarak Ankara asfaltına çıktıkları vakit, ben de ayağıma bir mavi pantalon, sırtıma bir montgomeri geçirmiştim. Pantalonumun arka cebine de marangoz metresini bükmüş koymuştum. Görenler, beni de işçi sanıyorlardı. Tabii yaşça onlardan büyük olduğum anlaşılıyordu ama, 'Usta da bizimle' diyebiliyorlardı. Çoluk, çocuk, kadın, kız, yaşlı, genç işçiler bir

yandan İstiklâl Marşı söyleyip Singer Fabrikası kapısının önünde birikiyor, sonra da 'İşçiler dışarı!' diye haykırıyorlardı. Polisler, Singer'in önünü tutuyordu. Fabrika idaresi kapıyı açtırmıyor, ama anarşistler 'Emperyalizme ölüm' diye, vahşi çığlıklar atıyorlardı. Peki, burada emperyalizme ölüm demenin manası neydi, yeri yoktu tabii. Demek ki, niyetlerini gizliyorlardı.»

«Sonra Singerci Işçiler dışarı çıkmış galiba?»

«Evet beyefendi, bir anda içerdeki işçiler kapıya doğru yığıldı, dışardakiler de kapıya yaklaştı. Bir anda demir kapı sanki yok oldu. İçerdekilerle dışardakiler kucaklaştılar ve yola döküldüler. Bağırıyorlardı :

«İşçiyiz, güçlüyüz... Bağımsız Türkiye... Kahrolsun faşizm... Peki, bu lafların sendika kanunu ile herhangi bir rabıtası var mı? Tabii ki olamaz...»

Fazla konuştuğu için, kül tablasında yanıp biten sigarasına bakmış, yeni bir Pal Mal sigarası yakmış, keyfine bakmıştı.

Salı sabahı uyananlar, işçilerin yine silahsız ve saldırısız olarak yollara döküldüğünü görüyor, kimi seviniyor, kimi korkuyor, kimi dükkânını açmaktan vazgeçiyordu. Bir kısım semtlerin kaldırımlarını dolduran özel otoların sürücüleri, sol ön kapıyı açtıktan sonra arabalarını her gün geçtikleri yollara değil, Kilyos'a doğru sürüyor, ya da Silivri'ye doğru yol alıyordu. Anadolu yakasındakilerin yönü, Beykoz'dan ötelere uzanıyordu.

Kendi kendilerine korku aşılıyor ve hiç söylemedikleri şarkıları bölük börçük mırıldanmaya çalışıyorlardı. Korkularının kaynağını kendileri de çözemiyordu, amaçsız olarak arabalarını İstanbul dışına çıkarırken...

TÜRK-İŞ'TEKİ TELÂŞ VE ŞAŞKINLIK

Pazartesi ikindi üzeri Ankara'ya gelen haberler üzerine, gazetecilerin heyecanı büsbütün arttı. Ankara'da da işçiler sabahın erken saatlerinde bazı gençlerle birlikte Sanayi Çarşısı'nda yürüyüşe geçmiş, ama polis kuvvetleri kısa sürede bu yürüyüşü önlemişti. Basın mensupları, 60'ı aşkın işçi ve gencin tutuklanmasından sonra olayı duymuştu. Emniyet yetkililerine durumu sordukları vakit :

«Önemsiz bir yürüyüş başlangıcı... Zaten işçilerden çok, solcu gençlerin düzenledikleri bir olay... Çoğu işçi tulumu giymiş Dev-Genç üyesi öğrenciler...» yanıtını almışlardı. Ama gazeteciler, İstanbul'dan gelen haberlerde yüz bine yakın işçinin kentin her bölgesinde yürüyüşe geçtiklerini öğrenince, bu konuda Türk-İş Konfederasyonu'nun görüşlerini öğrenmeye gerek duydular. Telefona çıkan görevli, yöneticilerin toplantıda olduğunu bildirdi ve :

«Telefonu bağlayamam. Sonra arayın!»

Gazeteci diretti :

«Ama çok önemli, biliyorsunuz İstanbul'da DİSK'e bağlı işçiler, bazı Türk-İş'e bağlı işçileri de yanlarına alarak yürüyüşe geçtiler. Olaylar yayılıyor. Acaba Seyfi Bey'in bir diyeceği yok mu?»

Telefona bakan genç :

«Zaten bu olaylar için toplantıdalar, özür dilerim

bağlayamam Başkan'a...»

Türk-İş Başkanı ve Yürütme Kurulu üyeleriyle Yönetim Kurulu üyelerinden bazıları toplanmış, DİSK'li işçilerin yürüyüşü konusunu görüşüyorlardı. Demirsoy, purosunu yakmıştı. Oda ağır bir dumanla dolmuştu. Genel Sekreter Halil Tunç'un esmer yüzü, sarı-mor karışımı bir renk almıştı. Sinirliydi ve :

«Bu olay bir tertip, diyordu. Komünistlerin bir tertibi... Amaç sendikalar kanunu ile ilgili olamaz...»

Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy :

«Bu mütalâaya katılıyorum, dedi, hadi bir ölçüde yasa değişikliği, bazı maceracıların ekmek kapısını kapayacak diye onlar mezbuhane bir gayretle işçileri tahrik edebilirler... Ama, verilen haberlere göre, işçiler fabrikaları da tahrip etmiş. Masum işçiler, ekmek kapılarını tahribe kalkmazlar. İşçilerimiz vatanseverdir, bunu yapamaz. Hele kendilerine katılmayanları dövemez, onlara hakaret edemez.»

Yönetim Kurulu üyeleri, Başkan ve Genel Sekreteri dikkatle dinliyordu. Metal işkolundaki bir sendikanın başkanı, sandalyede boyuna kıvranıyor, Türk-İş Saymanı Ömer Ergün'ün yanında pek cüce kalan görünümünü değiştirmek için ikide bir sandalyeden kalkarak söz almak istedi. Başkan da :

«Biraz bekle!..» diye sert bir ihtarda bulundu, o da geniş ağzını daha da yayarak, sırıtarak sandalyeye gömüldü. Bir başka yönetici, Karadeniz şivesiyle söze karıştı; ama Başkan, metal işkolundaki sendika başkanı gibi onu azarlamadı ve :

«Buyurun, anlatın» dedi.

«Efendim, öyle sanıyorum ki, İstanbul ve Kocaeli'nde başlatılan hadiseler, yalnız DİSK'cilerin tertibi olamaz. Buna katiyetle eminim. İşçiler cana ve mala saldırsın, yürüyüş sırasında önlerine gelene sopa sallasın, taş atsın? Olamaz! Hepimizin ekmek kapımız olan fabrikaları, hiç bir masum işçi tahribe teşebbüs etmez. Herhalde bunları teşvik edenler var-

dır ve bu muhakkaktır. Tahmin ediyorum, hayır, kesinlikle biliyorum ki, Türk Hâkimi tarafından yıllarca önce mahkûm edilmiş militan komünistlerin eseridir bunlar... Bu gibileri, Zonguldak'tan da tanıyoruz. Bizim idare ile anlaşmamızı vesile bilerek, birkaç sene önce işçileri ocaklara indirmediler ve iki işçimizin ölmesine sebep oldular. Bizim sendikamızı da tahrip ettikleri günü hiç unutamıyorum. Hatta başkanlık masasını nasıl kırdıklarını çok iyi hatırlıyorum. Ve o gün...»

Demirsoy, konuşanın sözünü kesti :

«Rica ederim, sadede gelin, mevzuumuz Türk-İş'in geleceğini de tehlikeye sokan ve tasavvurlarımızı tehdit eden, bir bakıma çıkmaza sokan hadiselerdi. Eski defterleri karıştırmayı bırakın, rica ederim...»

Bir başka yönetici :

«Arkadaşımız mühim teşhislerde bulundu. Bu hadise, mutlaka sicilli komünistlerin eseridir. Bir ihtilâl teşebbüsü, yahut bir ihtilâl tecrübesidir. Masum işçiler âlet edilmiştir. Başlatılan hadiseler, eminim ki, militan komünistlerle onların işbirlikçilerinin eseridir. Bu böyledir ve kalıbımı basarım böyle olduğuna...»

Genel Sekreter, anlatılanları dinledikten sonra :

«İsterseniz bir açıklama hazırlatayım, yarın sabah Yönetim Kurulu ile tam bir katılma ile ve İcra Kurulumuzun da, tabii, iştirakiyle toplanırız. Konuşmalardan sonra hazırlattığım açıklamaya lüzum görürse ilâveler yapar veya yeniden hazırlatırız. Efkârı umumiyeye ilânen duyururuz.»

Başkan saatine baktı... Briç salonunda bulunacağı vakit gelmişti. Purosundan son bir nefes çektikten sonra, kül tablasına sertçe basarak puroyu söndürdü :

«Sayın Tunç'un teklifi yerindedir, yarın saat onda toplanalım. Sekreter, Yönetim Kurulu üyelerine telefonla tebligat yapsın...»

Kalktı, cebinden çıkardığı 33'lük tesbihle oynaya oynaya odayı terk etti.

Salı sabahı yapılan toplantı daha heyecanlı geçti. Öğleye doğru bildiri, ya da açıklama müsveddesi hazırlanmamıştı. O sabah söylenenlerden, Yönetim Kurulu'nun olayı değerlendiren konuşmalarından da yararlanıldı. Meclis'te onaylanan tasarının savunulması da gazetelere verilecek açıklamaya eklendi. Özellikle iri kafalı, süslü cümleler söylemeye meraklı, biraz okumuşluğu ve laf üretkenliği olan birisi şu görüşün de Türk-İş açıklamasında yer almasını istedi. Şöyle dedi :

«Kanundaki değişikliğin Anayasa'ya aykırı olduğunu ve bu sebeple de Anayasal haklarını kullandıklarını iddia edenler, Türkiye'de bir Anayasa Mahkemesi'nin varlığından neden bihaber görünürler? Eğer kanun Anayasa'ya aykırı ise, bunun Anayasa Mahkemesi'ne müracaatla iptali mümkün olduğunu niçin unuturlar? Niye Anayasa Mahkemesi'ne başvurmazlar? Anayasa'ya aykırı ise, yüksek mahkeme iptal yetkisine her zaman sahip olduğundan, bu kanunu da iptal eder. Tatbikat böyledir. Tabii, Anayasa Mahkemesi'nin bu kanunu iptal edeceğine asla ihtimal vermiyorum.»

Birkaç kez, işçilerin protestosuna yol açan toplu sözleşmeleri savunmak için gittiği fabrikalarda tartaklanmasıyla ünlü, milletvekili seçilmek için yapmadığı şaklabanlık kalmayan bir yönetim kurulu üyesi aklına parlak bir fikir gelmişçesine, söz istedi. Başkan Demirsoy :

«Yeni bir görüşünüz mü var?» diye çatık kaşıyla bakınca :

«Müsaadenizle işçilere bir çağrı yapalım, diyecektim...»

«Konuşun!»

«Diyelim ki, Türkiye'yi kargaşalığa sürüklemek is-

teyenlere inanma, onların teşvik ve tahriklerine kanma, bu hareketleri düzenleyenler azınlıktadır, Türk işçilerinin büyük çoğunluğunu Türk-İş temsil ediyor ve ağırbaşlığını muhafaza etmeyi, demokrasimiz adına uygun buluyor.»

«Ne dersiniz arkadaşlar, arkadaşımızın görüşlerinden de açıklama için yararlanalım değil mi?» dedi Demirsoy.

Toplantıdakilerin hiç biri Başkan'a itiraz etmezdi, edemezdi. Bu nedenle, hepsi :

«Olur, tabii, yararlanalım, iyi olur» gibi şeyler söylediler.

Bu sırada Başkan'ın yanındaki telefon çaldı.

«Ne var?» dedi başkan ters ters... Telefondaki ses duyuluyordu :

«İstanbul'da yer yerinden oynadı... Köprüler açıldı, vapur seferleri durduruldu... Bizim Türk-İş Temsilciliği de basılacakmış... Ben binadan ayrılıyorum. Ben evden telefon ederim sonra...»

Toplantıdakiler, bir şey söylemeden birbirlerinin yüzüne bakakaldılar.

16 HAZİRAN GÜNÜNÜN GETİRDİKLERİ

Otosan Fabrikası işçileri üçer beşer, kartlarını basıp içeri girdiler. Selamlaşıp hatır sorduktan sonra genç irisi, lacivert gömleğinin kısa kollarını daha kısaltmak için uçlarını bükmüş olan sarışın biri :

«Arkadaşlar, dedi, bugün işbaşı yapmayacağız değil mi?»

Yemekhane duvarına dayanmış sigara içen bir grup işçi :

«Yapamayız,» diye yanıt verdi ve :

«Yapamayız, çünkü sinirlerimiz bozuk.»

Kalın kaşları kadar, kalın siyah bıyıklarıyla dikkati çeken karayağız bir işçi, vücut yapısından beklenmeyen ince bir sesle :

«İşbaşı yapmamalıyız; çünkü söylenenleri, bize atılan iftiraları temizlemeliyiz; varlıklı takımın yalanlarını eylemimizle yalanlamayı bilmeliyiz; bizim yakma, yıkma ile ilgili olmadığımızı kanıtlamalıyız.»

Gruptakilerden en genç görünen, ama şişmanlığı yüzünden arkadaşlarının «tombul usta» dedikleri işçi :

«Varlıklılar ne diyormuş?» diye sordu.

«Bu sabah dolmuşta duydum. Biz, bugün sokağa çıkıp zenginlerin evlerini yakacakmışız. Taş üstüne taş bırakmayacakmışız. Ordu da İstanbul'un yakılıp yıkılmasını önlemek için önümüzü kesecek, hepimi-

zi makineliyle biçecekmiş.»

Bunları söylerken hiddeti artıyor, sesi titriyor, gözleri daha irileşiyordu. Arkadaşlarından birinin uzattığı sigarayı yakıp bir nefes çektikten sonra :

«Bunların martaval olduğunu anlatmalıyız.» dedi.

Değişik işçiler, hemen aynı sözü aynı anda söyledi :

«Yürüyeceğiz!»

İşçiler, grup grup fabrikadan çıkmaya başladı.

Termo Buhar Fabrikası işçileri ve memurları, Salı sabahı belli saatlerde fabrikaya girdikleri vakit olağanüstü bir durum olduğunu sezinlediler. Fabrika Müdürü çok erkenden gelmişti. Müdür, masasında oturmamış, pencereden görülecek şekilde bir aşağı bir yukarı odasını arşınlıyor gibiydi. İdare Müdürü'nün geldiğini görünce, iç telefondan idare âmirini çağırdı :

«Gün çok kritik, biliyorsunuz, bu bakımdan işçilerimize bugün işbaşı yaptırmayalım. Fabrikayı paydos edelim.»

«Siz bilirsiniz efendim, dedi idare Müdürü, zaten bazı fabrikalar da bugün işbaşı yaptırmayacakmış. Ne olur, ne olmaz diye, işçilere ücretli izin vereceklermiş... Biz de öyle yaparız, efendim. İzninizle...»

İdare âmiri bahçeye inince, sendika temsilcisini buldu :

«Usta, dedi, Müdür Bey bugün işçilere ücretli izin verdi.»

Temsilci :

«Müdür Bey'in anlayışına teşekkür ederiz. Zaten arkadaşlar da çalışmak istemiyorlardı... Peki, biz toplanır, fabrikadan ayrılırız.»

İşçiler topluca fabrikadan çıkarken Müdür, idare âmiri ve öteki personel derin bir «Ohh» çekti.

AEG-ETİ Fabrikası işçileri, istemeye istemeye işbaşı yaptı. Arkadaşları sendika seçme özgürlüğü için haklarını ararken, kendilerinin çalışmasını doğru bulmuyorlardı. Ama, hiç kimse, hatta sendika temsilcileri bile kendilerine «Bugün çalışmayalım, biz de yürüyüşe geçelim» dememişti. Biraz huzursuz, biraz çalışmakla çalışmamak arasında bocalarlarken, kapıda bir grup işçinin «İşçiler dışarı» diye bağırıştıklarını duyar gibi oldular. Sesler gittikçe yakınlaştı

«Sendikamızı kapatamazlar, işçiler yürüyüşe...»

Zaten tedirgin durumdaki işçiler işlerini bıraktılar. Fabrikadan çıkanlarla, başka fabrikalardan gelen işçiler, 2000 kişilik bir kitleye dönüştü. Gebze'ye doğru yürüyüşe geçtiler... Alanda bulunan Atatürk Büstü önünde toplandılar. Hiç birine hiç kimse bir şey söylemediği halde hepsi de saygıyla durdular ve hep birden İstiklâl Marşı'nı söylemeye başladılar

«Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son
ocak...

Ve işçiler, Ankara asfaltına doğru ilerlemeye başladılar. Yolun bir yanında, başlarında subayları olduğu halde bölük bölük askerler de yürüyordu. Ne işçiler herhangi bir olaya meydan bırakıyor, ne de kendileri olay çıkaracak bir tavır alıyordu. Büyük işçi kolu Çayırova'ya geldiği vakit, biraz yorulmuştular. Durakladılar. Bu sırada sendika temsilcisi olduğunu bildirerek konuşmaya başlayan bir işçi :

«AEG işçileri arkadaşlarım, dedi, vakit ilerledi. Bizim fabrikanın işçileri bu tarafa gelsin... Burda toplanalım.»

Kalabalık içinden sendika temsilcisinin bulunduğu noktaya doğru koşuşmalar oldu.

Gıslaved Fabrikası'nın büyük çoğunluğu kadın olan işçileri, sabahleyin işbaşı yaptılar. Ama bir gün ön-

ce, işçilerin çeşitli fabrikalarda işi bırakıp yürüyüşe geçtiklerini sabahleyin okudukları gazetelerden anlamışlardı. Kendileri de üyesi oldukları Lastik-İş Sendikası'nın varlığı yüzünden pek çok haklara kavuşmuştu. Şimdi sendikalarını kapatmayı amaçlayan bir yasanın Meclis'te kabul edildiğini öğrenmiş ve içleri sızlamıştı. Birbirlerine :

«Biz de sendikamızı savunalım, yürüyüşe çıkalım mı?» diye soruyor ve ne evet, ne hayır yanıtı alıyorlardı. Ama çalışmaları gönülsüzdü. Bir süre geçtikten sonra, fabrikanın önünde büyük bir işçi kitlesinin toplandığını anladılar. Dışardan sesler geliyordu

«Sendikacı olmanın onurunu ayaklar altına aldırmayacağız! Yürüyecek, sendikamızın kapatılmasını protesto edeceğiz!»

Kadın işçilerin tüyleri diken diken oldu. İçlerinden bir ses :

«Sen de katıl!» diye aynı sözleri yineliyordu.

İşleri bırakacaklardı. Zaten fabrika çevresini saran büyük bir işçi kitlesi :

«Bacılar, kardeşler, birlikte yürüyelim, sendikalarımızı koruyalım! »diye haykırıyordu. Ses toktu, dostçaydı ve haklılığın verdiği bir cesaretle tekrar duyuldu :

«Ablalar, kardeşler, hep beraber yürüyelim!»

Gayrı durmak olmazdı. İşçiler işlerini bıraktılar. Giyindiler ve erkek arkadaşlarından ayırt edilmeyecek bir kararlılıkla yürüyüşe geçtiler. Yürüyüşü kimse yönetmiyordu. Ama işçiler, aynı duygular ve aynı amaçlarla yürümenin verdiği bir bilinçle caddeleri kaplıyordu. Bir ara, sekiz on kişilik bir grubun toparlanıp bağırdıklarını duydular :

«İşte Adalet Partisi'nin ilçe binası, hücum!»

On kişi kadardılar. Ne Gıslaved işçileri, ne de ötekiler bunları tanımıyorlardı. Sendika temsilcileri ve önde gelen işçiler hemen Adalet Partisi ilçe binası-

na doğru koştular :

«Ne yapıyorsunuz? Bizim yakmayla yıkmayla işimiz yok, çekilin burdan!»

Ve işçi olmadıkları anlaşılan kişiler süklüm püklüm, ellerindeki taşları yere atıp topluluktan ayrıldılar.

İşçi yürüyüş kolundan bazıları :

«Haklıyız, güçlüyüz!» diye haykırıyor, bir kısmı da

«Sendikalarımızı kapatamazlar!» diye, başka bir haykırışla onlara yanıt veriyordu.

Yürüyüş kolu Dörtyol'a gelince, bazı işçi temsilcileri

«Dağılalım arkadaşlar!» diye seslendiler.

Kadın işçiler de, başka fabrikaların işçileri de sessizce ayrı ayrı sokaklara doğru ayrıldılar.

Geniş bir işçi kolu, Cağaloğlu'na girdi. Birçok gazete yönetim yerinde telaş başladı. Acaba işçiler, aleyhlerine yazılar ve fıkralarla çıkan sayılarını okumuş, kızgınlıkla matbaalarına saldıracaklar mıydı? Hemen telefonlara sarılıp durumu Vali'ye, Polis Müdürü'ne duyurdular ve korunmalarını istediler. Oysa işçilerin hiç biri, haksız yere suçlandıkları yazıları anımsamıyorlardı bile...

Askeri birlikler, tanklar ve öteki araçlarla vilayet binasını herhangi bir saldırıya karşı korumakla görevlendirilmişti. Bazı basın merkezleri de sivil ve resmî polislerin gözetim ve denetimi altına alınmıştı. En büyük korku, Silahtarağa'daki elektrik santraline bir sabotaj yapılması ihtimalinden kaynaklanıyordu. Ama işçiler, bu tür bir tutumu, bir eylemi akıllarının köşesinden bile geçirmiyorlardı. İşçiler Cağaloğlu'nda yoğun bir kitle oluşturdukları vakit İçişleri Bakanı, Valilik'te telsiz merkezinde, olup bitenleri izliyordu. Askerî birlikler, valiliğin çevresini tomson tabancalarını ateşe hazır duruma getirerek koruyorlardı. Tanklar da her yönden gelebilecek saldırıyı,

hemen o anda geri püskürtecek güçte ve durumdaydı.

Sultanahmet meydanından Cağaloğlu'na doğru kayan işçi kolu, askerlerin barikatıyla karşılaştı. Kısa sürede hiç bir çatışma olmadan barikatı geçen işçiler, Valiliğe doğru ilerlediler. Binadaki bazı görevliler, kendilerini korumaya hazır bir psikoloji ile sarsılmıştı; nereye saklanmaları, ya da kendilerini nasıl korumaları gerektiğini düşünürlerken, işçiler cadde üzerinde

«Ordu-işçi el ele!» diye haykırdılar.

Tetikte bekleyen subaylar da, erler de bu güven dolu sesle ürperdiler. Askerî keşif uçakları, valilik binasının üstünden geçti. İşçiler uçaklara bakarak yine haykırdılar

«Demirel istifa! Ordu-işçi el ele!»

Ayrıca bir grubun sesi yükseldi

«Anayasa için el ele, onu tanımayan hergele!»

Ve işçi yürüyüş kolu, Eminönü'ne doğru ilerledi.

İçişleri Bakanı, haberi alınca terini sildi, boşalmış kahve fincanından bir yudum almak için elini uzattı, sonra :

«Bitirmişiz bile...» diye söylendi.

Galata köprüsü açılmıştı. İşçiler Karaköy'e doğru ilerleyemediler. Hal'e doğru yürüdüler. Hal dolaylarındaki büyük gıda madeleri satıcıları kımıldamadan ve yürekleri hızlı hızlı çarparak, kalp atışlarının sesiyle ürpererek işçilerin geçişini beklediler. Açık kasaları kilitleyenler, altın dolu kutuları sucuk kangalları altına yerleştirenler sapsarıydı. Ama işçilerin ne altınla, ne kasaya kilitlenen banknotlarla ilgilileri, onlara karşı bir edinme isteği yoktu. Düşündükleri tek şey, sendikalarının kapatılmasını amaçlayan yasa ve grev yapma haklarının sona erdirilmesine yol açacak olan tek konfederasyon diktasının hazırlığını bozmaktı.

İşçiler Unkapanı'na çıktıkları vakit, buradaki köprünün de açıldığını gördüler. Bunun üzerine Saraçhane'ye doğru ilerlediler. Vakit ilerlemişti. Zaten amaçları yürüyüş olduğundan, yeteri kadar da yürümüş ve yorulmuşlardı. Yönlerini Fatih'e çevirdiler. Oradan Topkapı'ya çıkacak ve işyerlerine dönecek, ya da doğruca evlerine varacaklardı.

Kadıköy'deki yürüyüşler hakkında çeşitli haberler dolaşıyordu :

«Kaymakamlık binası ateşe verildi...»

«Bağdat Caddesi'ndeki evlere saldırıyorlar, ölenler var!»

«Kuşdili'nde büyük çatışmalar oldu. Onlarca kişi öldü...»

«Bahariye Caddesi'ndeki bankalar, saldırı ve yağmayı önlemek için kapatıldı...»

Ama bunları yayanlar, olayların akışını bilmeyenlerdi. Ve işçilerin hiç birinde silah yoktu, hiç biri saldırıyı, bankaların semtine bile uğramayı düşünmemişlerdi.

Bütün Türkiye, İstanbul ve Kocaeli'nde işçilerin yürüyüşüyle ilgili çok değişik haberler aldıkları için, kuşkulu dakikalar yaşadı. Ankara'da hükümet ve Çankaya abartılarak verilen bilgileri dinlerken, beklenmedik bir olayla, daha doğrusu olaylar zinciriyle karşılaştıkları için sinirliydi; gerçekleri anlama ve kavrama yerine abartılarak verilen haberlerin kendilerinde yarattığı korkuyla, sert, daha sert önlemler için neler yapılacağının planlarıyla uğraşıyorlardı.

BARİKATLAR AŞILDI

Fabrikalarda işbaşı yapmadan yürüyüşe geçen işçiler, işçi marşları söyleyerek ilerliyordu. Polisler, köşe başlarını tutmuştu. Sivil polisler işçi kalabalığının arasına karışmış, söylenenleri dinliyor, bu eylemi kimin kararı ile başlattıklarını anlamaya önem veriyorlardı. Bir de hangi fabrikalar yıkılacak, kimler öldürülecekti? Sivil polisler, bunları anlamak için kendileri de sendikacı imiş gibi konuşkan sandıkları işçilere yaklaşıyor ve soruyordu :

«İlk hangi işyerini, patronunun başına yıkacağız?»

Soruyla karşılaşan ince dalan, pembe yüzlü, sarımsı saçlı genç işçi, iri kalın parmaklı eliyle, soru sahibini şöyle bir itti :

«Ne diyorsun sen be? Hangi işyerindensin?»

«Ben mi? Ben Üç Nal Lastik'ten, yeni girdim...»

«Üç Nal Lastik yürüyüşte değil... Sendika temsilciniz kim?»

Hem konuşuyor, hem ilerliyorlardı. İri elli, kalın parmaklı işçi, soruyu yönetenin koluna girmişti. Sorusunu yineledi :

«Sizin sendika temsilciniz kim?»

«Ben yeni girdim işe, daha tanımıyorum...»

İşçi kalabalığı Topkapı surlarına yaklaşıyorlardı ki, sivil polis, hemen kolunu kurtararak :

«Benim hanım da gelmiş, şurda...» diye işçinin yanından kendini kurtardı ve yürüyüşçü işçilerin ara-

sından, durakta araç beklemekte olan beş altı kişilik kadın grubuna doğru koştu.

Topkapı çevresindeki işyerlerinin işçileri, sekiz on kişilik yürüyüş kolu oluşturmuştu. Surların önünde bekleyen başka gruplar, hemen birbirleriyle kaynaştılar. Şehremini'ne doğru ilerlediler. Burada, polis kordonu yolu kesmekle görevlendirilmişti. İşçiler, Aksaray yönüne bırakılmayacaktı. Polise, işçilerin Aksaray çarşısını yağma edeceği bildirilmişti. İşçiler, polis kordonuna yavaşça yaklaştı.

Pencerelerden bakanlar, bir anda Şehremini'nin kana bulanacağını, silah seslerinin her an patlayacağını sanıyorlardı. Pencereden sarkan mavi eşarplı, gözlüklü bir kız, elindeki çiçek buketini caddeye doğru fırlatıp attı. Başı siyah eşarplı, gözlüklü, iri yarı bir kadın, hemen kızın koluna yapıştı ve

«Gir içeri, diyorum sana! Şimdi kurşunlar vızır vızır buralara kadar gelecek, gebertecek seni, gir içeri...» diye bağırdı.

Polislerle işçiler, birbirlerinin nefeslerini duyacak kadar göğüs göğüse gelmişti. Derin bir sessizlik egemendi. Bir anda işçiler, hızla iki polis arasındaki boşluğa daldılar ve Fındıkzade'ye doğru koşar adım ilerlediler. Polisler ne yapacaklarını şaşırdı. Bir görevli, hemen telsizle durumu merkeze bildirdi.

«İşçiler, polis kordonunu bir anda yarıp geçti» derken ağlar gibiydi. Sesi titriyor ve başka bir şey söyleyemiyordu.

Hızlı adımlarla Fındıkzade'den Vatan Caddesi'ne inen yürüyüşçülerden bir grup, «Ya özgürlük, ya ölüm» diye bağırıyor, bir başka grup da, «Bağımsız Türkiye, sömürgenler hergele» diye haykırıyorlardı.

Yürüyüş kolu, Vatan Caddesi'nden Fatih'e doğru ilerlemeye başladı. Fındıkzade'de barikat kuran askerî birliklerin iki subayı, kıtalarının başından ayrılarak birbirlerine doğru ilerledi. Gür kaşlı, uzun kir-

pikli, esmer ve sağ yanağında Diyarbakır çıbanı olan teğmen, biraz tıknazca, iri mavi gözlü, güleç bakışlarla konuşan arkadaşına :

«Ucuz atlattık, dedi, bir de şunu anladık : İşçiler orduya karşı değil, hem de kendi disiplinlerini kendileri koyan bilinçli kişiler...»

«Doğrusun, dedi güleç bakışlı teğmen, bütün söylenenleri işçilerin bizi görünce yön değiştirerek, Vatan Caddesi'ne sapmaları yalanladı. Ne ellerinde sopa var, ne bellerinde tabanca... Bu işte başka işler var teğmenim...»

«Ben de bu kanıdayım. Gerçekten bunları yürüyüşe iten bir ciddi sorun var. Yoksa başka türlü yürür, başka türlü konuşurlardı. Dikkat ettin mi? Bize dost gözlerle baktılar, hiç bir küfür, tahkir edici söz çıkmadı ağızlarından... Yirmi, yirmi beş bin işçiden birisi olsun...»

Jeep'in albay forsunu dalgalandırarak yaklaşması, subayları hemen kıtaları başına koşmalarına yol açtı.

İstanbul, İstanbul olalı böyle bir gün yaşamamıştı. Askerî birlikler Silahtarağa elektrik fabrikası, radyoevi ve verici istasyonu, büyük fabrikaları, Galata ve Unkapanı köprülerinin iki başını, banka ve büyük ticaret merkezlerinin yoğun olduğu cadde başlarını tutmuştu. Askeri uçaklar, helikopterler İstanbul göklerini bir boydan bir boya kesiyor, bazı bölgelerde uçuşu döne döne sürdürüyordu. İşçilerin, Beyoğlu semtinden İstanbul'a; Fatih ve Şehzadebaşı bölgesinden Kasımpaşa, Şişhane ve Beyoğlu semtlerine akışını önlemek için Unkapanı köprüsü açılmıştı. Kadıköy ve Üsküdar'da toplanan işçilerin vapurlarla İstanbul'a gelişini önlemek için, şehir hatları vapurları iskelelere bağlanmıştı. Galata köprüsü de açılmıştı. Karaköy'de ve Eminönü'nde, askerî birlikler mevzilenmişti.

İstanbul Valiliği'ne sabahın erken saatlerinde ge-

len İçişleri Bakanı, Vali ile görüşürken, 1. Ordu Komutanı da Valiliğe geldi. Bunu Jandarma Genel Komutanı ve ileri gelen güvenlik görevlileri izledi. Olayların gelişimi, telsiz merkezinden izlenmeye başlandı. 1. Ordu Komutanı, kendisinin bizzat olayları izleyeceğini söyleyerek karargâhına döndü ve bir helikopterle Kadıköy kesimindeki yürüyüş kolunu izledi.

Telsiz konuşmaları, dinleyenlere heyecanlı olaylar anlatıyor, olup bitenler tansiyonu daha da yükseltiyordu :

«Bir yarbay, Galata Köprüsü dubasının üstünde mahsur kaldı... Helikopter bekleniyor... Denizde hiç bir sandal yok... Helikopter bekleniyor.»

Telefonlar çalıyor ve olaylar üst merkezlere duyuruluyordu :

«Levent ve çevresindeki bütün fabrikalarda çalışan işçiler işi bıraktı, efendim. Hepsi gülerek kapılardan çıkıyor efendim... Bazılarının ellerinde, sopalara takılmış kartonlar var... Yazıları okuyamıyorum... Şimdi birisini seçebildim efendim. Şey yazıyor... 'Sendikamız anamız, feda olsun canımız'... Evet, anaları sendikaymış efendim. Birisinde de 'Demirel istifa' diye yazılı... Hepsi Tekfen Fabrikası'na doğru yürüyor efendim...»

«Komiserim, Tekfen'deki işçileri de yürüyüşe çağırıyorlar... Evet efendim, Toplum Polisi fabrikayı koruyor. Müdür Muavini Yusuf Aksu'yu görüyorum efendim. Yanında Emniyet Müdür Muavini Kenan Koç Bey de var efendim. Bir dakika efendim, Kenan Koç, işçilere bir şeyler söylüyor... Evet konuşuyor, 'dağılın' diyor, 'sonra fena olur' diyor. Evet efendim öyle diyor... İşçiler, birden toplum polislerinin kordonunu yarmaya çalıştı... Hayır, ellerinde bir şeyler yok. Bazılarının elinde sopa var, pankart astıkları sopa gibi şeyler efendim. Bizimkiler coplarını kullanıyor efendim. İşçilerden kim olursa, copları başlarına, bellerine, kollarına indiriyorlar efendim.

Kadın işçiler yerlere yıkıldı efendim. Seslerini duyuyorum, 'Yandım, yetişin' diyorlar. 'Öldürüyorlar' diye bağırıyorlar efendim. Ortalık ana-baba gününe döndü efendim. Toplum Polisi çok sert giriyor efendim. Kadın çığlıkları durmuyor. İşçiler, evlerin bahçe demirlerini söküyor; fidanları tutan çubukları da ellerine geçirip toplum polisine saldırmaya başladılar efendim... Evet, kıyasıya bir dövüş oluyor burda efendim... İşçiler daha kalabalık, yeni yürüyüşçüler de geldi efendim. Elleri sopalı, demir çubuklu işçiler çatışmadan üstün çıktı, bizimkiler hızlı koşuyor, işçiler peşlerinde efendim... Hepsi uzaklaştı burdan efendim..

Eczacıbaşı Fabrikası'nın bir odasından etrafı izleyen bir sivil polis, telefona sarıldı. Yüzü kâğıt gibiydi. Çevirdiği numara meşguldu. Kendi kendine «Allah kahretsin» dedi. Ceketinin mendil cebinden, küçük bir defter çıkardı. Masaya koydu. Yeniden numaraları çevirmeye başladı. Defteri yine cebine koydu. Sonra; sol elinin parmaklarıyla ince kaytan bıyıklarını düzeltmeye çalıştı. Birden elini yanına indirdi; telefonu ağzının içine sokarcasına :

«Beyefendi durum vahim, dedi. Arz ediyorum efendim : Toplum polisi, buraya doğru koşar adım geliyor. Bazılarının miğferleri yok başında... Ellerinde de yok. Bazıları kalkansız... Silah sesi duydum. Silah sesleri birbirini izliyor. Göremiyorum kimlerin attığını... Bizimkiler de tabanca ateşliyor. Birini gördüm. Tabancasını ateşledi ve fabrikaya girmeye çalışıyor. Evet, Tekfen'den buraya doğru geliyorlar. Yerde sürüklenen kadın işçiler de var... Bir kısım işçiler taş atıyor. Camları kırıyorlar... Bazı arkadaşlar, benim bulunduğum fabrikanın... Evet, Eczacıbaşı'nın karşısındaki bir eve sığındılar. İşçiler, polisleri dışarı çıkartmaya çalışıyor. Bir kadın, pencereden bağırıyor... Ne söylediğini duyamam tabii. Me-

safe bir hayli efendim... Evin kapısını kırdılar. Polisler, pencereden atlıyor... Bu yana geliyorlar... İşçiler, peşlerini bıraktı... Yerlerde yürüyemeyen yaralı ve belki ölü var... Bazı işçiler, yaralılarla ilgilenmeye başladı... Peki beyefendi, ben de yaralılarla ilgileneceğim.»

Yaralı polisler, yoldan geçen arabalara işaret ediyor, kendilerini hastahaneye götürmelerini istiyorlardı. Yaraları sancıyordu. Kan akışını dindirmek için, yaralarını elleriyle bastırıyordu. Yaralı işçileri, arkadaşları omuzlayarak yan sokaklarda tedaviye çalışıyordu. Bazıları, taksileri çevirerek yaralıları hastahanelere taşımayı üstlendi.

Bir kısım işçiler, Philips Fabrikası'na doğru ilerledi. Yol, askerî inzibatlarca kesilmişti. Bir jandarma subayı, sert bir uyarı yaptı :

«Hadi, dağılın bakayım! Dağılın, yoksa ateş açtırırım!»

İşçilerden bazıları, aynı anda aynı şeyi söyledi

«Burdan geçip fabrikamıza gideceğiz!»

Ve jandarma subayının yanıtını beklemeden, hızla jandarma barikatını aşıp, geçtiler.

İşçiler yürüyor; «Demirel istifa», «İşçi-köylü el ele», «Bağımsız Türkiye», «Sendikada el ele Tüm baskılar nafile» sesleri her yanı çınlatıyordu. İşçilerin yürüyüş kolunun öncüleri, Mecidiyeköy'e vardı. Orada Amerikalılara ait TUSLOG binasını görünce birkaç kişi yerden taş alarak bina camlarına atmaya başladı. Copunu çeken iki polis, işçilerin üzerine yürümeye vakit bulamadan taşların hücumuna uğrayınca ara sokaklara daldı. İşçiler de ilerleyerek Puro Fabrikası önünde biriktiler.

«İşçiler dışarı! Gel, özgürlük yürüyüşüne katıl, işçiler dışarı!»

İşçilerden herhangi bir yanıt gelmeyince, bir kısım işçiler bağırdılar :

«Sarı sendikacılara yuhhh! Sa-Rı, Sa-Rı, Sendikacı

Sa-Rı... Yuhhh!»

Birden, gür bir ses duyuldu :

«Roche işçileri geliyor!»

«Arı işçileri geliyor!»

Gözler çevrildi... Gerçekten, ellerinde sendika özgürlüğünü dile getiren dövizler bulunan Roche İlâç Fabrikası işçileri ile Arı Bisküvi işçileri, sert adımlarla geliyorlardı.

İşçiler, hep birden bir marş söylemeye başladı

Adımlar sarsıyor yeri
İşçi köylü örgütleri...

Marşı söyleye söyleye ilerleyen yürüyüşçüler, adeta gürlercesine haykırıyordu

Bugün Esir, Yarın Her Şey!
Hey! Hey! Bugün Esir, Yarın Her Şey...

İşçileri yeni bir barikat bekliyordu. Esentepe'den Mecidiyeköy'e doğru gelen gruplar birleşti. İnzibatların barikatı da hiç bir olay çıkmadan aşıldı. İmren-Baylan çikolata fabrikalarının kapıları kapatılmış, fakat işçilerin pencerelerden bakmaları önlenememişti. Yürüyüşçü işçiler, bu işyerlerindeki arkadaşlarını da yürüyüşe davet ettiler :

«Hep beraber sendika hürriyetimizi savunalım. Saflarımıza gelin!»

Fabrikalardan olumlu bir yanıt çıkmadı. İşçiler bu kez

«Yuuuuh! Yuuuuuh!» diye bağırarak yollarına devam etti.

Yürüyenler, ağır adımlarla ilerliyorlardı.

Öndekiler Gayrettepe'ye varınca, yeni bir barikatla karşılaştılar. İnzibat askerleri yolu kesmişti. Bir subay :

«Geçiş yasak!» diye bağırdı.

İşçiler, hiç bir yanıt vermedi. Bir dakika kadar durdular. Arkadan gelen işçiler, yürüyüş kolunu bir hayli güçlendirdi. Ve bir anda göğüsler öne fırladı, inzibatlar arasından rüzgâr gibi geçtiler. Vakit ilerlemişti. Durdular ve uzun boylu, boru gibi kalın ve gür sesli bir işçi

«Dağılalım!» diye haykırdı.

İşçiler onu çok severlerdi

«Peki» dediler.

İşçiler, Profilo Fabrikası'na doğru şarkılar söyleyerek dağılmaya başladılar.

KANA BULANAN YÜRÜYÜŞ

Ankara Asfaltı üzerindeki Otosan Fabrikası işçileri, fabrika avlusunda toplanıyordu. Bazı işçilerin eli, boya ile yazı yazmaya yatkındı. Bazıları, marangozhanede pankartlar için kısa, sağlam çıtalar hazırladı. Ortak bir çalışmayla pankartlar tamamlandı. İşçiler, pankartlardaki yazıları okumaya başladı

«Sendikasız demokrasi olmaz!»

«Sendikamızı kapatamazsınız!»

«İşçi-köylü el ele...»

«Hepimiz Mehmetçiğiz!»

«Bağımsız Türkiye!»

«Demirel istifa!»

«Yaşasın DİSK!»

«Ölüm var, dönüm yok!»

İşçilerin, pankartların okunması bitince hep bir ağızdan

«Yürüyüşeeeee!!!» diye haykırdılar.

Hep birden düzgün adımlarla, asfaltı kaplayan bir yoğunlukla ilerliyordu. Üsküdar'a inecek, alanda toplanıp dağılacaklardı. Fabrikadan çıkınca az sonra askerî birliklerle karşılaştılar. Yolun bir yanında bekliyorlardı. Tam teçhizatlıydılar. Subayları manevra elbiseleri giymişti. İşçilerin yürüyüşü sürerken, yol üstündeki fabrikalardan katılmalar oldu. Katılanlardan bir grup, bir marşın bazı dizelerini söylüyordu

Anamız amele sınıfıdır,
Yurdumuz bütün dünyadır bizim...

Biraz daha ilerleyince, başka bir askerî birlik yolu kapamak istedi. Ama işçiler, daha hızlı adımlarla, asker yolu tümüyle tutamadan o bölgeyi de geçtiler. Saat dokuzdu ve işçilerden bir grup :

«Üsküdar'a... Üsküdar'a!» diye bağırdı. Bazı işçiler hemen, şen bir sesle söylemeye başladılar :

Üsküdar'a geçer iken aldı da bir yağmuuur...

Arkası gelmedi. Bazı işçiler, bozuk bir ezgi ile

«Kâtip benim, ben kâtibin el ne karışır» diye şarkıya devam etti.

Şarkıyı söyleyenlerin çevresindeki işçiler gülüştüler. İşçiler yürüyordu. İki saat kadar ağır adımlarla ilerleyen işçiler, Ankara asfaltının bitimine doğru toplum polisiyle karşılaştı. Otosan işçileri, Gebze'den yürüyüşe çıkan işçilerle birleştikleri için, işçi sayısı bir hayli kabarmıştı. Yürüyüşçüler, Toplum Polisi barikatına yaklaşınca, polisin başında bulunan emniyet âmiri, işçilere seslendi

«Dağılın! Size diyorum Dağılın!»

İşçiler :

«Bırakın geçelim!» diye yanıt verdiler.

Polis şefi daha sert bir dille :

«Dağılın diyorum size... Ne laf dinlemez adamlarsınız?..»

İşçiler de sertleştiler :

«Bırakın geçelim, haklarımızı çiğnetmeyeceğiz, bırakın yürüyelim...»

Polis şefi, Otosan, Arçelik, Singer işçilerinin ön safta yer aldığı büyük işçi kitlesinin psikolojisini anlamıyor, sözlerinin tutulacağını sanıyor ve ısrar ediyordu :

«Buradan geçemezsiniz!»

İşçiler, bunun üzerine birden polis kordonuna yöneldiler ve hızla polisleri yararak ilerlediler. İlerde tetikte bekleyen askerî birlikler, gelişmeyi izlemeye koyuldu. Polisler, üzerlerine doğru yürüyen işçilerin bakışlarından öylesine korktu ki, boğazlarına sarı-

lacaklarını sanarak ellerini tabancalarına götürdüler. Daha atik çıkan bir iki toplum polisi de havaya ateş etti. Kurşun sesini duyan işçiler daha hızla yürüyünce, Emniyet Müdür Muavini Nihat Kaner, paniğe kapıldı ve ötede vakur bekleyen General Vahit Üner'e doğru bağırmaya başladı:

«Polisleri öldürecekler!»

Sesini daha yükselten polis şefi :

«Polisleri kurtarın!» diye haykırdı.

General Vahit Üner, hemen askerleri harekete geçirdi ve bölükleri, yürüyüşçü işçilerle kaçışan polislerin arasına yerleştirdi. Böylece, paniğe kapılan polislerin işçilere ateş etmesi önlenebildi. Tuğgeneral Vahit Üner, öteki Tuğgeneral Mehmet Harput'la sohbete daldı... İşçiler de, polislerin kaçıştığı Haydarpaşa Lisesi'ne değil, Üsküdar'a giden yolu izlediler.

Üsküdar rıhtım alanına yorgun inen işçiler, birkaç dakika mola verdi. Esnaf, dükkânının içinde yürüyüşçüleri gözlüyor, ne yapacaklarını bilmedikleri bu işçilerin kızgın yüzlerine bakınca ürperiyordu. Oysa işçiler, isteseler beş on adım uzağında durdukları dükkânları yerle bir edebilir, ya da hiç bir mal bırakmadan tümünü yağmalayabilirlerdi. Ama kesinlikle böyle bir eğilimleri görülmüyordu. Tıknaz, mavi gömlekli, kıvırcık saçlı bir işçi, göğüs cebinden tornavida çıkararak bir bakkal dükkânı önünde duran kahverengi uzun önlüklü bakkala yaklaşınca, adamcağızın dizlerinin nerdeyse bağı çözülüyordu. Oysa işçi, bozuk parasının da bulunduğu gömlek cebinden para alabilmek için tornavidayı çıkarmış, bozuk paraları bakkala uzatarak bir paket birinci sigarası istemişti. Bakkal, para almak istemeyince işçi

«Ne münasebet, dedi, biz sadaka, haraç istemiyoruz. Al paranı bakayım...»

İşçiler, Üsküdar rıhtım alanından Kuzguncuk'a doğru ilerlemeye başladılar.

Yürüyüşçü işçiler, Bağdat Caddesin'de ilerlemeye başladıkları vakit, birkaç polis barikatını aşmıştı. Ellerinde Türk bayrakları, flamalar ve pankartlar olduğu halde ilerliyorlardı. Zaman zaman da «Bağımsız Türkiye» diye haykırıyor, sonra da «Haklıyız, güçlüyüz, işçiyiz» diyen sesleri, caddeyi inletiyordu. Büyük apartmanların pencerelerinden bakışanları görünce de :

«Demirel istifa!» haykırışı, kükreyişe dönüşüyordu.

Bağdat Caddesi'nde görevli bir polis telsizine şöyle bağırıyordu, gözleri alabildiğine büyüyerek

«Sayın âmirim, işçiler Kuşdili'ne doğru kayıyorlar. On dört, on beş bin kadar varlar sayın âmirim.»

Telsizde bu sesler «Sayın âmir»e bildirilince, bir başka ses telsizden duyuldu

«Ben Kurmaybaşkanı... Bu adam şaşırmış... Heyecanlanmış... İşçiler ancak bin kişi kadar...»

Telsizde polisin sesi duyuldu

«Haklısınız kumandanım, yanılmışım, ancak bin kadar varlar...»

Bağdat Caddesinden geçen işçiler, alkışları tebessümle karşılıyor; selam vererek yürüyordu. Göztepe, yoldaki halkın ve apartman pencerelerinden sarkan insanların alkışlarıyla aşıldı. Feneryolu'nu geçerlerken marşlar söylüyorlardı. Kızıltoprak bölgesinden sessizce ilerlerken, uçaklar alçaktan uçuyor, yürüyüşçüler uçaklara bakıp yeniden ileriye doğru dik başlı ve sert adımla asfaltı inletiyorlardı. Kurbağalıdere'ye doğru yaklaşınca, barikat kurmuş olan polislerde bir telaş başgösterdi. Alçak sesle konuşuyorlardı :

«Gelenler çok kalabalık...»

«Biz çok zayıf kalıyoruz.»

«Silaha sarılmazsak bizi çiy çiy yerler...»

«Silah ne yazar? Üçünü beşini vurursun. sonra

senin leşini sürürler...»

İşçiler köprüye daha yaklaştı. Karşılarında toplum polisinin barikatını görünce durmadılar bile...

Polislere daha önce emir verilmişti

«Barikatı geçmeyecek işçi... Zorlarlarsa ateş açacaksınız...»

Bir grup işçinin sesleri duyuluyordu

Geliyoruz zincirleri kıra kıra hey!
Zalimlerin kafasına vura vura hey!

Bir polis şefi

«Yaklaşmayın!» diye kısılan sesiyle emir verdi...

Ancak adımların çıkardığı gürültü ve marş söyleyenlerin haykırışı, bu sesi işçilere ulaştıramadı; çevredeki evlerden işçi yürüyüşünü ve polisleri izleyenleri bir korkudur almıştı...

İşçiler yürüdü. Polisler yerlerinden fırladı ve ateş açtı...

«Vuruldum!» dedi bir işçi.

Yanındakiler hemen yaralıyı kucaklayıp bir kenara çekerken, polisler birkaç işçinin üstüne atılıp onları kıskıvrak yakaladılar ve geride bekleyen polis arabasına zorla bindirdiler... Kuşdili köprüsünde büyük bir kargaşa çıktı. Bir tabanca daha patladı. Bir işçi

«Yandım!» diye yere yıkıldı.

İşçiler, vurulan işçiyi kucaklarken öldüğünü anladılar ve bu öldürme olayı, işçileri birer pars çevikliğiyle polis barikatının üstüne üstüne yürütmeye yetti. Kurşun sesleri birbirini izliyor, çevre halkı panik içinde dükkânlarını kapıyor, evlerine çekilenler pencereleri sımsıkı örterek arka odalara koşuyorlardı.

Yürüyüşçüler, taş ve sopa bulmak için koşuştular. İşçiler, inşaatlardan ele geçirdikleri kürek, kazma, sopa, taş ve tuğlalarla kurşunları yanıtlamaya ça-

lıştı. Polisler şarjör değiştirmeye vakit bulamadan geri çekilmeye başladı. Barikat çöktü. Panik halinde kaçışan polisler ara sokaklara dalınca, o semtteki halk da panik içinde Bahariye Caddesi'ne çıkan sokaklardan kaçışmaya başladı. Polisler ve bazı kişiler, açık buldukları apartman kapılarından girerek demir kapıları kapadılar, üst kat merdivenlerine doğru koşuştular.

Birçok yaralı, arkadaşlarının kolları arasında yan sokaklarda araç ararken Kuşdili köprüsünün iki yanında iki ölü vardı. Bir işçi, bir polis...

Kuşdili bölgesindeki çatışma üzerine Kızıltoprak'a doğru koşan bir grup işçi, geride kalan ve başka bir koldan Bağdat Caddesi'ne inen işçi arkadaşlarına durumu anlatıp kamyonla gelenleri, yaralıları hastahaneye götürmeye yönlendirdi. Onu aşkın kamyon ve beş altı minibüs dolusu işçi, Kurbağalıdere köprüsüne yetiştiler.

Şehid vererek geçilen Kurbağalıdere köprüsünü geride bırakan işçiler, Altıyol'a doğru sert bakışlarla ilerlediler.

Ankara asfaltını kaplayan başka yürüyüşçüler, Üsküdar'dan Kuzguncuk'a kadar ilerledikten sonra dönmüş ve Kadıköy'e varmayı hedef seçmişti. İşçiler, bu kez Kadıköy'de varmadan İş Bankası şubesi önünde barikat kuran askerleri aştı ve hiç bir çatışmaya meydan verilmedi. Kurbağalıdere'den ilerleyip Altıyol'u geçen işçiler de Kadıköy alanına doğru yürüdü. Sol yandaki dar bir sokakta, AP ilçe binasının pleksiglas tabelası, kızgın işçilerin taşlarına hedef oldu. Binanın birkaç camı da kırıldı. Binaya girmeden ilerlediler. Üsküdar yönünden gelen grup, Dörtyol ağzında bir polis müfrezesinin mevzilendiğini gördü. Polisler, makineli tabancalarla donatılmıştı. Toplum polisi, yeniden takviye edilmişti. Gelen işçileri durdurmak için, polisler hedef gözeterek ateş açtı. İşçilerden çoğu yaralandı ve arkadaşlarının kolları

arasında geri çekilerek hastahanelere taşındı. Polisin açtığı ateş, on dakika kadar sürdü. Yan sokaklar, yaralı işçiler ve onları kucaklayan yürüyüşçülerle dolup taştı. Minibüsler çevrildi ve yaralılar Haydarpaşa Numune Hastahanesi'ne götürüldü. Polis kurşunu, bu kez işçilerden değil, esnaftan birini cansız yere serdi. İşçiler, Kadıköy alanına inmede kararlıydı. Polis kurşunlarına göğüs geren yürüyüşçüler, polisi geri püskürttü... Çekilen polisler, yan sokaklarda kendilerine geldiler.

Kadıköy iskelesi; yürüyüşçü işçilerle doldu. İğne atılsa yere düşmeyecek bir kalabalık birikmişti alanda... Tuğgeneral Vahit Üner, bir askerî araca çıkarak işçilere seslendi

«Arkadaşlar, beni dinleyin! Yasalara aykırı hareket etmeyin! Sükûnetle dağılın... Hepimiz kardeşiz. Birbirimizle ne almış vermişliğimiz var? Buradaki Mehmetçikler de sizin kardeşleriniz. Bir çatışma olursa, ölenlere yazık olmayacak mı? Beni iyi dinleyin, dağılın! Haklarınızı biz de arayacağız.»

Bu sırada, Kadıköy Kaymakamlığı'na bağlı polislerden bir grup, alandaki yürüyüşçülerden birkaçını tutarak Kadıköy Emniyet Âmirliği'ne doğru yaka paça götürmeye başladı. Bu tutum, Tuğgeneral'in olumlu konuşmasını bir anda tepkiye çevirdi. İşçiler, arkadaşlarını dayaktan ve işkenceden kurtarmak için koşarak Kadıköy Kaymakamlık binasına girdiler.

Tuğgeneral, daha yüksek sesle konuşmasını sürdürlü

«Arkadaşlar, kanun devleti olan bir memlekette yaşıyoruz. Kanunlara uymak zorundayız. Bu sabahtan beri sizlerle beraberdim. Buraya beraber geldik. Yürüyüşünüz kanunsuzdur. Ama size engel olmadık. Buraya kadar geldiniz. Haklarınızı Meclis'te arayın! Türkiye, işçisiyle, askeriyle, devletiyle tek bir gövdedir. İşçi, bu gövdenin bir koludur. Fabrikalarınıza dönün. Sokağa döküldünüz, yani bir kol, Tür-

kiye'nin bir kolu kırıldı. Elbirliğiyle bu kolu sağlamlayın. Beraber çalışalım...»

Ama Emniyet Âmirliği'ne götürülen işçilerin dövüldüğünü gören işçiler bağırıyordu :

«Arkadaşlarımızı dövüyorlar!»

İşçiler ellerine geçirdikleri taşları, Emniyet Âmirliği'nin bulunduğu kaymakamlık binasına doğru atmaya başladılar. Polis, buna ateşle karşılık verdi. Kendilerine doğru sıkılan kurşun, alandaki işçileri daha kızgınlaştırdı ve büyük bir hışımla kaymakamlığa doğru koştular.

Bu sırada, kaymakamlık binasından alevler yükseldi.

Binanın arkasında bekleyen askerler, hemen binayı kordon altına aldı. Alanın Üsküdar tarafındaki bölümünde bulunan itfaiye, yangını söndürmek için canavar düdüğünü öttürerek, çanlar çalarak harekete geçince heyecan son haddini buldu. Bu sesleri duyan Kadıköy halkı, dükkânları kapatarak, pazar yerini boşaltarak kaçışmaya başladı. İtfaiye kanpanaları yaklaşıyor, askerin tetikte ve süngü takılmış silahlarının parlayışı havayı daha da gerginleştiriyordu. İtfaiye, kısa sürede yangını söndürdü.

Polisin tutumu, ortalığı savaş alanına çevirmişti.

Vilayette toplanan yetkililer, her dakikada bir, ordu gözlemcilerinden telsizle bilgi alıyordu. Kadıköy'deki durum duyulunca, bütün polis kuvvetlerinin kendi merkezlerine çekilmesi kararı verildi. Resmî binalara, kavşaklara, önemli yerlere askerî birlikler yerleştirildi. Böylece, bütün güvenlik görevi, ordu birliklerine devredilmiş oldu. Ordu birlikleri, ateş açmama emri aldı. Yaralılar, hastahaneye rahatlıkla taşınır oldu. Ama fısıltı gazetesi, yayınını sürdürüyordu

«Duydun mu kardeş? Toplum polisinin araçlarını, işçiler Kurbağalıdere'de cayır cayır yaktı. Yalnız

toplum polisinin değil, Ankara asfaltı girişindeki Polis Trafik Bürosu da yerle bir edildi... Ankara asfaltında, Adalet Partililerin benzin istasyonu da tahrip edildi. Çok fena kardeş, çok fena...»

«Kadıköy'de ondan fazla ölü varmış... Yaralıların sayısı, yüzlerin üstünde... Bir polisin başını taşla ezmişler... Birkaç işçi yerlerde sürünmüş...»

Kadıköy alanındaki işçiler, bir süre daha bekledikten sonra :

«İşçi-ordu el ele!» diye tempo tutarak dağılmaya başladı.

Deniz kuvvetlerine ait motorlar, denizlerde devriye geziyordu.

İstanbul Radyosu, değişik gruptan kan bağışı çağrılarını yapıyordu. Olayları izlemeyenler, bu kadar kan isteğini duyunca, büyük bir çatışmanın olduğunu sanıyor; konu komşu birbirinden haber almaya çalışıyordu.

Saat 17.00'de, Kadıköy'e sessizlik çöktü.

İşçiler, fabrikalarına döndüler.

DİSK YÖNETİCİLERİ I. ORDU KOMUTANLIĞI'NDA

Salı sabahı işçiler henüz yürüyüşe geçmişlerdi ki, DİSK Yürütme Kurulu, I. Ordu Komutanı'nın gönderdiği dört albay tarafından, öğleden sonra Harbiye Ordu Karargâhı'na davet edildi. Orgeneral Kemal Atalay, kendileriyle görüşmek istiyordu. Ziyaret saati 14'tü.

Orgeneral, saat 14'te makamında yoktu. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, Genel Başkanvekili Kemal Nebioğlu, Genel Sekreter Kemal Sülker Ordu Kurmay Başkanı'nın yanında bekledi. Bir süre sonra Komutan'ın geldiği bildirildi.

Orgeneral Kemal Atalay, DİSK yöneticilerini ayakta karşıladı. Büyük salonda Komutan yerine otururken üç Kemal'e de oturmalarını söyledi. Orgeneral Kemal Atalay :

«Şimdi helikopterle Kadıköy'de keşifte bulunarak buraya geldim. Yaptıklarınızı beğeniyor musunuz?» dedi.

Kadıköy'de nelerin olup bittiğini hiç biri bilmiyordu. Türkler sordu

«Ne olmuş Kadıköy'de?»

«Sizin işçiler orduya karşı geldi, çok sayıda ölü ve yaralı var.»

Üç DİSK yöneticisi birbirlerinin yüzüne baktı :

«Sanmıyoruz... Olmaz böyle şey» dediler. Orgeneral ısrar etti :

«Helikopterle izledim. Kadıköy Kaymakamlığı önünde, daha önce Kurbağalıdere bölgesinde işçileriniz polise, askere ateş açtı. Bunlar sizin eseriniz, beğeniyor musunuz?»

DİSK Genel Başkanı, eylemle DİSK'in hiç ilgisi bulunmadığını anlattı. Genel Sekreter Sülker, işçilerin direniş nedeninin haklılığını Anayasa ilkelerine dayanarak açıkladı. Genelbaşkanvekili Nebioğlu, parlamentonun çok az bir milletvekiliyle toplanıp bu yasayı çıkardığını belirtti. Ordu Komutanı :

«Olabilir, dedi, parlamento kendi kararlarına hâkim. Siz de isterseniz Anayasa Mahkemesi'ne başvururdunuz...»

«Bizim Anayasa Mahkemesi'ne başvurma yetkimiz yok» dedi Kemal Sülker... «Ancak partiler ve mahkemeler başvurabiliyor Anayasa Mahkemesi'ne.»

Orgeneral ayağa kalktı

«Köprüler açılmıştır. Deniz trafiği durdurulmuştur. Kimse bir yere gidemez. Uçaklar şehrin üstünde dolaşmaktadır. Benim yetkim olsa, sizi hemen bu kargaşanın, bu cinayetlerin sorumlusu olarak tutuklarım.»

«Öyle ise buradan ayrılmayalım. Bizi tutuklayın» dedi Kemal Sülker.

Orgeneral, gülerek :

«Bana yasadışı bir iş yaptıramazsınız. Benim, sizi tutuklama yetkim yok. Ama hükümet sıkıyönetim ilân ederse, o başka...»

Odada biraz dolaştıktan sonra da :

«Şimdi sizden rica ediyorum. Bilhassa Kemal Türkler'den rica ediyorum, bir vatanperver olarak işçilere radyo ile bir çağrıda bulunun, bu yürüyüşlere son versinler.»

Kemal Türkler atıldı :

«Yürüyüşü biz kararlaştırmadık. Biz, Çarşamba günü Taksim'de miting yapacaktık. Valilik ona da izin vermedi.»

«Siz bilirsiniz dedi Orgeneral ve İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu'nun Valilik'te DİSK heyetini beklediğini bildirdi.

Yollar kesilmişti. DİSK Yürütme Kurulu üyelerini taşıyan otomobil, yol başlarında askerî birlik komutanlarından izin ala ala vilayete varabildi. Hemen bir salona alındılar. Az sonra, gençlik liderlerinden Deniz Gezmiş, sırtında kürklü parkası olduğu halde sivil kişiler arasında odaya girdi ve yan kapıdan valinin yanına geçti. Bir süre sonra İçişleri Bakanı, Vali ve jandarma komutanı, DİSK yöneticilerinin bulunduğu salona girdiler. İçişleri Bakanı sinirliydi.

«Bu yaptığınız bir ihtilâl provasıdır, dedi. Buna hakkınız yok. Ama cezasız bırakılmayacaksınız.»

DİSK Başkanvekili Nebioğlu :

«Cezamız neyse ona razıyız. Asıl sizin partiniz Anayasa'ya aykırı yasa çıkardı. Bu yasayı Anayasa Mahkemesi iptal edecektir.»

«Tartışmaya gerek yok. Yaptıklarınızın birer cinayet olduğu ortada. Kaç masum vatandaşın canına kıydınız... Kaç masum...»

Nebioğlu, Bakan'ın sözünü kesti :

«Bizi suçlamaya hakkınız yok, suçumuz varsa mahkemelere veririz. Biz hiç bir cinayetten mesul değiliz. Öldürülenler varsa, bunların faillerinizi bulmak sizin göreviniz... Biz gidelim.»

DİSK heyeti masadan sinirli sinirli kalktı.

Valilik kapısında basın mensupları bekliyordu. Aralarında İstanbul Radyosu muhabiri de vardı. Elindeki teybin mikrofonunu Kemal Türkler'e uzattı :

«İşçi hadiseleri hakkında bize bir demeciniz olacak mı?»

Kemal Türkler, I. Ordu Komutanı'nın ve İçişleri Bakanı ile basın mensuplarının birkaç kişinin öldüğünü bildiren sözleri üzerine şunları söyledi ayak üstü :

«İşçi kardeşlerime hitap etmek istiyorum, aracı

olmanızı rica ederim. Evet, başlıyorum

«İşçi kardeşlerim! İşçi sınıfının bilinçli temsilcileri! Sizlere sesleniyorum. Beni iyi dinleyiniz. Anayasal haklarınız için direndiniz. Direniyorsunuz. Anayasamız, her türlü toplantı ve yürüyüşlerin silahsız ve saldırısız olacağını emreder. Bizler Anayasa'ya sımsıkı bağlı işçiler olduğumuzdan, hiç bir hareketimiz Anayasa'ya aykırı olamaz. Ne var ki, bizim aramıza çeşitli maksatlar güden kişiler, çeşitli kılıklara bürünerek girebilirler. Hatta, kötüsü, gözbebeğimiz şerefli Türk ordusunun bir mensubuna kötü maksatla taş atabilir, tahrikler yapabilirler. DİSK Genel Başkanı olarak sizi uyarıyorum.»

Genel Sekreter, arkadaşlarından ayrılarak bir gazete idarehanesine girdi. Kendisi de gazeteci olduğu için, yazıişleri müdürünün hemen yanına alındı. Olayların gelişimi hakkında bilgi istedi. Tecrübeli gazeteci de, kendilerine gelen haberleri bildiren yazıların provalarını haber merkezinden istedi. Sonra Kemal Sülker'e anlatmaya başladı:

«Olaylar bugün önemli gelişmeler gösterdi... Onbinlerce işçi, polisle çatıştı. Son haberlere göre, üç kişi öldürüldü; Adalet Partisi'nin Kartal ve Kadıköy binaları tahrip edildi. Kadıköy Kaymakamlık binasındaki Emniyet Âmirliği'ne götürülen arkadaşlarını kurtarmak isteyen işçiler, polisin bir araçla bazı kişileri tutuklamak için alana doğru gidişini engellemek istedi. Polis otosu ateş aldı. İçerde de yangın çıktı. Köprüler açıldı, deniz trafiği durdu. Çatışmalarda yüzden fazla yaralı var. Bazı fabrikaları, askerî birlikler kordon altına aldı. Önemli kavşaklar tanklarla çevrildi, barikatlar kuruldu. Ankara'dan verilen haberlerde işçi hareketi «ihtilâl provası» şeklinde değerlendirildi. 60 kadar işçi gözaltına alındı. Ankara'da da işçiler ve işçi tulumu giymiş gençler esnafla çatıştı. Kocaeli'nde de yürüyüşe geçildi. İstanbul

ve Kocaeli'nde hayat tümüyle felce uğradı. Herkes panik halinde evlerine çekildi. Haberler böyle...»

Kemal Sülker :

«Bunlara polisin tutumu neden olmuştur, sanırım. İşçilerin askerle çatıştığına inanamıyorum.»

«Gazeteye gelen haberler böyle... Belki siz haklısınız...»

«Acaba köprüler açıldı mı? Ben Kadıköy'e geçecektim de...»

Gazete Yazıişleri Müdürü, istihbaratı telefonla aradı. Köprünün açılıp açılmadığını öğrenmelerini istedi.

DİSK Genel Sekreteri, haber provalarını okurken güldü. Yazıişleri Müdürü :

«Neye güldünüz?»

«Güven Partisi Genel Başkanı Feyzioğlu'na güldüm. Demeç vermiş, DİSK tehlikeli maceraya girişmiş imiş... DİSK aklını peynir ekmekle yemedi. Olaya şu AP-TİSK-Türk-İş üçlüsü kapı açtı, hukuk profesörü Feyzioğlu bunu söylese ya... Söylemez. Çünkü kendisi de burjuva... Burjuvazinin işçi sınıfını sömürüsüne katılıyor, onun için böyle konuşuyor. Peki Türk-İş'e ne oluyor? Seyfi Bey, iyi bir emperyalist sözcüsü oldu çıktı... DİSK'in gayesi, kardeş kavgası yaratmakmış... İşçi sınıfı kardeştir, birbiriyle kavgaya tutuşmaz. Tutuşsa tutuşsa, emperyalist maşalarıyla dövüşür... Neyse... Bunlar sonra konuşulacak şeyler...»

Telefon çaldı. Yazıişleri Müdürü :

«Peki, teşekür ederim,» dedi ve ekledi :

«Galata Köprüsü şimdi açılmış...»

Kemal Sülker kalktı ve :

«Teşekkür ederim...» dedi.

Cağaloğlu'ndan Karaköy'e giderken, yollar bir hayli kalabalıklaşmıştı. Herkes Salı günü olaylarını konuşuyordu. Söylentileri yineliyor ve sıkıyönetim ilân edileceğini duyduklarını bildiriyorlardı birbirine...

ANKARA'DA HEYECANLI ZİYARETLER

Başbakan Demirel'e verilen raporlar, İstanbul'da ve Kocaeli'nde işçilerin devlete başkaldırdığını anlatır şekilde idi. Sendikalar Yasası'ndaki değişiklik, bu raporlarda bir «bahane» diye belirtiliyordu. Demirel, okuduğu rapor ve kendisine söylenenleri düşünerek alnını oğdu ve bir sonuca varabilmek için, Bakanlar Kurulu'nu toplamayı gerekli gördü. Salı günü verilen bilgiler yüzünden, bunun dışında bir çözüm düşünemiyordu.

Bakanlar Kurulu, öğleden sonra toplantı yaptı. Toplantıdan sonra Başbakan Demirel, yanındaki Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanı Korgeneral Fuad Doğu olduğu halde, Çankaya köşküne giderek Cumhurbaşkanı Sunay tarafından kabul edildi. Cumhurhurbaşkanı'na bilgi verdikten ve görüşünü aldıktan sonra, Bakanlar Kurulu saat 19.45'te ikinci kez toplandı. Toplantı bir saat kadar sürdü. Karar verilmişti :

Hükümet, sıkıyönetimi seçmişti.

Devlet Bakanı Turhan Bilgin, bu kararı basına ve TRT'ye açıkladı :

«Bakanlar Kurulu, bugün 19.45'te Başbakan Demirel'in başkanlığında toplanmış, İstanbul ve Kocaeli bölgelerinde cereyan eden olayları gözden geçirmiştir.

«Anayasa'nın 124. maddesi uyarınca, İstanbul ve

Kocaeli illeri dahilinde bir ay süre ile sıkıyönetim ilânına karar vermiştir.

«Sıkıyönetim, 16 Haziran 1970 Salı günü saat 21'den itibaren yürürlüğe girecektir.

«Hükümetimiz, bütün vatandaşlarımızın tahrikler neticesinde yurdumuzun bu bölgesinde bozulan huzur ve sükûnun ve kamu düzeninin yeniden tesisinde sıkıyönetim idaresine yardımcı olacağından ve maksatlı olarak çıkarılmış ve çıkarılacak çeşitli haberlere iltifat etmeyeceğinden emin bulunmaktadır.»

Bu kararın açıklanmasından sonra Başbakan Süleyman Demirel, saat 21.30'da Genelkurmay Başkanlığı'na gitti. Beraberinde Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu vardı.

Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları, yerlerinde bulunmuyordu. Komutanlar, Adana bölgesinde denetleme yapıyordu. Ancak, İstanbul ve Kocaeli olaylarının büyük önem kazanması üzerine Ankara'ya çağrılmışlardı. Nitekim Başbakan'dan beş dakika sonra, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç ve Kuvvet Komutanları Genelkurmay Binası'na geldiler. Saat 22.05'te konuşmalar bitmiş, gerekli atamalar hakkında görüş birliğine varılmıştı. Nitekim Genelkurmay Başkanı, Sıkıyönetim Komutanlığı'na I. Ordu Komutanı Orgeneral Kemal Atalay'ın atandığını açıklayan bir bildiri yayınladı.

Bildiride şöyle deniyordu :

«Bakanlar Kurulu'nun 16.6.1970 tarih ve 7/810 sayılı kararı gereğince, İstanbul ili ile Kocaeli ilinin merkez ve Gebze ilçelerinde saat 21'den itibaren yürürlüğe giren Sıkıyönetim Komutanlığı'na Genelkurmay Başkanlığı'nca I. Ordu Komutanı Orgeneral Kemal Atalay atanmıştır.

Bakanlar Kurulu'nun kararının bir suretiyle tayin kararnamesi, bu saatlerde özel kurye ile I. Ordu Komutanlığı'na gönderildi. Sıkıyönetim şartları, saat 21'den itibaren yürürlükte bulunduğundan; değerli

basınımızdan, yayın organlarımızdan, müesseselerimizden ve sayın halkımızdan sıkıyönetim şartlarına hassasiyetle uyulmasını rica ederim.»

Bu bildiri üzerine durum, özel haber araçlarıyla I. Ordu Komutanlığı'na iletildi ve özel kuryeyi taşıyan bir jet uçağı İstanbul'a hareket etti. Bildirinin açıklanmasından sonra Başbakan ve Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrıldı.

Anayasa'nın 124. maddesi gereğince de, Bakanlar Kurulu verdiği sıkıyönetim ilânı kararını TBMM'nin onayına sunmak için Meclis'i olağanüstü toplantıya davet etti.

I. Ordu Komutanı Kemal Atalay, Sıkıyönetim Komutanlığı'na atanma emrini alır almaz, 1 Numaralı şu Tebliğini yayınladı

«Sayın İstanbul, İzmit ve Gebzeli vatandaşlarım. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 124. maddesi gereğince 16 Haziran 1970 Salı günü saat 21'den itibaren İstanbul il hudutlarıyla Kocaeli, İzmit merkezinde ve Gebze ilçesinde bir ay süre ile sıkıyönetim ilân edilerek komutanlığı uhdeme tevdi edilmiştir.

Bu vazifemin ifasında muhterem bölge sakinlerinin ve basınımızın verilecek emir ve talimatlara riayet etmelerini ve bana yardımcı olmalarını önemle rica ederim.»

I. Ordu ve Sıkıyönetim
Komutanı, Orgeneral
Kemal ATALAY

Komutanın Kimliği

Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Kemal Atalay'ın kimliği hakkında ertesi günü basında şu bilgiler verildi :

Orgeneral Kemal Atalay, meslek hayatına 1932 yılında Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nda başlamıştır.

1935-1938 yıllarında Harp Akademisi tahsilini tamamladıktan sonra, Harp Okulu'nda kıta komutanlığı, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı'nda ve batarya komutanlığı görevinde bulunmuş; Londra, Paris ve Washington ataşemiliterlikleri hizmetini yapmıştır.

Türkiye'ye döndükten sonra Genelkurmay Başkanlığı Özel Kalem Müdürlüğü, Kolordu Kurmay Başkanlığı, muhtelif kolorduların topçu komutanlıkları, NATO Güney-Doğu Komutan Yardımcılığı, Kolordu Komutanlığı, Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı, Jandarma Genel Komutanlığı görevlerinde bulunan Orgeneral Kemal Atalay, 1969 yılı Ağustos ayından itibaren de Birinci Ordu Komutanlığı'na atanmıştır.

İşte bu çok önemli görevlerde bulunan Orgeneral Kemal Atalay, şimdi de 15/16 Haziran olaylarının patlak verdiği illerde yönetimi ele almıştı. Göreve başlar başlamaz ilk tebliğden sonra, 17 Haziranda 7 tebliğ birden yayınladı. Bunlara göre :

1 İstanbul ve Kocaeli'ndeki bütün emniyet ve jandarma kuvvetleri komutanlık emrine giriyordu.

2 — Sokağa çıkma yasağı, ikinci bir emre kadar saat 21.00 ile 05.00'e kadar konuluyordu.

3 Siyasi partiler, diğer cemiyetler, sendikalar, dernek ve basın memleketin menfaatlerini göz önünde tutarak her türlü faaliyet ve yayınlarında hassasiyet göstermeye çağrılıyordu.

4 — Her türlü gösteri yürüyüşleri, kapalı ve açık yerdeki toplantılar ikinci bir emre kadar yasaklanıyordu.

5 — Emniyet ve jandarma kuvvetleri, bekçiler, resmî müesseseler ile İş Kanunu'na tabi müesseselerin koruma memurları dışında, ruhsatlı olsa dahi silah taşıma yasaklanıyordu. Yanlarında patlayıcı maddeler bulunduranların en yakın mülkiye âmirine bildirim yapması isteniyordu.

6 — Bazı fabrikalarda çalışmak isteyen işçilerin

çalışmalarına mâni olduğu veya işyerleri açık olduğu halde, bazı işçilerin fabrika ve işyerlerine gelerek «türlü bahaneler» serdedip «Örfi idare anlamı ile sıkıyönetim tâbirinin ayrı olduğunu bilmemelerinden», çalışmak istemediklerinin öğrenildiği bildiriliyordu. Komutanlık «çalışma hürriyetlerini engellemek isteyen sendika temsilcileri, işveren ve işçiler hakkında kovuşturma yapılacağının bilinmesini, normal faaliyetler dışında gayrı kanunî hareketlerden kaçınılmasını rica ederim» diyordu.

7 — «Bazı kötü niyetli kişilerin ve teşekküllerin beyanname, broşür ve afiş dağıtmaya teşebbüs ettikleri ve herkesin girebileceği yerlere astıkları tespit edilerek gerekli kanunî işleme tevessül edildiği» açıklanıyordu. Ayrıca bu neviden beyanname, broşür ve afiş basılması, el ile yazılması, dağıtılması ve asılması da yasaklanıyordu.

8 — Vardiya usulü çalışan işyerlerindeki işçilerin, yasak saatler içinde sokağa çıkmamak kaydiyle günün her saatinde çalışabilecekleri bildiriliyor, «üretimin düşmemesi hem memleketimizin, hem de işverenle işçinin yararına olacağı düşüncesi hâkim olmalı, buna göre işyerlerinde vardiya usulünü, yasak saatler içinde kapsayan gerekli tedbirler alınmalıdır» deniyordu.

9 — On numaralı tebliğ aynen şöyleydi

1) «Mahdut da olsa, bazı işyerlerinde henüz normal çalışma düzenine geçilmediği haber alınmıştır.

2) İşçilerimizin bir an evvel işlerinin başına dönmeleri, işverenlerin de bunu temin etmeleri tavsiye olunur.

3) Kanunî bir sebebe dayanılmadan çalışılmayan günler için işverenlerin, yevmiye ödemeye zorlanmayacakları aşikârdır.

4) Sebepsiz çalışmayanlar, mâni olanlar veya çalıştırmayanlar hakkında gerekli kanunî işlemlerin ve toplu sözleşme hükümlerinin yürütülmesini bütün il-

gililerden rica ederim.»

Komutanlıkça alınan ilk tedbirler bunlardı. Hâlâ direnen işçilerin çalıştırılmasına var gücüyle çalışan güvenlik kuvvetleri, işverenlerle işbirliği halinde bu çalıştırma amacının gerçekleştirilmesine bakıyordu.

Öte yandan Sıkıyönetim Mahkemesi'nin kurulması için de Ankara'da yoğun bir çalışma yapılıyordu. Onaylanan bir kararnameye göre, Sıkıyönetim Mahkemesi Adlî Müşavirliği'ne Genelkurmay Adlî Başmüşaviri Orhan Ok, Savcılığa Askerî Yargıtay Başsavcılık Başmuavini Hava Yarbayı Hakkı Erkan, Sıkıyönetim Mahkemesi kıdemli hâkimliğine de Milli Savunma Bakanlığı Askerî Adalet Teftiş Kurulu Başmuavini Muzaffer Başkaynak getirilmişti. Bunu yeni atamalar takip edecekti. Ama bilim adamlarının dikkati, 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nu değiştiren tasarının niteliğinde toplandı. Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinde görevli 12 profesör, 12 doçent ve 38 asistan ortak bir bildiri yayınlıyor, bu değişikliklere karşı olduklarını açıklıyorlardı.

Fakat, işçilerin haklarını aramaktan çok, kendilerinin çıkarlarını düşünen bazı sendikacılar, sıkıyönetimin ilânından yararlanarak kamuoyunu yanıltıcı demeçlere giriştiler; sökmedi.

TÜRKİYE'Yİ SARSAN İKİ GÜNÜN SONUCU

Sıkıyönetim Komutanlığı pek çok kişiyi, sendika yöneticilerini ve DİSK sorumlularını gözaltına aldı, tutukladı, yargıladı. Bir kısım işçiler, Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na aykırı davranmaktan hüküm giydiler. DİSK yöneticileri ve beraber yargılananlar, üç ay süren sıkıyönetim boyunca yargılandı; ancak duruşmalar bitirilemedi. Dosya Adliye'ye, 4. Ağır Ceza Mahkemesi'ne verildi. Mahkeme, sanıkların tutuklu kalmasını gerektiren neden bulmadı ve hepsini tahliye etti.

Maltepe Askerî Ceza ve Tutukevi'nde üç ay tutuklu kalan sendikacılar ve sendikalı işçiler, sıkıyönetim kaldırılınca Üsküdar Paşakapısı Ceza ve Tutukevi'ne nakledildiler. 4. Ağır Ceza Mahkemesi, dosya incelemesi sonunda tutukluların serbest bırakılması kararını verince, karar hemen sendikalara ve onlar aracılığıyla tutuklu ailelerine duyuruldu. Paşakapısı Cezaevi önünde yüzlerce kadın ve çocuk birikmişti. Bunlar arasında İzmit'ten İstanbul'a bir akrabasının evine konuk olan, eşinin gereksinmelerini karşılamaya çalışan bir hanım da vardı. Çelimsiz, uzun boylu, sarışın bir kadındı bu. Çocukları olmadığı için, eşini tek başına bekliyordu. Çalıştığı fabrika, 15/16 Haziran'dan sonra işçilere baskıyı arttırmıştı. Temsilci İsmet'in eşi Naciye, gerçeği anladı-

ğı için arkadaşlarına öncülük yapmış, onlarla birlikte DİSK'e bağlı bir sendikaya girmişler, işveren baskısı da durmuştu. Göğsüne üye olduğu sendikanın rozetini takarak eşini bekledi.

Hapishane kapısından tutuklu işçi ve sendikacılar çıkınca, uzun boyu ile İsmet dikkati çekiyordu. Eşi Naciye'yi görünce sevindi. Öpüştüler. İsmet, eşinin göğsündeki rozeti görünce, 14 Haziran akşamı yaptıkları tartışmanın olumlu sonuç verdiğini görmenin mutluluğuyla karı-koca

«Yaşasın DİSK, Yaşasın Adalet» diye bağırınca, öteki eşler ve özgürlüğe kavuşanlar da bağırdılar:

«Yaşasın Adalet, Yaşasın DİSK!»

1971'de yeniden sıkıyönetim ilân edilince, 4. Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki duruşma dosyası Sıkıyönetim Savcılığı'nca istendi. Yargılamanın sivil mahkemede mi, yoksa yeniden başka nedenlerle ilân edilen Sıkıyönetim Mahkemesi'nde mi yapılacağı uyuşmazlık konusu oldu. Dosya, Uyuşmazlık Mahkemesi'ne intikal ettirildi. Bu arada Genel Af çıkarıldı.

Bilim adamları, ilerici basın, CHP ve TİP yöneticileri 15/16 Haziran eylemini yorumladı, işçilerin eylem nedenlerini haklı buldu. CHP ve TİP, Senato'da CHP senatörleri ile Milli Birlik Grubu sözcülerinin eleştirdikleri tasarı kanunlaşınca, yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdular.

Anayasa Mahkemesi, 274 Sayılı Sendikalar Kanunu'nda değişiklik yapan ve DİSK üyesi işçilerin tepki gösterdiği 1317 sayılı yasanın pek çok hükmünü iptal etti. Böylece yasa değişikliğini protesto eden işçilerin ve tasarıya karşı çıkan DİSK yöneticilerinin haklı nedenlere dayandıkları kesin hükme bağlanmış oldu. (E. Sayı 1980/48, K. Sayı 1972/3, Karar günü 8 ve 9 Şubat 1972)

Anayasa Mahkemesi'nin temel görüşü şöyle özetlendi :

«Türkiye çapında sendika kurma olanaksızlığı, bugün kurulmuş olan Türkiye çapındaki sendikalar yararına bir tekel yaratma sonucunu doğurur ki, bu da Anayasamızın temel kurallarında bulunan, batı uygarlığına dayanan demokrasiye bağlı devlet ilkesine, başka deyimle Anayasa'nın başlangıç kuralları ile 2'nci ve 153'üncü maddeleri kuralına aykırıdır. Çünkü sendika kurma özgürlüğü, bir yandan demokrasiye dayalı düzeni oluşturan kişiliğe bağlı hak ve ödevlerdendir; öte yandan da toplumsal yaşantıyı çağdaş uygarlık düzeyine eriştirme amacını güden sosyal ve iktisadi hak ve ödevlerdendir. Bunların yerine getirilmesinde gözönünde tutulacak başlıca temel ilkeler, Anayasa'nın 10., 11. ve12. maddelerinde gösterilmiştir. Eşit kullanılmayan, kişilere ve kamuya huzur ve adaletli bir düzen sağlamayan sendika özgürlüğünün, çağdaş uygarlık düzeyi ile ve hele batı uygarlığınca benimsenen demokrasi anlayışı ile bağdaşması olanak dışıdır. Toplum yararına olan özgür girişimlerde, bu arada sendika alanındaki kuruluşlarda daha iyisini bulmak, kişi haklarını savunmada ve gerçekleştirmede en uygun çalışma örgütlerini kurmak, yarışma duygusunun oluşmasına bağlıdır. Yarışma duygusunun gelişmesi ve amaca ulaşabilmesi için, girişimlerin tekel biçiminde değil, çokluk halinde oluşması en önde gelen koşuldur. Bu bakımdan, işçi haklarının korunması için kurulan sendikalar, daha baştan yarışma duygusunu baltalayıcı ve engelleyici bir hukuk düzeni içinde olmamalıdırlar. Oysa tartışma konusu olan yasanın 9/2'nci maddesi, yukarıda anılan ilkelere aykırı bir düzen getirmektedir ve bu nedenle Anayasa'ya uygunluğu savunulamaz.

Türkiye çapında çalışacak sendikaların kurulmasının engellenmesi, işyeri sendikalarının ya da bel-

li kentlerde veya bölgelerde işkolu sendikalarının kurulmasını ve böylelikle sınırlandırma ile önlenmek istenen sendika sayısındaki şişkinliğin ve birçok güçsüz sendikaların ortaya çıkmasının gerçekleşmesi sonucunu doğuracaktır. Demek ki, yasa kuralı ile varılmak istenilen erek değil, onun tam tersi gerçekleşecektir; bu da, kuralın konuluşunda kamu yararını korumaya elverişlilik olmadığını göstermektedir.»

TÜRKİYE'Yİ SARSAN 2 UZUN GÜN

KEMAL SÜLKER

inceleme

15 - 16 Haziran 1970

İşçi Direnişinin Öyküsü

İstanbul İstanbul olalı böyle bir gün yaşamamıştı. Askeri birlikler elektrik santrallerini, radyo evini, verici istasyonunu, büyük fabrikaları, Galata ve Unkapanı köprülerinin iki başını, banka ve ticaret merkezlerinin yoğun olduğu caddeleri, tutmuştu. Uçaklar, helikopterler İstanbul göklerini bir boydan bir boya kesiyordu. Galata ve Unkapanı Köprüleri açılmış, Şehir hatları vapurları iskelelere bağlanmıştı. Karaköy, Eminönü, Taksim, Şişli gibi başlıca alanlara askeri birlikler mevzilenmişti. Sabahın erken saatlerinden itibaren İçişleri Bakanı, Vali, I. Ordu Komutanı, Jandarma Genel Komutanı, Polis müdür ve şefleri İstanbul Valiliğinde toplanmışlardı. Haberciler birbiri ardından girip çıkıyor, telefonlar, telsizler durmadan diniliyenlere heyecanlı olaylar anlatıyordu... «Ortalık ana baba gününe döndü efendim... Hayır ellerinde birşey yok efendim... Bağırıyorlar efendim... Toplum polisi çok sert giriyor efendim...»

80 Lira